

«Noen ganger stopper situasjonen folk, men jeg vil fortsette å leve»

Livet etter bo- og støttetilbudet til utsatte for tvangsekteskap,
æresrelatert vold og negativ sosial kontroll

likestillingssenteret

KUN

Marianne Gulli,
Minela Košuta,
Marte Taylor Bye,
Mari Helenedatter Aarbakke

Likestillingssenteret KUN er en kompetansevirksomhet som jobber for et mer likestilt samfunn med utgangspunkt i alle diskrimineringsgrunnlagene. Bærekraftsperspektivet utgjør en grunnpilar i arbeidet. KUN er en brobygger mellom forsknings- og praksisfeltet.

2023

Copyright © Forlaget Nora 2023
Utgitt av likestillingssenteret KUN / Forlaget
Nora

Likestillingssenteret KUN
Nordfoldveien 101
8286 Nordfold
www.kun.no

Tittel: Noen ganger stopper situasjonen folk,
men det ville jeg ikke. Jeg vil fortsette å leve
KUN-rapport 1/2023
ISBN (trykk): 978-82-92038-20-8
ISBN (digital): 978-82-92038-21-5

Forfatter(e): Marianne Gulli, Minela Košuta,
Marte Taylor Bye og Mari Helenedatter
Aarbakke
Publikasjonsdato: 24.11.2023
Prosjekt: Livet etter bo- og støttetilbud
Oppdragsgiver: Barne-, ungdoms- og
familiedirektoratet
Antall sider: 95

Forsidebilde: M. Pietropoli, Unsplash

Forord

Denne rapporten er skrevet av Likestillingscenteret KUN på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Den tar for seg hvordan det går med tidligere beboere i bo- og støttetilbudet for personer utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold (heretter bo- og støttetilbudet), og hvilke faktorer som hemmer og fremmer reetablering i samfunnet. Rapporten er basert på intervjuer med tidligere beboere i bo- og støttetilbudet samt intervjuer med personer fra hjelpeapparatet; ansatte og ledere i bo- og støttetilbudet, oppfølgingstjenester og ansatte i NAV.

Vi takker alle som har delt av sine erfaringer og refleksjoner med oss, særlig de tidligere beboerne. Vi håper at vi har klart å forvalte deres historier på en måte som yter dem rettferd.

Vi vil også takke alle samarbeidspartnere. Takk til bo- og støttetilbudene for samarbeidet og for rekruttering av deltakere. Takk til Anja Bredal ved OsloMet/NOVA for viktige bidrag til analysene, så vel som innspill på rapportutkast underveis. Takk til Mehdi Farshbaf som ga oss innføring i traumeforståelse og traumepsykologi så vel som gode innspill til rapporten. Avslutningsvis vil vi takke Bufdir for tilliten og oppdraget.

Innhold

Forord.....	1
Innhold	2
Sammendrag	4
Summary.....	5
1 Innledning.....	6
1.1 Bo- og støttetilbudet for personer utsatt for tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll.....	7
1.1.1 Tildeling av plass.....	8
1.1.2 Oppfølgingstid i bo- og støttetilbudet.....	9
1.1.3 Andre aktørers oppfølging av beboere i bo- og støttetilbudet.....	9
1.1.4 Frivillige organisasjoner og sivilsamfunnsaktører.....	10
1.2 Bo- og støttetilbudet som felles utgangspunkt. Hva kommer de tidligere beboerne fra?	11
1.2.1 Metodiske tilnærminger i bo- og støttetilbudet.....	12
1.2.2 Hva ligger i reetablering etter opphold i bo- og støttetilbudet?.....	13
1.2.3 Variasjon mellom tilbudene	14
1.3 Rapportens oppbygning	15
2 Metode og etikk	17
2.1 Rekruttering og metode.....	17
2.2 Beskrivelse av utvalg.....	19
2.3 Analyse	19
2.4 Personvern og etikk.....	20
3 Om å gå videre fra bo- og støttetilbudet.....	23
3.1 Betydningen av bo og støttetilbudet.....	23
3.2 Forberedelser til utflytting.....	25
3.3 Erfaringer med overgangen	27
3.4 Ulike tilbud, ulike utgangspunkt.....	29
3.5 Oppfølging fra bo- og støttetilbudet etter utflytting.....	33
3.6 Oppsummering.....	37
4 Å leve så normalt som mulig	39
4.1 Hva flytter de til?	39
4.1.1 Jobb og utdanning.....	40
4.1.2 Økonomi.....	42

4.1.3	Psykisk helse.....	45
4.2	Sosiale relasjoner	47
4.2.1	Ensomhet og barrierer for å bygge nye relasjoner.....	47
4.2.2	Kontakt med venner og nettverk fra tida før bo- og støttetilbudet.....	50
4.2.3	Organisert fritidsaktiviteter.....	52
4.3	Oppfølging fra hjelpeapparatet	54
4.3.1	Møter med tjenestene.....	54
4.3.2	NAV.....	58
4.3.3	Frivillige lønnede – Røde Kors og SEIF.....	59
4.4	Oppsummering.....	61
5	Rammene for å leve så vanlig som mulig	64
5.1	Sikkerhet.....	64
5.2	(U)avklarte forhold til familien	65
5.3	Perspektiver på familiearbeid	68
5.4	Dilemmaer og utfordringer knyttet til sikkerhetstiltak	73
5.5	Oppsummering.....	76
6	Det går bra, men	78
6.1	Selvstendig og avhengig	79
6.2	Likeverdig tilbud?	81
6.3	Kompetansebehov og samarbeid mellom tjenester.....	84
7	Oppsummering og videre anbefalinger	88
8	Referanser	93

Sammendrag

I denne rapporten ser vi på hvordan det går med tidligere beboere i bo- og støttetilbudet for personer utsatt for tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll. Vi ser på overgangen til en selvstendig tilværelse, og hva som fremmer og hemmer et gunstig utfall for den enkelte.

Dette er en kvalitativ studie som bygger på intervjuer med tidligere beboere, ansatte i bo- og støttetilbudet, hjelpeapparatet og frivillige organisasjoner. Materialet inkluderer dermed både levde erfaringer og faglige vurderinger, men hovedvekten er lagt på de tidligere beboernes beretning. De beskriver overgangsperioden som et veiskille, hvor noen har mestret endringene godt, og andre til tider har hatt det svært vanskelig. Ulikhetene i de organisatoriske og faglige rammene for bo- og støttetilbudene gir seg også uttrykk i ulike overgangsprosesser.

Rapporten viser hvordan mange av utfordringene fra tiden i bo- og støttetilbudet vedvarer. De som beskriver situasjonen som mest håpløs er de som har minst nettverk og størst psykisk helseutfordringer ved utflytting. Mange har sammensatte hjelpebehov i skjæringspunktet mellom familiearbeid, psykisk helsehjelp og sikkerhetsarbeid. I disse komplekse sakene er det stor risiko for å falle mellom stolene i et spesialisert hjelpeapparat.

Materialet viser også hvordan forståelser av kjønn påvirker hvordan hjelpetilbud blir utformet, der menn ofte får et dårligere tilbud.

Familiearbeid fremstår sentralt for muligheten til en trygg og avklart tilværelse. Det er et tydelig behov for mer koordinert innsats og omforent forståelse mellom ulike aktører om betydningen og innretning av dette.

Muligheten til å leve et så normalt liv som mulig er prisgitt en kompleks prosess som avhenger av mange faktorer. Noen overordnede faktorer som fremmer en god reetablering er blant annet tilgang på trygge personer og nettverk, og en opplevelse av at man også har «vunnet» noe i denne prosessen.

Summary

The present report focuses its attention on former residents of housing and support services who have experienced forced marriage, honor-related violence, and negative social control. We aim to explore individuals' transition into independent living and identify the factors that facilitate and hinder a favorable outcome.

This qualitative study is based on in-depth interviews with former residents as well as staff within the support system, public services and volunteer organisations. The data encompasses both lived experiences and professional evaluations, with a primary emphasis placed on the narratives provided by former residents. They describe the transition as a critical phase. Some have successfully navigated it, while others have encountered significant challenges. The organizational differences among the support services are also evident in the diversity of transitions experienced.

Many of the challenges encountered during the residency persists over time. Individuals who characterize their situation as being the most hopeless are those who have little support network and significant mental health issues upon their departure. Many have complex support needs involving family support, mental health assistance and security measures. In these complex cases, there is a high risk of their needs not being met within a specialized support system.

The data also demonstrates how gender perceptions affect the development of support services, leading to a disparity in the quality of services provided to men.

Family support emerges as a crucial component for achieving a secure and well-defined existence. There is a need for more coordinated efforts and a shared understanding among various stakeholders concerning its significance and structure.

The ability to live as normal a life as possible is contingent upon a complex process influenced by numerous factors. Some elements that facilitate a successful reintegration are having access to secure and dependable individuals and networks, as well as a perception of having gained something throughout the process.

1 Innledning

Denne rapporten er skrevet av Likestillingscenteret KUN på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) og ser på hvordan det går med tidligere beboere i bo- og støttetilbudet for personer utsatt for tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll (heretter bo- og støttetilbudet).

Bo- og støttetilbudet tilbyr midlertidig bolig og oppfølging i opptil ni måneder for mennesker som har behov for beskyttelse fordi de er utsatt for tvangsekteskap og/eller æresrelatert vold, og skal gi «hjelp innenfor trygge rammer til reetablering og til å kunne leve et så normalt liv som mulig» (Bufdir 2020).

Gjennom intervjuer med 19 tidligere beboere får vi et innblikk i hvordan reetablering i samfunnet etter opphold i bo- og støttetilbudet kan se ut. Det de har til felles er at de har brutt med enten hele eller deler av familie og tidligere nettverk, de har benyttet bo- og støttetilbudet, og de har startet prosessen med å bygge en ny tilværelse. Det er fortellinger om mennesker som lever i en unntakstilstand, noen av dem i ensomhet. Det handler om levde liv med en vedvarende trusselsituasjon og sikkerhetstiltak, behov for hjelp og et spesialisert tiltaksapparat. Det handler også om situasjoner de kan komme seg ut av og oppleve at hverdagen ikke lenger preges av en unntakstilstand.

Hovedformålet med rapporten er å gi kunnskap om hvordan det går med tidligere brukere av bo- og støttetilbudet. Denne kunnskapen vil bidra til et bedre bilde av hvilke behov tidligere beboere opplever i reetableringsfasen, og gi et kunnskapsgrunnlag for helhetlig og langsiktig hjelp.

Den overordnede problemstillingen for rapporten er:

- Hvordan foregår overgangen fra bo- og støttetilbud til en selvstendig tilværelse utenfor bo- og støttetilbudet, og hva fremmer og hemmer et gunstig utfall for den enkelte?

Herunder skal vi se på:

- Hvordan går det med brukerne av bo- og støttetilbudet etter utflytting? Hvilke refleksjoner gjør tidligere beboere seg rundt forutsetninger for reetablering og

utfordringer de har møtt på veien? Hvilke kortsiktige og langsiktige oppfølgingsbehov har de?

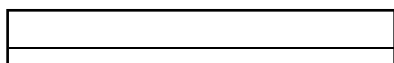
- Hvilke sentrale forutsetninger og utfordringer i oppfølgingen av tidligere beboere identifiserer hjelpeapparatet?

Hva vil det si å ta tilbake livet sitt? I denne rapporten ser vi både på håndfaste mål, som å ha et sted å bo, være i jobb eller studier, helse, økonomi og tilgang på nettverk. Men vi ser også på mer psykososiale faktorer, som: Hva opplever de som vanskelig og utfordrende i sitt nye liv? Hvilke gleder har de? Har de en opplevelse av trygghet? Har de noen de kan snakke med når de trenger å ta opp vanskelige følelser og spørsmål? Er de ensomme? Kjenner de stolthet over en nyvunnet selvstendighet? Hvordan opplever de relasjonen til familien, og hvilken innvirkning har det på livene deres? I hvilken grad får de den hjelpen og oppfølgingen de trenger?

1.1 Bo- og støttetilbudet for personer utsatt for tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll

Det nasjonale bo- og støttetilbudet ble opprettet som et offentlig tilbud i 2009 som følge av Handlingsplanen mot tvangsekteskap (2008-2011) (BLD, 2011)¹. Fem kommuner driver per i dag (2023) slike tilbud med tilskudd fra Bufdir. Kommunene har ansvar for driften, og det skal være et tillegg til kommunenes lovpålagte hjelpetilbud og tjenester. Bufdir har det overordnede ansvaret og har utviklet en faglig plattform som spesifiserer tilbudets formål: «gi unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold hjelp innenfor trygge rammer til reetablering og til å kunne leve et så normalt liv som mulig». Dette skal skje gjennom å tilby «en trygg bolig i en overgangsperiode inntil innflytting i annen bolig» samt «et støttetilbud som gir den unge hjelp til reetablering og til å kunne leve et så normalt liv som mulig» (Bufdir, 2020).

Hva som legges i støttetilbudet spesifiseres nærmere som miljøterapeutisk oppfølging, bistand til at beboer under oppholdet i bo- og støttetilbudet opprettholder eller kommer i gang med faste dagaktiviteter som utdanning, kvalifiseringstilbud eller arbeid, samt at tilbudene legger til rette for å etablere sosiale nettverk rundt beboer gjennom å koble

¹ Tidligere ble kriseboliger rettet mot denne målgruppa drevet av Røde Kors og SEIF - Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (Rambøll, 2011).

vedkommende til relevante frivillige organisasjoner og aktiviteter. Tilskuddsbrevet spesifiserer videre at tilbudet skal inneholde et tilpasset tilbud til menn og til beboere med barn.

Oppfølgingen fra støttetilbudet er ment å reduseres gradvis. Det spesifiseres ikke i fagplattformen om ansvaret skal overføres til den enkelte beboer selv eller til eksterne hjelpestrukturer, men bo- og støttetilbudet skal sikre at beboer har etablert kontakt med relevante hjelpetjenester og har et sosialt nettverk når oppfølgingstiden er over.

1.1.1 Tildeling av plass

Koordinering og tildeling av plasser i bo- og støttetilbudet gjøres av det tverretatlige Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (heretter «Kompetanseteamet»). Årlig får mellom 30 og 40 personer tildelt plass, av mellom 70 og 80 saker som blir vurdert for dette. I 2022 ble 117 personer vurdert, og 31 personer ble tilbudt plass i bo- og støttetilbudet. Av disse var 27 over 18 år, og fire var medfølgende barn under 18 år. Av de voksne var det 22 kvinner og 5 menn, de var mellom 18 og 47 år og representerte totalt 13 ulike landbakgrunner² (Bufdir, 2023).

Kompetanseteamets årsrapport sier ikke noe om botid i Norge. Kjønn, alder og landbakgrunn blir omtalt, men de rapporterer ikke på antall personer med funksjonsnedsettelse. Bufdir oppgir at det er noen skeive som får tilbud om plass hvert år, men at det ikke har blitt ført statistikk over seksuell orientering og kjønnsidentitet før i 2023. Hvorvidt den trusselutsatte identifiserer seg som skeiv var imidlertid ofte kjent når de ble vurdert for bo- og støttetilbudet, da dette er faktorer som kartlegges i forbindelse med sikkerhetsanbefalinger og oppfølgingsbehov.

De som får tilbud om plass i bo- og støttetilbudet vurderes å være utsatt for vold fra foreldre, (stor)familie og/eller ektefelle og/eller tvangsekteskap. Andre vurderingskriterier kan være frykt for konsekvenser av et brudd med partner, manglende mulighet å flytte ut eller trusler om sanksjoner ved utflytting fra familien, manglende aksept av seksuell orientering eller valg av partner, risiko for å bli etterlatt i utlandet eller å ha fått hjelp til å returnere til Norge (Bufdir, 2022a).

² Kompetanseteamet definerer landbakgrunn som eget, foreldres eller besteforeldres fødeland. Det vil si at personer registrert med en annen landbakgrunn enn norsk, kan være født og oppvokst i Norge av norskfødte foreldre (Bufdir, 2022b)

Kompetanseteamets vurderingskriterier for å gi tilbud om plass i bo- og støttetilbudet er behov for beskyttelse og den enkeltes forutsetninger for å dra nytte av tilbudet.

1.1.2 Oppfølgingstid i bo- og støttetilbudet

Oppfølging i bo- og støttetilbudet er på opptil ni måneder. Det er en målsetting at beboer så raskt som mulig skal flytte inn i en bolig hvor de kan bli boende på sikt, og at oppfølgingen reduseres gradvis i løpet av disse ni månedene³. Det åpnes for at bo- og støttetilbudenes oppfølging også kan strekke seg utover ni måneder, gjennom samarbeid med øvrig hjelpeapparat så vel som individuell oppfølging ved behov.

Nettverksgrupper for beboere og tidligere beboere er en annen type oppfølging. Gruppene gir mulighet for kontakt mellom ansatte og tidligere beboere ut over bo- og oppfølgingstiden på ni måneder. Beboere og tidligere beboere inviteres til ulike aktiviteter som feiring av ulike høytider, turer og lignende. Gruppene er kun for kvinner. Nettverksgruppen «Sammen» er drevet i tilknytning til et av bo- og støttetilbudene siden 2011 og har i dag fast tilskudd over statsbudsjettet. Et annet bo- og støttetilbud har startet etableringen av en tilsvarende gruppe, men vi kjenner ikke status for dette arbeidet per i dag. Et tredje bo- og støttetilbud oppgir at de i en periode har drevet en tilsvarende gruppe i samarbeid med en lokal organisasjon.

1.1.3 Andre aktørers oppfølging av beboere i bo- og støttetilbudet

Fagplattformen stiller krav til bo- og støttetilbudene om å ha skriftlige samarbeidsrutiner med eksterne aktører som politi, familievernkontor, ordinære tjenester og andre tilbud⁴. Den fastslår også at beboeren etter bo- og oppfølgingstiden skal ha etablert nødvendig kontakt med relevante hjelpetjeneste, og kommet i gang med fast dagaktivitet, dvs. skole, kvalifiseringstilbud, jobb eller annet dagtilbud.

Politiet har ansvar for sikkerhetsklarering av boligene bo- og støttetilbudet administrerer, samt for oppfølging av beboers sikkerhet. Mange av de som blir tildelt

³ Med en revidering av den faglige plattformen i 2020 ble oppfølgingsperioden økt fra seks måneder. Endringen skjedde på bakgrunn av forskning som viste at overgangen var en særlig sårbar periode, se Nadim og Orupabo, 2014.

⁴ Ordinære tjenester refererer til de generelle velferdstjenestene som eksempel NAV og helsetjenester. Andre tilbud er på sin side de som er særlig rettet mot voldsutsatte, som krisesenter, bo- og støttetilbudet og lignende.

plass i bo- og støttetilbudet har en sikkerhetsanbefaling med tilhørende tiltak fra politiet. Tiltakene kan blant annet være voldsalarm, besøksforbud eller adressesperre. *Strengt fortrolig adresse* (også kalt kode 6) innebærer at opplysninger om den trusselutsattes adresse kun er kjent for KRIPOS, og ikke skal gis ut til noen andre. Personer som får innvilget dette tiltaket blir ofte anbefalt å bytte navn, slik at vedkommende ikke er så lett søkbar i systemer og registre⁵. Et mindre omfattende tiltak er *fortrolig adresse* (kode 7). Dette innebærer at adressen er tilgjengelig for alle offentlige myndigheter som har tilgang til opplysninger fra folkeregisteret, men ikke for private aktører (Rambøll, 2011). Det er lokalt politidistrikt som fatter vedtak om adressesperre, mens Kripos administrerer dette. Tiltaket er tidsbegrenset, og etter avsluttet periode foretas en ny vurdering for eventuell videreføring.

Familieverntjenesten er et lavterskeltilbud for familierelaterte problemer. Alle bo- og støttetilbud skal ha samarbeidsavtale med familievernet, og de kan i den sammenheng tilby samtaler til enkeltstående unge som på grunn av konflikter har brutt eller vurderer å bryte med familien. Det har blitt gjennomført flere kompetansehevende tiltak innen familieverntjenesten om æresrelatert vold, og det er opprettet et nasjonalt spisskompetansemiljø om vold i nære relasjoner på Enerhaugen familievernkontor.

1.1.4 Frivillige organisasjoner og sivilsamfunnsaktører

Bo- og støttetilbudene skal ha rutiner for involvering av aktuelle frivillige organisasjoner og aktiviteter (Bufdir, 2020). Dette avspeiler en forventning om at bo- og støttetilbudene aktivt bidrar til å koble beboerne til aktuelle frivillige nettverk. To aktører som tilbyr oppfølging, er Røde Kors-telefonen og Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF). Begge er sivilsamfunnsaktører som har utspring i frivillige organisasjoner og har fast ansatte som er spesialisert innenfor tematikken. Organisasjonene har særskilt krav om å følge opp beboere etter bo- og støttetilbudet i sine tilskuddsbrev fra Bufdir.

Røde Kors-telefonen er en landsdekkende tjeneste som har kontorer i Oslo. De tilbyr informasjonsformidling, en nasjonal hjelpelinje og oppfølging til utsatte for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap. SEIF har kontorer i sju byer. De

⁵ Tiltaket innebærer at dine personalia er hemmeligstemplet, også for offentlige myndigheter. Det er bare noen få sikkerhetsklarerte personer som kjenner identiteten og adressen din.

jobber med ungdom berørt av tvangsekteskap, æresrelatert vold, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll, og tilbyr bistand til unge i krisesituasjoner.

I tillegg inngår en rekke ulike frivillige aktører i offentlig finansierte tiltak for å forebygge negativ sosial kontroll og tvangsekteskap, gjennom statstilskudd og prosjektmidler⁶. Som et oppfølgingspunkt i Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (JD, 2017) fikk Bufdir i oppdrag å utvikle en mentorordning for unge som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Den omfatter øremerkede midler over statsbudsjettet til nettverket Sammen, Mentorfamilie⁷, og midler fordelt gjennom IMDIs tilskuddsordning. Tiltakene drives av frivillige organisasjoner, og innebærer både en-til-en-mentorforbindelser og mentorfamilier⁸.

1.2 Bo- og støttetilbudet som felles utgangspunkt. Hva kommer de tidligere beboerne fra?

Beboere i bo- og støttetilbudet kan ha opplevd dramatiske brudd med familie og nettverk, og de kan være preget av voldserfaringer og en oppvekst som har gitt lite eller ingen erfaring med å være på egen hånd eller å ta selvstendige valg (Nadim og Orupabo, 2014). Mange er i en svært sårbar situasjon ved starten av oppholdet i bo- og støttetilbudet. Nadim og Orupabo (2014), beskriver en innledende akutfase på noen uker, hvor beboer trenger tid til å «lande», bearbeide traumatiske bruddopplevelser og bli kjent med rammene for sin nye situasjon. I denne perioden vektlegger de ansatte å være til stede og å begrense mengden informasjon og inntrykk. Forskerne deler videre beboeres behov inn i fem hovedkategorier; behov for trygghet og sikkerhet, psykiske behov og bearbeiding av traumer, ensomhet, praktisk bistand og systemforståelse, og selvstendigjøring og styrking av evne til å ta egne valg.

I tillegg til sikkerhetsutfordringer og voldserfaringer er ensomhet og problemer knyttet til å være alene en hovedutfordring som skiller denne gruppen fra andre utsatte

⁶ For en oversikt over ulike frivillige organisasjoners tilskuddsfinansierte arbeid mot negativ kontroll og tvangsekteskap, se Bråten, Elgvin, Flatø og Lillevik (2021).

⁷ Mentorfamilie kobler personer som har brutt med egen familie med frivillige mentorfamilier innenfor en avtaleperiode på ett år, og er et tiltak under Røde Kors.

⁸ IMDI oppgir på forespørsel at i 2021 og 2022 mottok Norske kvinners sanitetsforening (NKS), SEIF, Skeiv verden og en lokalforening av Soroptimistene støtte til mentortilbud. For en evaluering av mentorordningen, se Bråten og Lillevik (2021)

grupper (Bråten og Lillevik, 2021, Nadim og Orupabo, 2014). Mange må øve på å føle tillit etter tidligere negative erfaringer med tillitsbrudd fra personer de har stolt på, mens andre aldri har opparbeidet tillit til sine aller nærmeste.

Det er stor variasjon både når det gjelder beboernes historier forut for tildeling av plass i bo- og støttetilbudet og hvilke behov de har. Det gjør at bo- og støttetilbudene i stor grad vektlegger fleksibilitet og tilpasning til den enkelte i sin faglige tilnærming. Personer som relativt nylig har ankommet Norge pekes på som særlig sårbare, og vil kunne ha ytterligere utfordringer knyttet til å lære språk, til å lære om systemet og til det å få tilgang til sosiale nettverk.

1.2.1 Metodiske tilnærminger i bo- og støttetilbudet

Bredal og Orupabo (2008) påpeker at det er et viktig mål i det miljøterapeutiske arbeidet å unngå umyndiggjøring av beboerne. Det er derfor en krevende balansegang å ivareta de særlige behov for veiledning som de yngste og mest utsatte beboerne kan ha og samtidig legge til rette for å øve på å gjøre egne valg og ta ansvar for sitt eget liv. Nadim og Orupabo (2014) viser hvordan relasjonsbygging mellom ansatte og beboere er en sentral del av bo- og støttetilbudets arbeid med å bearbeide traumer og styrke beboers selvstendighet. Forskerne skildrer en miljøterapeutisk metode som tar utgangspunkt i relasjonen mellom den enkelte ansatte og beboer, med målsetting om å bygge tillit, å styrke beboers selvstendighet og etter hvert utvide kretsen av innvidde tillitspersoner som beboer forholder seg til.

Politiet utarbeider en sikkerhetsanbefaling for de fleste som får plass i bo- og støttetilbudet, og mange av beboerne lever med sikkerhetstiltak. Bye et al. (2016) peker på at en del av arbeidet i bo- og støttetilbudet går ut på å styrke beboers evne til selv å vurdere risiko og å tilpasse seg en ny hverdag med eventuelle sikkerhetstiltak. Et dilemma i denne sammenhengen er at beboerne selv i stor grad blir ansvarlige for å ivareta egen sikkerhet, samtidig som de har sårbarhetsfaktorer som gjør at de kan sette seg selv i risikosituasjoner.

Arbeid rettet mot familien til beboerne er utenfor bo- og støttetilbudets mandat. Fagplattformen spesifiserer at rutiner for familiearbeid skal etableres i samarbeid med andre aktører, som typisk vil være politi og familieverntjenesten. Samtidig vet man at mange av beboerne på en eller annen måte holder kontakt med medlemmer av

familien, også i tilfeller hvor de blir rådet til det motsatte (Bye et.al, 2016). I den grad ansatte i bo- og støttetilbudene jobber selvstendig med familiearbeid er det i form av miljøterapeutiske samtaler med beboere, med familien som utgangspunkt, hvor tema kan være savn, forventninger om endring i forholdet og muligheter for å ta opp igjen kontakten på lengre sikt (Bye et al, 2016).

1.2.2 Hva ligger i reetablering etter opphold i bo- og støttetilbudet?

Hva som ligger i begrepet *reetablering* vil variere ut fra kontekst og perspektiv. Jahnsen et al (2022) ser i sin forskning på kommunenes arbeid og oppfølging i reetableringsfasen for voldsutsatte etter opphold på kriesesenter. De ser at det finnes ulike forståelser i ulike hjelpetjenester av hva reetableringsprosessen innebærer, og ikke minst, når den starter. Tiltaksapparatet rundt voldsutsatte definerer ofte reetablering som noe som starter først når beboere flytter ut av kriesesenteret. Kriesesentrene, på sin side, ser reetablering som en sammensatt prosess som starter tidlig i oppholdet på kriesesenteret (Jahnsen et al, 2022). En annen forståelse av reetablering er at det er prosessen med å bygge et liv uten voldsutøver(e), som starter med bruddet med voldsutøver.

Selv om vår rapport hovedsakelig ser på tiden etter bo- og støttetilbudet, så er det verdt å understreke hvordan en reetableringsprosess er sammensatt og ikke nødvendigvis kan deles opp i tid. Både bruddet med og forholdet til familien, erfaringene fra bo- og støttetilbudet, så vel som andre emosjonelle, praktiske, og sosiale faktorer, vil kunne påvirke tidligere beboeres livssituasjon og grad av selvstendighet.

I tiden etter opphold i bo- og støttetilbudet skal de tidligere beboerne etablere en ny tilværelse for seg og eventuelle barn og/eller partner, uavhengig av voldsutøver(e). Når oppfølgingstiden er over er målsettingene i bo- og støttetilbudets fagplattform at beboeren har fått tilpasset miljøterapeutisk oppfølging, blitt reetablert i en trygg bosituasjon, etablert nødvendig kontakt med relevante hjelpetjenester, kommet i gang med fast dagaktivitet og har et sosialt nettverk rundt seg.

Gjennom det miljøterapeutiske arbeidet i bo- og støttetilbudet bygger de ansatte og beboerne relasjoner. Enkelte kan oppleve det å flytte ut av bo- og støttetilbudet som belastende i det det representerer et tap av støttepersoner de har tillit til. Nadim og

Orupabo (2014) framhever hvordan metodiske valg i denne sammenhengen kan ha betydning for beboeres reetablering i samfunnet. De anbefaler å minimere opplevelsen av brudd ved utflytting fra bo- og støttetilbudet ved å unngå sterk avhengighet mellom ansatte og beboere. De anbefaler videre å involvere andre aktører som relevante frivillige organisasjoner og ulike tjenester på et tidlig stadium i oppholdet.

1.2.3 Variasjon mellom tilbudene

Så lenge de oppfyller retningslinjene for tilskudd står vertskommunene relativt fritt i hvordan de organiserer bo- og støttetilbudet, tilrettelegging for utflytting, og oppfølging i etterkant. Flere tidligere studier av bo- og støttetilbudet konstaterer ulik praksis i de ulike tilbudene.

For det første er bo- og støttetilbudene forankret i ulike deler av kommuneadministrasjonen. Eksempelvis er et av bo- og støttetilbudene knyttet til krisesenteret, andre er plassert innenfor oppvekst, eller innenfor helse og velferd. Dette er variasjoner i rammer som også gjenspeiles i faglig tilnærming, og som kan knyttes til ulik praksis blant annet når det gjelder miljøterapi (Nadim og Orupabo, 2014), sikkerhetsarbeid og familiearbeid (Bye et al, 2016) og grad av formalisering av samarbeidsavtaler med eksterne aktører (Nadim og Orupabo, 2014; Rambøll, 2011).

Hvilke typer bolig og boform som tilbys varierer også. Bo- og støttetilbudet omfatter både kollektive boformer hvor flere beboere deler samme bolig, og separate boliger, eventuelt sammen med partner eller egne barn. Et av tilbudene har ikke faste boliger, men tilbyr nye leieavtaler i separat bolig for hver ny beboer. Boliger velges da ut med tanke deres behov og livssituasjon, og de får mulighet til å bli boende etter at oppfølgingsperioden på ni måneder er over.

En tredje forskjell er hvilke tilbud om sosiale nettverk for tidligere beboere som finnes. Noen av bo- og støttetilbudene driver som vi har sett egne nettverk, mens andre oppgir at de kobler beboerne på nettverk drevet av frivillige aktører eller andre enheter i kommunen ut fra den enkeltes behov. Hvorvidt tilbudene har formaliserte avtaler med sivilsamfunnsaktører varierer også.

Reetablering etter oppholdet vil dermed variere avhengig av hvilket bo- og støttetilbud beboer har bodd i. Utflytting vil for eksempel for noen innebære fysisk å flytte ut fra et

bofellesskap med jevnlig tilgang til ansatte, til en annen bolig. Andre på sin side vil ha mulighet til å bli boende i samme leilighet som i oppfølgingsperioden fra bo- og støttetilbudet. Hvorvidt beboer blir boende i samme kommune eller velger å flytte til en annen kommune har også betydning. De som blir boende i samme kommune vil kunne ha fortsatt tilgang til eventuelle kontaktpersoner i relevante tjenester og frivillige nettverk de har blitt satt i kontakt med under oppholdet i bo- og støttetilbudet.

Beboere og tidligere beboere har sammensatte behov for oppfølging som inkluderer behov for trygghet og sikkerhet, behov for en sosial sammenheng og et sted å høre til, praktisk støtte, og selvutvikling, blant annet i form av bearbeiding av traumer og selvstendigjøring.

For å oppsummere: Det er mange variasjoner mellom bo- og støttetilbudene i de ulike kommunene. Variasjoner som kan være særlig relevante for reetableringsprosessen er bo- og støttetilbudenes organisering av samarbeid med eksterne aktører og hvor tidlig kontaktpersoner utenfor bo- og støttetilbudet kobles på, hvilke boformer og sosiale fellesskap bo- og støttetilbudene tilbyr, samt ulik grad av vektlegging av henholdsvis regelverk og vilkår for sikkerhetstiltak og dialog med beboere. Variasjonene kan også ha ulik effekt for den enkeltes prosess

1.3 Rapportens oppbygning

I neste kapittel skisserer vi hvilken metode som er anvendt og reflekterer over etiske vurderinger knyttet til tema og arbeidsprosess. I kapittel tre beskriver vi overgangen fra bo- og støttetilbudet til et selvstendig liv, sett fra informantenes perspektiv. Det inkluderer blant annet betydningen bo- og støttetilbudet har hatt for informantenes liv, deres erfaringer med overgangen og oppfølgingen de fikk i denne perioden. I kapittel fire får vi et innblikk i omstendighetene for livene deres etter utflytting, herunder bosituasjon så vel som økonomisk og helsemessig situasjon. I samme kapittel vil vi også komme inn på hvordan informantene inngår i nye og gamle sosiale relasjoner, og dilemmaer knyttet til dette. Vi ser også på deres erfaringer med hjelpeapparatet.

En vedvarende trussel fra familie eller andre nære relasjoner legger noen rammer for livene til flere av informantene. I kapittel fem ser vi hvordan disse rammene påvirker deres mulighet til å leve normale liv. Der reflekterer vi også rundt viktigheten av familiearbeid i oppfølging av tidligere beboere.

Kapittel seks trekker noen overordnede linjer over oppfølging informantene har fått, som påvirker deres livsutfoldelse i dag. Dette inkluderer blant annet forståelser av selvstendighet, utfordringer knyttet til å tilby likeverdige tilbud, så vel som å se på hvilke utfordringer som finnes i hjelpeapparatet med tanke på kompetansebehov og samarbeid aktørene imellom. I rapportens siste kapittel oppsummerer vi hovedfunnene og presenterer noen anbefalinger for det videre arbeidet.

2 Metode og etikk

Datamaterialet for denne rapporten er intervjuer med totalt 47 informanter, alle gjennomført i løpet av våren 2022. 19 av informantene er tidligere beboere⁹, og alle er individuelle intervjuer. 19 informanter er ansatte i bo- og støttetilbudet. Fra andre hjelpetjenester har vi intervjuet fire frivillige aktører, tre ansatte i NAV, en fra familievernet og en fra Kompetanseteamet.

Fokus i de individuelle intervjuene med tidligere beboere har vært på deres erfaringer med forberedelser, overgangen og erfaringer med å bo for seg selv. Fokus i de individuelle intervjuene med hjelpeapparatet er erfaringer i deres egen virksomhet med arbeid med denne målgruppa. De individuelle intervjuene med ansatte i botilbudet handlet om hvordan tilbudene er organisert og hva de erfarer fremmer eller hemmer reetablering i samfunnet, mens tema i fokusgruppeintervjuet var å se mønstre i erfaringer med å forberede beboere til utflytting og oppfølging etter utflytting.

2.1 Rekruttering og metode

Tidligere beboere i bo- og støttetilbudet utgjør en relativt liten gruppe på landsbasis. Med utgangspunkt i at det har vært gjort 30-40 plasseringer årlig siden tilbudet ble opprettet i offentlig regi, vil det være snakk om rundt 4-500 personer totalt. Dette er også en gruppe som av ulike årsaker kan være vanskelig å rekruttere. Det å holde bo- og støttetilbudet skjult og å ikke avsløre at man selv bor der en viktig del av sikkerhetsarbeidet. Det er grunn til å tro at en del ønsker å holde oppholdet hemmelig også i etterkant. Flere av de aktuelle informantene vil fremdeles leve med sikkerhetstiltak. Å melde seg som informant vil dermed være betinget av en stor grad av tillit til forskerne. Av disse grunnene er informantene hovedsakelig rekruttert gjennom ansatte i bo- og støttetilbudene¹⁰. De ulike tilbudene ble forespurt om å

⁹ Det å samle disse informantene under merkelappen «tidligere beboere» er et analytisk grep som sier noe om det felles utgangspunktet som gjør at de har blitt rekruttert til å være med i studien. Det er ikke et begrep våre informanter bruker om seg selv. Bruken av denne samlebetegnelsen fra vår side er ikke ment å antyde at oppholdet i bo- og støttetilbudet er noe som i større grad enn andre gruppetilhørigheter definerer dem som person i dag.

¹⁰ Denne rekrutteringsmåten er også benyttet i tidligere studier fra bo- og støttetilbudet hvor beboere og tidligere beboere er intervjuet, i Bye et al, (2016) og Nadim og Orupabo, (2014).

rekruttere minimum tre tidligere beboere hver, og om mulig inkludere både kvinner og menn, samt beboere med og uten barn. De ble også bedt om å tenke på variasjon ut fra kjennskap til de tidligere beboernes situasjon etter utflytting. I noen tilfeller var det ansatte i bo- og støttetilbudet som satte opp intervjuavtaler i deres lokaler. I andre tilfeller fikk de samtykke av aktuelle informanter til å videreformidle kontaktdetaljer så vi selv kunne avtale tid og sted for intervju.

Rekrutteringsmetoden får noen mulige konsekvenser for utvalget av tidligere beboere. Forespørsler som har gått via ansatte er betinget av at de fortsatt har en viss kontakt. Dette kan gi en skjevhet i utvalget gjennom at de som av ulike grunner ikke lenger er i kontakt med noen av de ansatte blir dårligere representert. Det kan også gi større sannsynlighet for at informantene har mer positive erfaringer fra bo- og støttetilbudet og eventuell oppfølging derfra. De som rekrutterer kan, om enn ubevisst, favorisere dem som har eller har hatt et mer positivt forhold til de ansatte. For å motvirke eventuelt bias i materialet har vi rekruttert også gjennom andre kanaler. Vi la ut en åpen invitasjon på våre hjemmesider og annonserte etter informanter på Facebook. Invitasjon ble også sendt ut i aktuelle nettverk for videreformidling, blant annet til minoritetsrådgivere i ulike deler av landet. Fire av de 19 tidligere beboerne er rekruttert via slike andre kanaler.

Vi har intervjuet alle nåværende og en tidligere leder av bo- og støttetilbudene. I tillegg har vi intervjuet noen ansatte i kraft av deres stillingsfunksjon, for eksempel som ansvarlige for spesifikke aktivitetstilbud. Øvrige ansatte ble intervjuet sammen i et fokusgruppeintervju, i forbindelse med en felles fagsamling. Fra de frivillige og offentlige tjenestene som er representert i vårt utvalg har vi intervjuet både ledere og ansatte. De er rekruttert på bakgrunn av sin erfaring med å jobbe med beboere og tidligere beboere i bo- og støttetilbudet.

Vi har gjennomført semistrukturerte kvalitative intervjuer, med et mål om å tilrettelegge for en så fri fortelling som mulig fra informantens side. Alle intervjuene var basert på en intervjuguide med åpne spørsmål, kategorisert under ulike tema. Intervjuene ble gjennomført på norsk. Informantene fikk tilbud om tolking ved behov. Ingen vurderte det som at de hadde behov for dette.

Foruten fokusgruppen er de fleste intervjuene gjort individuelt. Intervjuer med tidligere beboere ble alltid gjennomført ansikt til ansikt. I flere av tilfellene hadde ansatte satt av tid til å prate med informantene i etterkant av intervjuet. De som ønsket det fikk ha med seg sin tidligere kontaktperson, og dette var tilfelle i tre av intervjuene. Informantene som har flyttet fra bo- og støttetilbudet til en ny by, ble intervjuet på andre møtested i samråd med informanten. Med unntak av fokusgruppeintervjuet og et par intervjuer med ansatte i bo- og støttetilbudet, ble intervjuer med hjelpeapparatet gjennomført digitalt.

2.2 Beskrivelse av utvalg

15 av de tidligere beboerne er kvinner og fire er menn. Vi har intervjuet mellom tre og fem personer fra hvert av de fem bo- og støttetilbudene. Mange i utvalget er født i Norge av personer som kom til Norge som flyktninger, mens noen har flyktet selv eller innvandret til Norge på grunn av familiegjenforening eller -etablering. De sistnevnte er naturlig nok dem i utvalget med kortest botid i Norge. Botiden spenner fra 3 til 36 år.

De fleste av informantene våre er unge voksne (20-26 år), mens to informanter er rundt 40 år. Fire av informantene har barn, og en av dem bodde sammen med barn i bo- og støttetilbudet. Flertallet kom i kontakt med bo- og støttetilbudet da de var om lag 20 år. Tiden som har gått siden de har benyttet seg av bo- og støttetilbudet spenner fra 3 måneder til 11 år. Rapporten favner dermed brukererfaringer helt fra det første offentlige bo- og støttetilbudet ble opprettet og frem til i dag.

Vi har ikke systematisk kartlagt årsakene til at informantene har kommet i kontakt med bo- og støttetilbudet, men får likevel noen opplysninger om dette. De fleste oppgir en uholdbar situasjon i barndomshjemmet som årsaken til at de har benyttet bo- og støttetilbudet. Noen få snakker om trusler om tvangsekteskap, mens de fleste snakker om annen vold og kontroll. I en av sakene gjør trusler fra tidligere partner det utrygt å ha kontakt med familien og oppvekstmiljøet, mens en har opplevd både tvangsekteskap og vold fra ny partner.

2.3 Analyse

Metoden vi har brukt i dette prosjektet er tematisk analyse (Braun og Clarke, 2008), som går ut på å identifisere temaer og mønster i datamaterialet. Framgangsmåten vi

har brukt for å gjøre denne analysen er i tråd med metoden Helga Eggebø kaller kollektiv kvalitativ analyse (Eggebø, 2020). Intervjuene ble gjennomført av tre prosjektmedarbeidere. Gjennomføring av intervjuene strakk seg over en lengre periode, og underveis hadde vi flere møter for å systematisere materialet vi hadde så langt. Etter de første intervjuene gjorde vi også en justering av intervjuguiden for bedre å fange opp enkelte tema.

Intervjuene ble transkribert og dataene ble lagt inn i analyseverktøyet NVIVO. Her ble sitater kodet og samlet under tematiske overskrifter. Da alt materialet var ferdig kodet holdt vi et analyseverksted. Her presenterte prosjektmedarbeiderne data for hverandre. I fellesskap noterte vi ned hovedtemaer, aktuelle analysetråder og særlig interessante sitater. Et første utkast ble utformet på bakgrunn av det.

Materialet vårt omfatter både levde erfaringer fra egne liv fra tidligere beboere og faglige vurderinger fra ansatte i bo- og støttetilbudet, med ulik grad av distanse til de ulike temaene som tas opp. Vi har tilstrebet en analyse som legger hovedvekt på de tidligere beboernes erfaringer. De gir et innblikk i individuelle livshistorier samt refleksjoner og tanker rundt bruddet med familie eller andre nære relasjoner og livet etterpå. Erfaringene til de som benytter tjenesten gir kunnskap som er viktig for videre tjenesteutvikling. Vi har ønsket at de tidligere beboerne og deres historier skal være tydelige gjennom hele rapporten, slik at bredden av deres erfaringer forhåpentligvis følger leseren inn i de delene som forenkler og sammenstiller noe mer. Perspektiver fra hjelpeapparatet supplerer de tidligere beboernes erfaringer. Unntakene er kapitlene som tar for seg hjelpeapparatet og frivillige organisasjoner, der disse aktørene har en mer sentral rolle.

Studien ble gjennomført i en periode preget av tiltak mot covid-19. En vesentlig andel av de tidligere beboerne vi har intervjuet flyttet ut i en periode med sterke begrensninger på sosial samhandling, midlertidig stengte møteplasser, og aktiviteter satt på vent. Dette er en faktor som har hatt betydning for hvordan de har opplevd overgangen og tiden etter.

2.4 Personvern og etikk

Prosjektet er godkjent av Sikt. Vi følger retningslinjene for konfidensialitet og anonymitet i innsamling og behandling av sensitive personopplysninger som deres

godkjenning forutsetter. Alle vi har intervjuet har på forhånd fått et informasjonsskriv som også ble gjennomgått muntlig på begynnelsen av hvert intervju.

Skrivet presenterte prosjektet og intervjuerne, informantens rettigheter og eksempler på spørsmål vi ville stille. Dette ble nøye gjennomarbeidet for å sikre tydelig informasjon og god lesbarhet. Vi har vært nøye med å unngå å gi inntrykk av at det vil være noen negative konsekvenser for mulige informanter om de ikke vil delta i studien, eller at de ved å delta får tilgang til goder de ellers ikke ville ha fått.

Vi har gjort lydopptak av alle intervjuene. Disse ble slettet så snart de var ferdig transkribert. I transkripsjonene er navn, stedsnavn og andre opplysninger vi oppfatter som identifiserende anonymisert. Transkripsjonene ble lagret på et skjult og passordbeskyttet domene.

I dette prosjektet er det særlige sikkerhets- og personvern hensyn å ivareta. Særlig gjelder dette de tidligere beboerne vi har snakket med. Studien ser på livet etter opphold i bo- og støttetilbudet, og det har sånn sett ikke vært nødvendig å se på erfaringer informantene har i forkant av oppholdet. Samtidig utgjør dette en del av deres historie som gir konsekvenser og ringvirkninger i deres videre liv, som kan være svært relevant for situasjonen deres i dag. Vi kan også gå ut fra at flere av informantene fortsatt lever med sikkerhetstiltak.

Vi har gjort flere grep for å best mulig ivareta informantene i og etter intervjusituasjonen og å unngå retraumatisering. Intervjuguiden ble utformet med tanke på å gjøre spørsmålene mulighetsfokuserende og motiverende, blant annet gjennom å spørre om mål for framtiden. Vi har ikke bedt de tidligere beboerne om å fortelle om sin egen historie før de kom til bo- og støttetilbudet. I intervjusituasjonen har vi lagt vekt på å være lydhøre for hva informantene har ønsket å utdype og ikke. Det gjør at ikke alle har svart på alle spørsmålene vi hadde forberedt.

I forkant av intervjuene fikk prosjektgruppa en innføring i traumeforståelse av en psykologspesialist. Han gjennomgikk prinsipper for gode møter og enkle verktøy for å intervju på en traumebevisst måte. Informantene fikk også tilbud om samtale med psykologspesialist. Tilbudet ble presentert for dem i etterkant av intervjuet, for å unngå å gi et inntrykk av at deltakelse kunne gi tilgang på mer langsiktig psykologhjelp. Det

var ingen som benyttet seg av dette, til tross for at noen av informantene i intervjuene bekreftet at de ønsker å gå til eller går til psykolog.

I analysen har vi bestrebet oss på å anonymisere. Med tanke på at vi har fått hjelp fra ansatte i bo- og støttetilbudene til rekruttering av tidligere beboere har vi likevel gjort noen kompromisser. Noe informasjon kan være gjenkjennelig for de tidligere beboerne selv og de ansatte som vet hvem vi har intervjuet. De vil for eksempel kunne gjenkjenne deler av beboerinformantene sin forhistorie, men trolig ikke koble sitater til personene. Anonymiseringen gjelder også intervjuene vi har gjort med tiltaksapparatet. Vi er forsiktige med å omtale stillingsbeskrivelser og organisasjonstilhørighet, da det er et oversiktlig arbeidsfelt med forholdsvis få aktører.

3 Om å gå videre fra bo- og støttetilbudet

Jeg har jo et annet nettverk nå, folk jeg har blitt kjent med gjennom studier og jobb. Men det føles som ... det er fortsatt meg, men en litt annen versjon. (tidligere beboer, kvinne)

Sitatet sier noe om det å måtte starte et nytt liv, med nye relasjoner og aktiviteter i hverdagen. Selv om det beskrives som annerledes enn livet før så er hun likevel seg selv. Sitatet kan også forstås som en personlig utvikling, mer enn bare overlevelse, i en særskilt livssituasjon. Denne overgangen har for mange av våre informanter innebåret å skape et nytt liv innenfor strenge rammer for egen sikkerhet, med nytt eller fiktivt navn og nye relasjoner. For de fleste av informantene har bo- og støttetilbudet vært en viktig og nødvendig hjelp for å komme seg videre etter det flere refererer til som «situasjonen». I dette kapitlet ser vi på betydningen av tiden i bo- og støttetilbudet for hvordan de har det i dag. Hvordan foregår overgangen fra bo- og støttetilbudet til selvstendig tilværelse? Hvordan tilrettelegger og forbereder bo- og støttetilbudene for overgangen mens beboerne fortsatt er i bo- og støttetilbudet? Og hvilken oppfølging får tidligere beboere etter utflytting?

3.1 Betydningen av bo og støttetilbudet

Takknemlighet over bo- og støttetilbudet er framtrødende. Informantene beskriver at oppholdet hjalp dem å komme seg gjennom en dramatisk periode i livet det hadde vært vanskelig for dem å stå alene i. Flere oppgir at bo- og støttetilbudet er grunnen til at de fremdeles er i live i dag.

Det å flytte inn i en trygg bolig og få hjelp til å dempe og etter hvert normalisere sterke følelsesmessige reaksjoner på voldserfaringer, trekkes frem som viktig. Å lære om ettervirkningene av vold har for noen vært viktig for å bearbeide det de har gått gjennom. Andre framhever at oppholdet ga dem tid og rom til å trekke seg tilbake og vurdere situasjonen. En informant peker på hvordan hun kanskje hadde kommet raskere i studier og jobb om hun ikke hadde vært i bo- og støttetilbudet, men at oppholdet ga henne mulighet til å bygge seg opp psykisk og bearbeide volden hun ble utsatt for før hun gikk videre.

Flere beskriver hvordan de i løpet av oppholdet gradvis ble i stand til å se på livet og seg selv i et nytt lys. Informantene relaterer dette blant annet til å bygge opp

selvfølelsen sin, å øve på å sette grenser ovenfor andre og på å bygge sosiale ferdigheter.

De forteller også hvordan ansatte i bo- og støttetilbudet har hjulpet dem å komme til nye innsikter når det gjelder egne sosiale relasjoner. En informant beskriver det som å ha funnet tilbake til seg selv:

Hvordan skal jeg sette ord på det.. jeg [...] kom hit på et tidspunkt hvor jeg mistet alle, inkludert meg selv. Så det hjalp meg til å finne tilbake de fine tingene i meg som jeg har glemt at jeg har og som jeg trodde jeg ikke hadde i meg lengre – at de delene var døde. (tidligere beboer)

I avslutningen av mange av intervjuene har vi stilt spørsmålet «Hvis du nå kunne gi deg selv et råd den dagen du flyttet inn i bo- og støttetilbudet, hva ville det vært?». Det gjorde mange synlig berørt. I svarene forteller mange at de i ettertid tenker at de skulle brukt mindre tid og krefter på å være skeptiske eller redde for å ta imot hjelpen de fikk. Flere gir uttrykk for at de skulle vært mer åpne om følelsene og behovene sine fra starten av. De råder sitt tidligere selv til å ha tillit og nyte det gode de nå får ta del i, til å være til stede og lære mest mulig.

Jeg ville gitt meg selv en stor klem og sagt at denne delen her kommer du over, men det er den tyngste tiden i livet mitt, uten tvil. [...] Be om hjelp, si ifra. Du trenger ikke å stå i dette alene og du trenger ikke å late som. Det er lov å ikke vite hvordan man skal sette ord på ting, det er lov å være redd, det er lov å ikke ha en plan [...]. (tidligere beboer)

De har budskap om trøst og håp til sine fortidige jeg, så vel som takknemlighet til bo- og støttetilbudet. Utsagnene vitner om at de har vært gjennom prosesser som er vanskelige å håndtere, preget av mye usikkerhet. Det sier noe om hvordan det å bli kjent med seg selv, bygge relasjoner og å øve seg på å ta imot hjelp er en viktig del av prosessen de har vært igjennom.

Det handler med andre ord ikke bare om vold og ettervirkninger av denne, men om selvstendighet, håp og muligheten til å realisere egne drømmer og mål. Utsagnene sier også noe om endring over tid: hvordan de ser tilbake på det de har vært gjennom fra sitt nåværende ståsted, sammenlignet med hvordan situasjonen opplevdes da de flyttet inn.

3.2 Forberedelser til utflytting

For alle mennesker er det en overgang å bo alene for første gang. Ansvar for egen økonomi, matlaging, holde avtaler og alt det medfører å ha bolig er ferdigheter vi må tilegne oss. For beboere i bo- og støttetilbudet kan det være ekstra utfordrende siden mange har vært utsatt for psykisk, fysisk og økonomisk vold. Andre barrierer kan være at man har begrenset erfaring med å ta selvstendige valg, eller begrenset kjennskap til det norske samfunnet og språket. Det er derfor mange brikker som må være på plass for å mestre å bo for seg selv.

Det at bo- og støttetilbudet er midlertidig beskrives som et sentralt og uttalt premiss fra starten av oppholdet. De ansatte forteller at de har et mål om å introdusere forberedelser på livet etter oppholdet i bo- og støttetilbudet så tidlig som mulig. Når og hvordan de tar det opp ser de an ut fra beboernes utgangspunkt, og når de anser at de har overskudd til å tenke mer langsiktig. De understreker hvordan individuelle forskjeller mellom beboerne gjør at forberedelsene hele tiden tilpasses ut fra en vurdering av den enkeltes behov.

Det varierer hvor forberedt beboerne kjente seg på å flytte ut av bo- og støttetilbudet. Noen var motiverte for å flytte. Andre forteller at de ikke følte seg klare da de flyttet ut, en del av disse hadde da bodd i bo- og støttetilbudet utover den normerte maksperioden¹¹. Andre igjen flyttet ut lenge før de måtte. I ett tilfelle flyttet beboeren tidlig fordi han ikke opplevde å få det tilbudet han hadde behov for. En annen forklarer hvorfor hun flyttet ut av bo- og støttetilbudet bare etter få måneder:

Jeg ville få til ting med en gang, [...] ville være selvstendig. Også hadde jeg ikke så stort behov for å bo der lengre. Jeg hadde jo en fordel ved at jeg har bodd i Norge så lenge. Jeg er norsk statsborger, jeg kom ikke til botilbudet som flyktning. Da jeg hadde fått mine ting på plass, så var det enklest for meg å bare finne et kollektiv og flytte ut. (tidligere beboer)

De ansatte i bo- og støttetilbudene oppgir også at det er stor variasjon mellom beboerne både når det gjelder om de er klare til å flytte ut, hva de trenger for å mestre

¹¹ For de av informantene som fikk tilbud om plass i bo- og støttetilbudet før 2020 var dette seks måneder.

utflytting, og hvor mye støtte de har behov for. Samtidig er det ikke gitt at en beboer som flytter ut tidlig trenger mindre oppfølging i etterkant, eller at det er de med lengst botid som trenger lengst oppfølging.

De tidligere beboerne forteller om både praktiske og emosjonelle forberedelser de selv og ansatte har gjort før utflytting. Flere fikk hjelp med å ordne pass og oppholdstillatelse, en sentral rammefaktor for å sikre opphold i landet for de det gjelder. Ansatte fra et par av tilbudene forteller hvordan de bistår med å finne ny bolig. Én forteller at de i noen tilfeller utarbeider en bolig-CV sammen med beboer, som de kan legge igjen etter visninger. Dette kan blant annet foregripe eventuelle forespørsler fra huseier, for eksempel om referanser. Andre mer praktiske forberedelser som nevnes er øvelseskjøring eller kurs i CV-skriving, jobbsøking, matlaging eller økonomi. En tidligere beboer forteller om hvordan de, sammen med ansatte, trente på å håndtere situasjoner man kan komme i:

Så måten vi forberedte oss på det der var at hun sa at nå skal du liksom bli flyttet over til et annet NAV system. Og etter det så skulle jeg fordi jeg [liksom] jobba, begynne å betale mine egne regninger. Så jeg var allerede forberedt, og jeg gjorde det allerede i et år før jeg på en måte gikk ut, og da ble det ikke så sjokk. Så jeg betalte mine egne regninger og lærte meg jo veldig mye før. Så jeg ble ikke bare kastet ut i det. (tidligere beboer)

Som en del av forberedelsene er det et mål at beboerne opprettholder eller kommer i gang med faste dagaktiviteter som utdanning, kvalifiseringstilbud eller arbeid. Fagplattformen stiller også krav til bo- og støttetilbudene om å ha formaliserte samarbeidsavtaler med ordinære velferdstjenester (Bufdir, 2020).

Når de kommer til oss så har vi jo allerede en del informasjon, men vi gjør også en egen kartlegging (...) Da identifiserer vi hva vi tenker de har behov for når de skal flytte fra oss, og kobler på relevante instanser allerede da, kort tid etter. (ansatt, bo- og støttetilbud)

Ledere i de fleste bo- og støttetilbudene beskriver hvordan en gradvis tilkobling til ordinære tjenester er en del av forberedelsene til overgang til eget bosted for beboerne. Dette er en viktig del av de praktiske forberedelsene. Også ansatte i hjelpeapparatet vektlegger hvor viktig dette er.

(...) mange er i en sånn situasjon at de har ikke håndtert pengene sine selv, de har ikke tilgang til egne sosiale media (...) det har

derfor ikke vært mulig å lære seg ting. At det jobbes med, det gjør vår jobb litt enklere. (ansatt, hjelpeapparatet)

Bo- og støttetilbudene skal også ha på plass rutiner for involvering av frivillige organisasjoner (Bufdir, 2020). Som nevnt finnes det aktivitetsgrupper ved to av bo- og støttetilbudene. I tillegg har man profesjonelle frivillige – som SEIF og Røde Kors – som skal spille en rolle i oppfølgingsarbeidet. Materialet viser likevel at det er forskjell på når frivillige samarbeidspartnere eventuelt kobles på. Det fremstår som at de fleste får vite om tilbud i regi av frivillige aktører, men at det er noe ulikt i hvilken grad det legges opp til kontakt med dem, og hvor tidlig de kommer på banen. Vi kommer tilbake til relasjoner med hjelpeapparatet og de frivilliges rolle i kapittel 4.

Når det kommer til de emosjonelle forberedelsene varierer det også her fra de ansattes side når de starter med dette. Metodikken synes primært å være samtaler, men deretter varierer det noe hvordan de jobber. Samtlige ønsker imidlertid at overgangen skal bli så myk som mulig:

Det jobber vi ganske mye med, den overgangen, at det ikke skal være et brudd som er hardt og brutalt, men at det skal være en «lykke til videre»-opplevelse og ikke en «ha det bra, vi ses aldri». Men mer sånn at nå skal du ut i leilighet og det blir spennende. (ansatt, bo- og støttetilbud)

3.3 Erfaringer med overgangen

Jeg tror vi hadde noen samtaler om det at jeg var klar for å finne meg selv, og være selvstendig på den måten. Jeg måtte finne ut hva jeg liker i forhold til venner, kontakter og drikkekultur (...) for man blir jo i en veldig boble når man er der ... (tidligere beboer)

Når de ser tilbake, sier flere av de tidligere beboerne at det ville vært vanskelig å fullt ut forberede seg på hva som ventet dem etter utflytting. De hadde behov for å reflektere over utflyttingsprosessen, samtidig som de måtte lære å ta egne valg. De fleste beskriver hvordan overgangen var vanskelig, men at ting stabiliserte seg etter hvert som de gradvis opplevde større mestring i hverdagen. Noen nevner blant annet forskjellen på teori og praksis, og nevner eksempler på feiltrinn de har lært mye av. Det kan være å bruke opp sin første lønning i løpet av noen dager for så å leve resten av måneden på havregryn, å feste og komme opp i situasjoner som har ført til risiko

for at familien eller partner skulle finne dem, eller at de har knyttet nye bekjenskaper som har vist seg å være mindre heldige på sikt.

En informant påpeker hvor viktig det har vært for henne å kunne snakke med de ansatte også etter at hun flyttet ut. Venneforhold, drikkekultur, egne grenser og hvorvidt man vil ha barn er eksempler på tema hvor informantene sier at de ansatte har vært viktige sparringspartnere, også etter at de har flyttet ut fra bo- og støttetilbudet.

Flere uttrykker blandede følelser knyttet til denne nye starten; glede over å i økende grad ta styring over sitt eget liv og samtidig en frykt for det ukjente. Mange forteller også at de har kjent mye på ensomhet i prosessen, og at de fryktet for en framtidig ensomhet også etter utflytting fra bo- og støttetilbudet.

Selv om det at bo- og støttetilbudet er midlertidig var et uttalt premiss, forteller noen tidligere beboere at de følte utflyttingen kom overraskende brått på:

Det kan hende jeg ikke husker riktig, men jeg tror ikke vi snakket om det før den dagen jeg fikk vite at jeg skulle bli skrevet ut. [...] Jeg hadde litt sjokk. (tidligere beboer)

I noen tilfeller er det de ansatte i bo- og støttetilbudet som har tatt opp utflytting, andre beskriver at det er de selv som har tatt initiativet til å flytte ut. Én begynte å se etter leilighet på egen hånd da ni måneder hadde gått. Vi har eksempler fra samme bo- og støttetilbud på omfattende hjelp til å se på leiligheter og å flytte, mens andre beskriver det som at de gikk ut døren alene.

Blant informantene beskriver to av mennene hvordan de var overlatt til seg selv med ansvaret. En av dem forteller hvordan han slet psykisk, økonomisk og med å sove og spise. Det opplevdes da både emosjonelt og økonomisk belastende å være alene om flytteprosessen.

En annen gjennomgående beskrivelse er at beboere har gruet seg til å flytte. Flere fremhever hvordan det faktum at ansatte trygget dem på egne evner, og å stole på dem, var en viktig del av å skulle etablere seg på egen hånd.

[...] de trodde at jeg var klar og frisk nok til å klare meg selv. Så valgte jeg å tro på det. Det var litt skummelt først, men så gikk det fint. (tidligere beboer)

Flere nevner ulike motivasjoner for å bo for seg selv. Noen av dem gledet seg til å slippe begrensninger knyttet til sikkerhet; å kunne ta imot besøk, dra på fester og kunne drikke alkohol. Motivasjonen knyttes altså til noe utenfor bo- og støttetilbudet. Andre beskriver at de opplevde det som frigjørende å slippe å forholde seg til med-beboere, og at de så fram til å flytte ut for å i større grad kunne konsentrere seg om seg selv og sitt eget liv.

Jeg er litt mer sosial nå, har muligheten til å sette ord på følelser, på hva jeg vil, tørre å prøve nye ting. Og så er det jo gjennom botilbudet jeg har funnet ut av at jeg er veldig glad i å snakke med andre mennesker. (tidligere beboer)

Andre forteller at de vegret seg for å flytte og at de gjerne skulle sett at overgangen hadde vært annerledes. De oppgir mange ulike årsaker til dette, både helsemessige årsaker, frykt for å stå alene, en følelse av sårbarhet og av å være overveldet over det å skulle flytte.

Jeg var livredd. Jeg måtte jo også finne et annet sted å bo selv. Jeg var ikke så kjent og visste ikke hvor jeg burde flytte og hvor det var bra å bo. [...] Jeg var redd, og jeg visste ikke hvor jeg skulle starte. Visste ikke hvordan jeg skulle pakke, og måtte sortere og kaste. Det var veldig overveldende. (tidligere beboer)

En informant blir spurt om hva som kunne dempet ubehaget og gjort overgangen mer smidig. Hun skulle ønske noen fra bo- og støttetilbudet kom og så leiligheten hennes, at bare det ville gjort en stor forskjell.

3.4 Ulike tilbud, ulike utgangspunkt

De forskjellige organisatoriske og faglige rammene for bo- og støttetilbudene gir ulike overgangsprosesser. Under oppholdet i bo- og støttetilbudet har de fleste av våre informanter bodd i kollektiv, mens noen har bodd alene eller sammen med barn i egne leiligheter.

Informanter som har bodd i fellesskap med andre beboere og med ansatte til stede i boligen, fremhever en positiv opplevelse av familieliknende hverdagsliv. Én forteller

hvordan hun for første gang opplevde det å ta del i et fellesskap i hverdagen som noe positivt, med samtaler rundt middagsbordet og fellesaktiviteter i ferier og ved høytider. Et viktig premiss for å kunne ha det greit i kollektiv er at en kan velge hvor mye og hvordan en vil delta i fellesskapets aktiviteter og ha tid og rom for privattid uten press for å delta. Slik boform krever også at en kommer overens med ansatte og andre beboere. Å oppleve at en ikke passer inn kan til gjengjeld forsterke ensomhet. En informant beskriver hvordan relasjonen til noen ansatte opplevdes utfordrende og at hun følte seg presset til å være med i felles aktiviteter, noe som for hennes del endte opp med å kreve mye energi.

Å flytte fra kollektiv beskrives av flere som en brå overgang:

Overgangen fra å bo i botilbudet til å flytte ut, den hadde jeg ønsket kunne vært litt bedre. For den var så voldsom. Plutselig så er det ikke hver dag at du møter noen av de ansatte eller de andre du bodde med. Også var det så usikkert om man kunne komme å bare ringe på og slå av en prat, eller om de var veldig opptatt den dagen. (tidligere beboer)

Sitatet peker på ensomheten noen informanter beskriver etter å ha bodd i kollektiv. Overgangen ser ut til å ha vært mest utfordrende for dem som ikke har avklart hvilken type kontakt de kan ha med bo- og støttetilbudet under og etter utflytting. For dem som har etablerte relasjoner til ansatte og andre beboere, ser det for oss ut som at det er enklere å holde kontakt.

Informanter som har bodd alene i leiligheter under oppholdet beskriver på sin side en tilværelse preget av ensomhet, særlig i starten av oppholdet. De opplevde seg isolert på et nytt sted med sterke begrensninger på grunn av sikkerhetstiltak, og få sosiale kontakter. Flere forteller at de gjerne skulle ha hatt mer tid sammen med kontaktpersonen fra bo- og støttetilbudet og en tettere oppfølging. Noen knytter også dette til en opplevd mangel på forståelse for hvilken situasjon de kommer fra.

Hadde de skjønt hva jeg kom fra så hadde de kanskje møtt meg hver dag og ikke latt meg være alene i en leilighet, langt vekk på et sted som jeg ikke kjenner. Jeg hadde jo ikke lov til å ha besøk der heller. (...) Derfor har jeg vært litt sånn bitter i ettertid fordi det er nå jeg selv har fått samlet tankene og vokst litt på ting, men det er jo jobben deres å se sånne ting eller være på da. (...) Jeg følte at jeg kanskje ble behandlet litt likt som ... det var mye papirer og sånt «du skal

være der i et, så skal du ut også er det neste mann (...) Jeg kommer fra en kjempestor familie og har aldri bodd alene egentlig (...) Det ble veldig rart for meg å plutselig skulle være alene. Så alene at når de kom på besøk så latet jeg som om alt var bra fordi jeg ble så glad for at de kom. (tidligere beboer)

Sitatet peker på en manglende tilgang til ansatte og dermed begrenset mulighet til å bygge en tillitsfull relasjon med de ansatte. Kollektive boformer gir rammer for det miljøterapeutiske arbeidet som det kan være vanskelig å gjenskape for beboere som bor alene. Nærhet med ansatte blir desto viktigere for informantene for å håndtere både de mer emosjonelle sidene av situasjonen de er i, så vel som å løse praktiske oppgaver. At informanten i sitatet latet som at alt er bra forstår vi som nettopp den manglende nærheten til å kunne vise hvordan hun har det, men også at hun ikke ble gjort kjent med at det miljøterapeutiske arbeidet også er en viktig del av de ansattes oppfølging.

En ting som ser ut til å ha slått særlig negativt ut for de som bodde for seg selv er hvordan de i en innledende fase var redde for å bli oppdaget av voldsutøver(e). Flere forteller hvordan situasjonen bedret seg når de fikk flere faste holdpunkter og kontaktpunkter med andre mennesker utenom bo- og støttetilbudet, gjennom blant annet utdanning eller jobb.

Tilbud om plass i bofellesskap er forbeholdt enslige kvinner, mens menn, par eller beboere med barn får tilbud om egne boenheter. En leder i et av bo- og støttetilbudene peker på at dette er en praktisk tilrettelegging som kanskje ikke alltid samsvarer med det de faglig sett skulle ønske de kunne tilby:

Den ideelle prosessen er jo [...], hvert fall hvis de er ganske unge eller nyankomne eller på en måte aldri har prøvd å være selvstendig på mange forskjellige områder før [...] at de bodde i bokollektivet først, også flyttet ut i leilighet etter hvert. Det gjør vi jo med noen, men de som har barn og gutter, de flytter direkte i leilighet. (ansatt, bo- og støttetilbud)

Her ser vi et skille mellom de som bor i egen boenhet alene, og de som bor sammen med barn. Oppfølging av barnefamilier beskrives som ressurskrevende av ansatte. Samtidig ser vi hvordan ansvar for barn er en ramme som kan utgjøre en ressurs som igjen påvirker den miljøterapeutiske oppfølgingen. Det gjør det enklere å bygge opp strukturer og nettverk med et mer langsiktig perspektiv:

Jeg bor for meg selv og har et barn. Det blir ikke noe situasjon lenger fordi vi har [...] startet et nytt liv sammen som en alenemor og det har jeg blitt vant med. Det er nesten sånn at jeg ikke vet hvordan det var annerledes før. Men det fungerer fint. (tidligere beboer)

Menn på sin side ser ut til å være i en særlig sårbar situasjon, slik det kommer frem av vårt materiale. De forteller om god hjelp fra ansatte. Samtidig forteller to av dem hvordan det å bo alene og ikke ha tilgang til fellesarealer hvor de kunne møte andre utgjorde en ekstra belastning for dem. En informant bodde på krisesenteret fordi de ikke hadde tilbud for ham i bo- og støttetilbudet:

Jeg var jo helt alene der, man går jo litt på veggen for man blir jo innestengt helt. Det kommer jo selvfølgelig vakter hver kveld for å sjekke stedet. Det var min eneste kontakt i løpet av dagen. De tre-fire første månedene var rent fengsel, der man ikke kunne gjøre noen ting. Så man får den følelsen av at man nytter ikke til noe da. (tidligere beboer)

De savnet noen å bearbeide situasjonen sammen med, og de savnet å være del av et sosialt fellesskap og ha tilgang til fellesaktiviteter. Her er det forskjell mellom bo- og støttetilbudene, heller ikke alle kvinnene har hatt samme tilgang til et aktivitetstilbud. Mennenes opplevelse forsterkes likevel av vissheten om at de samlet sett får et mer begrenset tilbud. Som en informant sier det, «jeg skjønnte jo at bosenteret var hovedsakelig for kvinner» og «jeg var et litt spesielt tilfelle siden de tok meg inn der og ga meg hjelp». Informantene forteller hvordan de som menn ikke opplever å ha fått en hjelp som har fylt deres behov. Det forplanter seg igjen til en bekymring for om de vil få tilgang på hjelp i fremtiden.

Flere som bodde alene forteller at de savnet tilgang på fellesskap der de kunne dele erfaringer med andre i bo- og støttetilbudet. For noen har dette vært mulig gjennom at ansatte har koblet dem med andre med lignende erfaringer. En beboer fikk mulighet til å snakke med andre som i likhet med henne levde på sperret adresse:

Jeg tror det er kjempeviktig å komme i kontakt med noen som har vært i samme situasjon [...] det har vært veldig nyttig. Det [...] at vi ble satt i kontakt med noen som hadde gått gjennom noe av de samme erfaringene, så kan man le eller gråte om de samme tingene. Det var veldig viktig i starten, for da normaliserer du det. Det hjelper når man har noen. (tidligere beboer)

En annen mulighet er gjennom organiserte aktivitets- og nettverksgrupper for nåværende og tidligere beboere, som finnes ved to av bo- og støttetilbudene. Både ansatte og beboere peker på hvordan nettverket utgjør en viktig del av forberedelsen på utflytting for beboerne som deltar, gjennom at de møter de andre som har flyttet ut og som deler sine erfaringer og opplevelser. Ikke minst fordi det gir nåværende beboere et blikk på at det er mulig å klare seg godt etter opphold i bo- og støttetilbudet:

For det første så er jo det en synlighet på at det er et liv etter at de har flyttet ut. Jeg husker en jente som sa til meg sist vi hadde en fest (...) at det var veldig inspirerende for henne å treffe kvinner som hadde bodd hos oss før (...) fordi det sa henne noe om hva hun kunne ha som mål eller kunne tenke var viktig videre fremover (ansatt, bo- og støttetilbud)

Nettverksgruppene tilbys per i dag kun til kvinner. Det har vært vurdert å opprette et eget nettverk for menn, men dette er utfordrende, blant annet fordi det er så få menn det er snakk om¹². Ingen av mennene vi har intervjuet har hatt tilgang til bofelleskap eller nettverksgrupper. Én hadde i en periode adgang til å oppholde seg sammen med noen kvinner på et krisesenter. Han forteller at dette betydde mye for ham:

Det gav meg relasjoner som hjalp meg til å bygge meg opp psykisk. [...] Hun ene der var så snill, det var nesten sånn at hun ville se perspektivet til sønnen sin, og jeg ville se perspektivet til mamma. [...] vi pleide å snakke veldig mye og gå på turer sammen [...]. Jeg ble jo sosial med de som bodde der [...] det hjalp meg mye på den måten. Det viktigste er å bli sett på som et menneske. (tidligere beboer)

3.5 Oppfølging fra bo- og støttetilbudet etter utflytting

Hvis man tenker en barnesykkel med støttehjul, det har jeg følt at livet etter botilbudet har vært. At jeg har noen støttehjul. Jeg har alltid visst at, eller nei jeg har ikke alltid visst det. Det er noen som måtte si det til meg, at jeg kan spørre om hjelp, at de er der, og kan møtes. Så ja, prosessen ender ikke etter bare ni måneder. Den varer ganske mye lengre. Jeg bor fortsatt her, to år etter, og har fortsatt kontakt med dem. (tidligere beboer)

De fleste informantene beskriver at de har hatt en eller annen form for oppfølging fra ansatte i bo- og støttetilbudet etter utflytting. Det kan være gjennom å prates på telefon,

¹² Se blant annet Bråten og og Lillevik, 2021

sende SMS eller Snapchat, å møtes for en kaffe, få praktisk hjelp og råd, bistand i kontakt med andre tjenester eller hjelp i akutte krisesituasjoner. Flere løfter fram at det er viktig å ha noen å prate med som kjenner til deres situasjon og hva de har vært gjennom. De understreker også hvordan de er i bearbeidingsprosesser som tar mye lengre tid enn den tilmålte tiden. En av beboerne beskriver at hun hadde større behov for å snakke med ansatte i bo- og støttetilbudet etter at hun flyttet ut enn da hun bodde der. Det var først etterpå at hun følte seg klar for å snakke om de traumatiske opplevelsene fra oppveksten. Dette behovet bekreftes av flere.

En forteller om at hun i en periode hvor bo- og støttetilbudet hadde lite belegg, ofte stakk innom etter jobb for å debriefe. Bo- og støttetilbudet var de første en informant kontaktet da det oppsto en medisinsk nødsituasjon. En ansatt kom raskt til stedet og ble med i møte med helsevesenet. Også i tilfeller der beboer ikke har noen kommunikasjon med ansatte i bo- og støttetilbudet per dags dato, beskrives en latent støttefunksjon. Vissheten om at det er noen du kan ringe, som du har tillit til og kan snakke med, løftes fram som noe av det viktigste bo- og støttetilbudet har å tilby i tiden etter utflytting. Dette bekreftes også av flere ansatte og ledere i bo- og støttetilbudene.

Når det gjelder hvordan bo- og støttetilbudene organiserer oppfølgingen av tidligere beboere, er det ikke utviklet en felles rutinebeskrivelse for dette. Flere ledere beskriver en trinnvis prosess etter utflytting. I en innledende periode på to uker får beboere tettere oppfølging, før denne gradvis fases ut. Samtidig overføres ansvar gradvis til de ulike tjenestene brukerne møter, uten at bo- og støttetilbudet nødvendigvis er involvert. Felles for alle tilbudene er at det beskrives som en kontinuerlig kartlegging og individuell vurdering av behov for videre oppfølging, fremfor et standardforløp.

Jeg synes det er viktig at vi får dem ut i egne leiligheter og følger dem opp der, og normaliserer situasjonen. Og denne dialogen har vi fra de kommer, at dette er kort tid, og når du er klar for det skal vi følge deg videre. (ansatt, bo- og støttetilbudet)

Samtidig som bo- og støttetilbudet gradvis trekker seg ut fra en del støttefunksjoner, understreker ansatte i flere at tilbudene at det er viktig for dem å signalisere fortsatt tilgjengelighet, og å forsikre seg om at brukerne vet de kan ta kontakt både for å dele gode nyheter, og for å ha noen å snakke med om det ikke går så bra eller om det oppstår nye problemer. En faktor som er av betydning her er hvorvidt bo- og

støttetilbudet har fellesarealer hvor tidligere beboere kan møte de ansatte. Der dette er tilfelle forteller flere tidligere beboere om hvordan de kan stikke innom for å slå av en prat med ansatte, for måltider eller for ulike aktiviteter i nettverksgrupper. De som ikke har tilgang på disse arenaene beskriver på sin side kontakt i form av tekstmeldinger og telefonsamtaler med en fast kontaktperson fra bo- og støttetilbudet. Det gjør at oppfølging i større grad blir personavhengig, og dermed avhengig av relasjonen mellom den enkelte ansatte og den tidligere beboeren.

Informantene forteller om ulike praksis for oppfølging, både innad i bo- og støttetilbudet og mellom de ulike tilbudene. Noen hadde avtalt et møte med kontaktpersonen sin uken etter utflytting, og sier at dette ble et trygt holdepunkt i den første tiden. Andre har hatt tilbud om å ringe inn selv, og beskriver at det hindrer kontakt, som denne kvinnen:

Tja, det var mer sånn hvis jeg hadde behov så tror jeg at jeg hadde 2 eller 3 uker hvor jeg kunne kontakte kontaktpersonen min. Men jeg følte jo at det var litt rart og uvant, også visste jeg ikke helt hva jeg skulle sette ord på, at jeg bare følte meg ensom. Så jeg turte jo aldri å ringe. (tidligere beboer)

Flere viser til en slik barriere for å be om hjelp, de holder igjen og tar ikke tar kontakt så ofte som de ønsker. De begrunner det med at de vet at dette egentlig ikke lenger er kontaktpersonenes ansvar, at de har nok å gjøre i bo- og støttetilbudet, eller at de ikke vil belaste kontaktpersonen ved å ta kontakt utenom arbeidstid. En informant forteller at de ansatte i bo- og støttetilbudet har jobbet aktivt for å få henne til å forstå at de ønsker å møte henne også når hun ikke er på sitt beste. Det er en viktig forutsetning som har gjort henne i stand til faktisk å benytte oppfølgingsmuligheten de tilbyr.

De ansatte er bo- og støttetilbudenes viktigste ressurs. Deres kompetanse og forholdet til dem er svært viktig for beboerne. Vi vil derfor se på en del dilemmaer i forholdet mellom beboere og ansatte.

Jeg skjønnte jo at de var også veldig lei seg. De ønsket å gi den oppfølgingen jeg trengte, men reglene var sånn at de ikke kunne det. Så jeg forstod det, men jeg var lei meg allikevel. Jeg hadde fremdeles ikke noen venner, ingen familie, ingen som kunne følge meg opp, og jeg hadde en dårlig lege. Så det var egentlig litt skummelt. Fordi det var det eneste stedet jeg følte meg 100% trygg.

Jeg gjorde ikke det i mitt eget hjem. Der var jeg jo alene med dårlige tanker, mareritt og masse fælt å bare ha for meg selv å tenke på hele tiden. At jeg ble syk flere ganger og at jeg måtte stå alene i det. (tidligere beboer)

Mange tidligere beboere beskriver hvordan de ansatte fortsetter å bry seg og å følge dem opp etter utflytting fra bo- og støttetilbudet, selv om dette ikke lenger er noe de er forpliktet til gjennom jobben. Denne kontakten betyr mye for mange av de tidligere beboerne også på sikt, og mange utvikler langvarige relasjoner.

Jeg er veldig glad i dem. Vi har jo et ordtak: du må ikke huske dem som stiller opp når du har det bra, du må huske dem som stiller opp når du har det aller vanskeligst. De var der da jeg hadde det vanskeligst, og det kommer jeg ikke til å glemme. (tidligere beboer)

I oppfølgingen etter utflytting er bevisstheten om at hjelpeforholdet er regulert gjennom en yrkesmessig kontrakt noe som gjør seg gjeldende hos mange av de tidligere beboerne. Det miljøterapeutiske arbeidet krever at beboerne åpner seg, at man får etablert respekt og tillit mellom ansatte og beboere for å kunne jobbe med mennesker i særlig sårbare situasjoner. Flere ansatte beskriver at det stiller store krav til dem og deres profesjonalitet, siden noen uunngåelig vil være lettere å få en relasjon til. Det kan handle om likheter i personlighet, sosial kompetanse, ressursstyrke og «likbarhet». Flere ansatte snakker nettopp om bevisstheten rundt et sentralt paradoks; de som i størst grad evner å bygge relasjoner og inngå i fellesskapet er de som får mest utbytte av bo- og støttetilbudet, mens de med kanskje størst behov for en helende relasjon vanskeligere kommer i samme posisjon.

Hvordan fungerer så miljøterapeutisk metode med utgangspunkt i relasjonsbygging på sikt? Som vi har sett, løfter mange tidligere beboere fram at relasjoner med enkelte ansatte fortsetter å være av stor betydning, også flere år etter at de har flyttet ut. For beboere kan strenge føringer for å holde bo- og støttetilbudet og egen sikkerhetssituasjon skjult for andre bidra til at båndet til de få som blir innviet blir desto sterkere. Nettopp den ansattes funksjon som «livsvitne»¹³ får en sentral plass og fyller et stort behov for brukerne av bo- og støttetilbudet.

¹³ Begrepet brukes blant annet i forskning på tap av livspartnerne og ensomhet og brukes blant annet i sammenheng med sorgreaksjoner ved tap av partnere gjennom brudd eller dødsfall.

Hvordan ansatte på bo- og støttetilbudet kan ha så stor betydning illustreres av dette sitatet:

Hvilket mål eller ønsker har du for framtiden?

At jeg blir her fortsatt og har kontakt med botilbudet. Skjønner du at botilbudet er familien min. (tidligere beboer)

Tidligere forskning anbefaler å unngå overdrevne avhengighetsforhold i relasjonsarbeidet, for å minske risikoen for å skape opplevelser av nye brudd ved utflytting fra bo- og støttetilbudet¹⁴. Ansatte bruker mye av seg selv for å bygge tillit og få et trygt forhold til beboere. Dette, i tillegg til at de i noen tilfeller følger hverandre over mange år, gjør at det for mange vokser fram en relasjon som gjør det naturlig å fortsette en viss kontakt ut over det som strengt tatt kreves ut fra jobbeskrivelsen, noe denne informanten som jobber i en frivillig organisasjon på feltet kommer inn på:

Det blir litt sånn når man har kjent noen i ti år at det blir veldig rart å ikke skulle ha kontakt lengre, særlig når man har vært så nært innpå [dem og] ting som har skjedd i livene deres. (ansatt, frivillig organisasjon)

Samtidig ser vi hvordan disse relasjonene oppleves som viktig fra beboernes side, både fordi de oppleves som trygge i seg selv, men også fordi de er inne i bearbeidingsprosesser som strekker seg langt utover en tilmålt tidsperiode.

3.6 Oppsummering

Informantene er samstemte i å beskrive overgangsperioden som et veiskille, særlig knyttet til det å ikke lenger ha like god tilgang til støttepersonene fra bo- og støttetilbudet. Som vi har sett mestrer noen denne endringen godt, mens andre beskriver at overgangen har vært vanskelig, til tider svært vanskelig. De sistnevnte opplever også at vanskene vedvarer den dag i dag, i større grad enn andre.

Noen sier at det var vanskelig å forberede seg på tilværelsen etter bo- og støttetilbudet, og at ubehag i overgangen er uunngåelig. Selv om de hadde forberedt seg var det først da de måtte erfare konsekvensene av egne valg på kroppen at de lærte å klare seg på egen hånd.

¹⁴ Se for eksempel Bye et al (2018) og Nadim og Orupabo (2014).

Mens ansatte forteller om grundige og individuelt tilpassede forberedelser på utflytting, beskriver mange beboere en sjokkartet opplevelse av det å skulle flytte ut. Noe ubehag i forbindelse med store overganger er normalt og påregnelig. For denne gruppen kan utflytting imidlertid bli ekstra sterkt på grunn av tidligere traumatiske erfaringer med brudd. Det kan også skyldes mengden informasjon beboere skal forholde seg til, og at de i denne livssituasjonen kan ha utfordringer med å ta inn informasjon generelt. Vi ser imidlertid et mønster i at det er beboere i kollektivene som beskriver den bråeste overgangen. Da kan det være behov for å markere denne ekstra tydelig. Det kan ta form av avskjedsmiddager, avtalte besøk til nytt bosted, eller lignende.

Oppfølgingen er individuelt tilpasset. I våre intervjuer er vi likevel overrasket over å ikke finne flere likheter når vi spør de tidligere beboerne om utflytting. Forskjellene synes å være uavhengig av tilbudets organisatoriske eller faglige innretning. Vi kjenner ikke til hvilke vurderinger de ansatte har gjort av hver beboer sine behov for støtte ved utflytting. Samtidig påpeker ansatte vi har intervjuet at det ikke nødvendigvis er de minst selvstendige i bo- og støttetilbudet som har størst hjelpebehov i etterkant. Mange tilsynelatende ressurssterke kan oppleve en periode hvor de fungerer langt dårligere etter utflytting. Vi tror at noen tydelige overgangsritualer som gjennomføres likt for alle kan hjelpe både ansatte og beboere i å skape en trygg og smidig overgang, og forhåpentligvis dempe noe av den akutte ensomheten og følelsen av å bli overveldet som flere beboere beskriver.

På samme måten ser vi et mønster i at de som bor alene og uten barn føler på størst ensomhet og i størst grad føler at bo- og støttetilbudet ikke har svart til det de trenger. Forskjellene i erfaringer kan vitne om et behov for å gjøre noen overordnede tilpasninger av oppfølgingen i tråd med dette, noe vi vil diskutere nærmere i kapittel 7.

4 Å leve så normalt som mulig

Noen ganger stopper situasjonen folk, men det ville jeg ikke. Jeg vil fortsette å leve selv om livet er hardt. Jeg kan ikke bare sitte og være deprimert selv om jeg har det vanskelig. Jeg har fortsatt mareritt og våkner om natta. Dagene mine er ikke perfekte, men jeg prøver å gjøre de fine. (tidligere beboer)

I dette kapitlet ser vi på informantenes beskrivelser av livet etter bo- og støttetilbudet. Vi ser på hvordan de bor og hvordan deres økonomiske og helsemessige situasjon er. Vi ser videre på deres refleksjoner omkring nye og gamle sosiale relasjoner. Avslutningsvis ser vi på erfaringer med hjelpeapparatet og frivillige aktører i tiden etter oppholdet i bo- og støttetilbudet.

4.1 Hva flytter de til?

Som vi har sett er det et spenn i hvor lang tid det har gått siden informantene flyttet ut fra bo- og støttetilbudet på mellom 3 måneder og 10 år. Noen har flyttet flere ganger, mens andre har bodd samme sted siden de flyttet ut¹⁵. Flere informanter har bodd på krisesenter før plassering i bo- og støttetilbudet, og tre av dem har også bodd der etter at de flyttet ut. To flyttet direkte til et krisesenter før de flyttet videre, henholdsvis tilbake til barndomshjemmet og til et kollektiv. Én har hatt et opphold på krisesenter i etterkant av at hun flyttet ut fra bo- og støttetilbudet, som følge av vold fra ny partner.

Fem har flyttet til en annen kommune. De fleste av disse har flyttet tilbake til kommunen de bodde i da de fikk tildelt plass i bo- og støttetilbudet, og oppgir studier, jobb, eller ønske om å bo nærmere sitt gamle nettverk eller familie som årsak. De resterende 14 informantene bor fremdeles i samme kommune som bo- og støttetilbudet. Dette kan handle om et ønske om å bli værende fordi de har etablert seg på stedet. På den andre siden kan det også handle om at de ikke opplever å ha bedre alternativer andre steder. En del vektlegger at de lever med sikkerhetstiltak som innebærer at de må holde avstand til familien. Andre har ikke sikkerhetstiltak, men ønsker å opprettholde avstand likevel.

¹⁵ En av informantene vi har intervjuet bor fremdeles i samme leilighet som ved tildeling av plass i bo- og støttetilbudet. Dette bo- og støttetilbudet skiller seg ut fra de andre ved at det er en mulighet for beboere til å fortsette å bli boende i samme bolig når oppfølgingsperioden fra bo- og støttetilbudets side er over.

Flere informanter forteller at de drømmer om og har som mål å danne seg et hjem i fremtiden. Noen beskriver det som å eie hus og hage, mens andre legger vekt på å våge å inngå i forhold, få barn og ha egen familie. Flere beskriver det å flytte til egen leilighet som en selvstendigjøring. Det innebærer å mestre hverdagen med rutiner, relasjoner og det å håndtere tilværelsen på egen hånd. En informant beskriver det som det å endelig kunne skape eget hjem.

Når det gjelder boform, bor rundt halvparten i dag alene. Resten bor sammen med egne barn, samboer, venner og/eller søsken. Der noen forteller at de trives med å bo for seg selv, beskriver andre vedvarende utfordringer med å bo alene. Det kan være knyttet til mye alenetid eller at de bruker rus, dataspill eller shopping som virkelighetsflukt for å håndtere hverdagen. Vi kommer tilbake til dette senere i kapitlet.

Blant informantene som bor i kollektiv med venner fremhever de det fine med å ha selskap og å kunne være sosial uten å nødvendigvis måtte ta initiativ. Det utfordrende er at de selv i eget hjem ikke alltid kan være helt ærlig. Flere lever med skjult identitet og kan ikke dele utfordringer knyttet til situasjonen sin. En informant har flyttet inn med en kjæreste og beskriver det som en lettelse å kunne bo sammen noen. Det betyr mye å ha en person som er så viktig for henne når hun har mistet familien og de som har vært nærmest i oppveksten. En som bor sammen med søsken beskriver en tilsvarende opplevelse: I en tid der man har mistet noe dyrebart i form av relasjoner, får man andre og nye relasjoner.

4.1.1 Jobb og utdanning

Å jobbe eller studere har betydning for rutiner og innhold i hverdagen, økonomi og selvrealisering. Alle informantene trekker fram viktigheten av jobb eller studier, både for å ha en meningsfylt aktivitet på dagtid, og for å kunne forsørge seg selv.

Motivasjonen er høy for å få en jobb og ikke lenger motta sosialhjelp. De som ikke var i jobb på intervjutidspunktet, planla å starte utdanning eller å fullføre utdanninger de har begynt på. Flere forteller at de ønsker å gjøre noe meningsfylt for andre, gjerne andre som er i samme situasjon som de har vært i selv, hvor deres erfaringer kan hjelpe andre.

Det å komme raskest mulig ut i jobb er en sterk motivasjon for mange, noe som også påvirker studievalg. Dette betyr ikke nødvendigvis at de sikter lavere eller forkaster mer langsiktige studieplaner:

Jeg har ikke tenkt til å stoppe fordi jeg har lyst til å studere videre. Drømmen min er egentlig å bli jurist eller advokat, men det er jo litt vanskelig på grunn av språk og sånt. Så jeg tok en annen ting der jeg får jobb fort og et vitnemål, så kan jeg studere videre. (tidligere beboer)

De som har barn, forteller at de har en ytterligere motivasjon og ansvarfølelse for å ha økonomi på plass så raskt som mulig. Som aleneforelder er valg av jobb også noe som må tilpasses hverdagen, med arbeid på dagtid og på ukedager.

Samtidig som det er viktig for mange å komme ut i jobb så fort som mulig forteller flere at de opplever hindringer. Flere opplever diskriminering i arbeidsmarkedet på grunn av synlige minoritetsmarkører:

Jeg prøver å finne en jobb, men siden jeg er på grunn av religion eller religionsymbol så er det ikke så lett å få seg en jobb. [...] det skjedde med meg en gang at jeg gikk til en klesbutikk og spurte om de hadde en ledig stilling. (...) også så hun på meg på en frekk måte og sa «Beklager, vi aksepterer ikke noen religionssymbol så du kan ikke få jobb her». (tidligere beboer)

Informanten er ung og har ingen tidligere erfaring å vise til. Hun har heller ikke tilgang til nettverk som kunne hjulpet henne å finne sin første jobb. Mangel på nettverk er en utfordring mange nevner. Enkelte forteller om at bo- og støttetilbudet har hjulpet dem å finne jobb gjennom samarbeidspartnere, men langt flere har selv søkt til de har funnet jobb.

Opphold i bo- og støttetilbudet har for mange også betydd et brudd med påbegynt utdanning eller tidligere jobb. De tidligere beboerne er i ulike situasjoner, men har til felles at de har blitt tvunget til å stoke ut kursen på nytt. Dette innebærer for noen en revurdering av egne evner og interesser, og noen beskriver at det tar tid å bygge opp selvbildet igjen med tanke på å finne seg en jobb:

Når man har hatt litt utfordringer så begynner man jo å tvile litt på seg selv da. Jeg har jobbet mye i barbransjen, og nå har jeg jobbet på teststasjoner i forbindelse med Covid. (tidligere beboer)

Flere forteller at de har prøvd litt ulike jobber for å finne noe som passer. Mange har planlagt utdanningsløp som har startet med å fullføre videregående skole. Dette beskrives som en vanskelig periode. Flere kjente på en avstand til medelever på grunn av at de har måttet holde deler av sin historie skjult. De skilte seg også ut gjennom å være eldre enn medelevene, og opplevde å ikke være en del av det sosiale fellesskapet:

Videregående som var en av de vanskeligste periodene. Så begynte ting å bli veldig bra når jeg startet på universitetet. For da var det ikke sånn at jeg var eldre, for på videregående så var jeg eldre enn de jeg gikk i klasse med. De var liksom mer barnslige. Jeg fikk ikke så veldig mange venner. Men på universitet så var det ikke sånn, vi ville liksom bare gå på skolen og lese sammen, gjøre ting og så, ja. (tidligere beboer)

En annen ting som kan skape følelse av avstand er at man har et helt annet utgangspunkt enn medstudentene; særlig gjelder dette de av informantene som har både utdanning og yrkeserfaring, men som av sikkerhetssituasjonen ikke kan bygge videre på dette. Én informant måtte takke nei til å jobbe i et stort selskap fordi lønssystemet deres utgjør en risikofaktor for å bli oppsporet. En annen forteller at han hadde fast jobb og stabil inntekt, men på grunn av den nåværende sikkerhetssituasjonen kan han ikke fortsette i jobben fordi det er et for lite miljø. En omskolering kan på sin side også oppleves belastende.

På en måte så blir jo det litt kjipt fordi du jobber deg opp til ett eller annet, men så skjer det noe som gjør at du må starte helt på nytt igjen ... man takler det om man er 17-18 år og man jobber med hva som helst, renholder eller byggebransjen [...], men over tid så jobber man seg jo oppover. Da kommer man seg et visst stykke [...]. Siden man f.eks. ikke har papirer så må man starte helt fra bunnen igjen. Det er litt kjipt. Selv om jeg vil jobbe, så vil jeg jo ikke ha hvilken som helst ... for da får man den følelsen av at man gikk hele den runden også gikk man tilbake til start. (tidligere beboer)

4.1.2 Økonomi

Å klare seg økonomisk er et annet viktig mål for mange; Å ha råd til tak over hodet, mat, sosiale aktiviteter og klær, det å være økonomisk selvstendig. Det kan være utfordrende for mange unge mennesker å ta ansvar for egen økonomi. For noen

tidligere beboere forsterkes utfordringen ytterligere av at de har liten erfaring med å styre egen økonomi fra før, som konsekvens av at de har opplevd økonomisk kontroll:

Jeg er en person som har opplevd økonomisk kontroll før, der pengene mine er ikke mine på en måte. Det at jeg i hvert fall har en fast lønn, at jeg har en jobb ... hvis jeg ikke hadde hatt det så hadde jeg blitt veldig stresset. Under pandemien da ble jeg permittert og da ble jeg veldig stresset i et par øyeblikk. Men det at jeg har en jobb, det gir meg en god selvfølelse, trygghet (...) hvis jeg ikke hadde hatt det så tror jeg ting hadde vært veldig mye vanskeligere. Det gir meg på en måte en mestringsfølelse. (tidligere beboer)

Også det å bryte opp fra sitt tidligere liv kan gi økonomiske utfordringer. En tidligere beboer mistet inntekten sin ved plassering i bo- og støttetilbudet, samtidig slapp hun ikke fri fra løpende økonomiske forpliktelser og opparbeidet seg gjeld. Det å måtte flytte og leve på sperret adresse ble ikke regnet som gyldig grunn til å slette denne gjelden. Informanten peker på at traumatiserte personer i en unntakstilstand ikke alltid er i stand til å følge opp forpliktelser de har. Det peker på et behov for at bo- og støttetilbudene er særlig påpasselige med å kartlegge eventuelle økonomiske forpliktelser beboerne tar med seg inn i tilbudet. Å ikke gjøre det kan gi langsiktige negative konsekvenser for beboeren.

Flertallet forteller at de i dag har en forutsigbar økonomi. De fleste har erfaring med ulike støtteordninger gjennom NAV i perioder, men mange forteller at de har kommet i gang med jobb og studier og forsørger seg selv gjennom lønn eller studielån.

Forutsigbar er likevel ikke ensbetydende med en god økonomi. Flere av informantene beskriver at de finner måter for å kunne leve med den inntekten de har. Blant dem er en informant som får arbeidsavklaringspenger. Han forteller at det så vidt går rundt økonomisk.

Jeg klarer meg så vidt. Det går, fordi jeg gjør jo ikke så mye annet. Hadde jeg gjort andre ting, sånn som vanlige folk gjør ... bruke penger på alkohol, festing og å dra på byen, så hadde jeg ikke hatt råd i det hele tatt. (...) Nå er det NAV. Det er jo arbeidsavklaringspenger. Det er det minstebeløpet, det er så vidt det går. Det er jo leie på leiligheten, så det går sånn akkurat. (tidligere beboer, mann)

Med minstesats på arbeidsavklaringspenger (AAP) har denne informanten et inntektsgrunnlag som plasserer ham godt under fattigdomsgrensa, som i Norge i 2022 var på 247 000 kroner. Flere av informantene er avhengig av stønader fra NAV. Felles for dem er at de ulike minstesatsene er for lave.

Informantene finner ulike måter for å få økonomien til å strekke til. En forteller at hun ser seg nødt til å ta opp studielån, siden stønaden hun får av NAV er så lav. Vi får også høre flere eksempler på at de fra bo- og støttetilbudenes side avhjelper tidligere beboere som har dårlig økonomi. I ett tilfelle har en tidligere beboer tilbud om å komme og spise noen måltider i bo- og støttetilbudet. På den måten frigjøres noen midler for å ha råd til å dekke andre nødvendige utgifter. Flere forteller hvordan de må velge bort noen aktiviteter eller tar valg basert på økonomi, for eksempel som denne informanten som bruker aktivitetstilbudet til bo- og støttetilbudet:

Så vi trener, og det er jo veldig koselig. I morgen skal jeg på yoga, det er jo gratis. De skjønner jo at det er mange personer som ikke har råd til det, så derfor gjør de noe koselig for oss. Det er mange ting som de dekker, og man er ikke alene. Det er jo alltid noen som støtter deg. (tidligere beboer)

Også informanter som er i jobb beskriver at de er sårbare for uforutsette regninger som for eksempel økte strømreregninger, og faren for å miste jobb på grunn av koronapandemien. De som bor sammen med andre forteller hvordan det gjør det enklere å klare seg økonomisk.

Vi ser også i materialet hvordan økonomi henger tett sammen med helse. De informantene som sliter mye psykisk, sliter også mer økonomisk. Blant annet beskriver en informant at han sliter med økonomien, selv om han har deltidsjobb og studielån. På grunn av dårlig psykisk helse og at han opplever å ikke ha fått den hjelpen han hadde behov for gjennom bo- og støttetilbudet, mister han kontrollen over egen økonomi:

Noen måneder så klarer jeg å ha det helt perfekt, jeg klarer å kontrollere alt helt perfekt. Så kommer det vonde tider. Noen ganger så oppstår det konsekvenser, konflikter som gjør at du gir opp igjen, og bare sløser bort pengene. Så økonomisk faller du tilbake. Så denne måneden har jeg brukt drit mye penger, bare for å klare meg psykisk. (...) Han jeg bor med sier at jeg må slutte, men det er

*enklere sagt enn gjort, fordi jeg sliter noe jævlig psykisk fortsatt.
(tidligere beboer)*

De han bor med vet ikke om "situasjonen" og at han sliter psykisk. De ser avhengigheten, men ikke de bakenforliggende årsakene.

4.1.3 Psykisk helse

Når vi spurte informantene om helse snakket de først og fremst om vedvarende psykiske helseutfordringer knyttet til traumene de har vært utsatt for. Noen informanter tar også opp fysiske helseplager. En informant som får tett oppfølging fra både lege og sykehus for sine plager, kobler disse til volden hun har opplevd og sikkerhetssituasjonen hun lever med nå.

Noen har tilbakevendende mareritt, blant annet en informant som opplever at de blir sterkere og hyppigere i en periode etter at han på ny etablerer kontakt med familien. Flere opplever flashbacks, som kan trigges av bestemte lukter og synsinntrykk. Én forteller for eksempel at de kommer tilbake i årstiden da bruddet med familien skjedde. Noen opplever mye frykt og nedstemthet knyttet til å leve med trusler og frihetsbegrensninger. Mange beskriver at de har strategier for å dempe sterk uro eller tankekjør i hverdagen.

Jeg klarer ikke tenke like logisk som før. Jeg klarer ikke fokusere like godt, blir veldig fort sliten. Av og til går jeg tilbake til de historiene og blir sint, så klarer jeg ikke ... Jeg begynner å synes synd på meg selv, ikke sant? Jeg tenker noen ganger at jeg bruker det som en unnskyldning, drar offerkortet. Det har på en måte fucka opp underbevisstheten min som bare det. (tidligere beboer)

For flere av informantene gir traumene og situasjonen deres seg utslag i konsentrasjonsvansker. Én informant fikk spørsmål om han hadde ADHD, men knytter symptomene sine til at han hadde «vært gjennom masse dritt». Før bruddet med familien beskriver han at han hadde stor kognitiv kapasitet. Der han før kunne studere uanstrengt og effektivt, opplever han nå at tempoet er mer enn halvert. Det utgjør et vesentlig hinder for å fullføre utdanning eller å stå i jobb. Ikke minst gjør det ham sint og selvmedlidende, som igjen påvirker konsentrasjonen ytterligere i negativ retning.

Mange med ham forteller at traumene gjør det vanskelig for dem å holde avtaler. Én beskriver at hun en periode ikke greide å innfri forventningene hun møtte og håndterte

dårlig å måtte bytte saksbehandlere i hjelpeapparatet. I stedet betrodde hun seg da til noen som ikke forventet noe, men som kunne tilby en flukt gjennom rus.

Ja, jeg følte at nå måtte jeg på en måte fortsette livet mitt fordi nå hadde jeg jo et tilbud hvor jeg fikk hjelp og jeg måtte bare ta meg sammen. Jeg måtte jo på en måte komme presis til avtaler, jeg måtte jo ... de ble litt sånn oppgitt over meg. Jeg visste jo ikke selv eller jeg ville jo ikke ha det sånn selv heller. Først var det kanskje sånn at jeg ble kjent med folk som ikke var bra for meg, og snakket med meg om de tingene. [...] Det var så mye at det ble lettere for meg å bare møte de menneskene og ta en joint, eller en emotional escape da, flykte litt. (tidligere beboer)

Flere informanter forteller hvordan rus har blitt en flukt eller måte å håndtere senvirkningene av det de har opplevd, og det igjen skaper økonomiske utfordringer. Rusbruk blir i så måte en konsekvens av de utfordringene informantene sliter med, samtidig som det forsterker dem og forårsaker nye utfordringer, i møte med hjelpeapparat og for egen selvstendighet.

Det er flere informanter som forteller at det går lang tid før de klarer å ta tak i psykiske utfordringer, og beskriver lange horisonter på det mentale omstillingsarbeidet de går gjennom. «Bare det å bli flinkere til å være glad eller lære det å ha det bra, det er en livslang prosess føler jeg», som en uttrykker det. Selv om mange forteller om kontakt med DPS via bo- og støttetilbudet, oppgir noen at de selv har oppsøkt psykolog etter å ha flyttet ut. En informant som har trygge rammer rundt seg med egen bolig og fast jobb er nå sykemeldt og går i terapi, mange år etter at hun flyttet ut av bo- og støttetilbudet. Stabiliteten gir henne overskudd til å jobbe seg gjennom det hun strever med, og hun forteller at hun er motivert til å ta tak i det fordi hun ønsker seg barn i fremtiden. Til tross for at hun har så mange praktiske milepæler på plass, omtaler hun seg som «på bar bakke» når det gjelder rutiner i hverdagen.

Akkurat nå er det jo å få behandling og finne ut hvordan verktøy og virkemidler som hjelper meg til rutiner i hverdagen. Det er jo gått fire år siden jeg flyttet, men jeg er fortsatt på bar bakke og med å finne ut hvilke ressurser og rutiner som fungerer. Det er en lang prosess. (tidligere beboer)

En annen informant forteller at han motiveres til å studere for å ha økonomi til å fylle på med gode opplevelser og til å bearbeide traumene sine med en psykolog. Han har tidligere brukt et offentlig psykologtilbud, men har slitt med å møte opp i tide til

avtalene. Dermed får han straffegebyr som gjør det vanskelig for ham siden han allerede har trang økonomi.

Staten kommer aldri til å gjøre det for meg. Så jeg må finne min egen vei der jeg kan klare meg selv da – at jeg har nok penger til å reise rundt i verden, hjelpe meg selv til å få et bedre liv – at livet er bra, livet er ikke så ille, ikke sant? Få hjelp med psykolog. All den dritten jeg har opplevd ikke sant – åpne opp den skuffen. (tidligere beboer)

Utover den økonomiske utfordringen informanten legger til grunn for sitt ønske, peker han også på en annen utfordring: at det offentlige tilbudet ikke oppleves å kunne gi tilstrekkelig oppfølging, eller den type oppfølging han trenger. Dette kommer vi tilbake til senere.

4.2 Sosiale relasjoner

Jeg kunne jo ønske at jeg hadde en familie her som kunne liksom bo her da. Fordi jeg har liksom ingen her fra familien. Bare venner. Men det er også nok. Men familie hadde vært fint. (tidligere beboer)

Mange av de tidligere beboerne forteller om ensomhet og behov for sosial tilhørighet, som er noe også tidligere forskning peker på som en hovedutfordring¹⁶. Gjennom bruddet med familien er informantene fratatt sin rolle som barn eller søsken, og mange har opplevd å bli sviktet av personer som sto dem nær. Det medfører også for mange et brudd med venner og, som vi har sett, med studier, jobb og/eller fritidsaktiviteter. De må dermed definere seg selv på ny, i (nye) sosiale sammenhenger og gjennom å bearbeide tillitsbrudd og tapsfølelse.

4.2.1 Ensomhet og barrierer for å bygge nye relasjoner

Et ord som går igjen i mange av informantenes beskrivelser er *ensomhet*. Ensomhet er også pekt ut som en hovedutfordring for denne gruppa av tidligere forskning¹⁷. Det er en naturlig reaksjon på opplevelsene deres. Samtidig defineres det som et folkehelseproblem og disponerer for både psykisk og fysisk uhelse. Vi ser også at de informantene som forteller om flest helseutfordringer og som opplever at situasjonen deres fortsatt er veldig vanskelig, har til felles at de mangler nære relasjoner. De

¹⁶ Se for eksempel: Bråten og Lillevik (2021), Nadim og Orupabo (2014).

¹⁷ Se for eksempel Bråten og Lillevik, 2021.

beskriver hverdager der de tilbringer mye tid alene med bekymringer. En tidligere beboer beskriver godt hvordan det å ha noen å føle fellesskap med er sentralt for å føle mening.

*Det var ganske ensomt, og jeg følte «hva skal jeg gjøre videre?»
Eller, jeg vet jo hvordan jeg skal leve, hvordan jeg skal betale
regninger og hvordan jeg skal komme meg videre, men det var
liksom at jeg satt for meg selv noen ganger om dagen og tenkte «har
jeg noen å snakke med hvis det dukker opp noe?». (tidligere beboer)*

En informant beskriver at han har blitt vant til ensomhet som en ny normaltilstand. Han forklarer det med at han etter å ha vært mye isolert både på krisesenter og i bo- og støttetilbudet mangler trening i å møte andre mennesker. Eksempelet viser hvor viktig trening i og vedlikehold av sosiale ferdigheter er for å opprettholde og bygge nye relasjoner. Når man legger til at det skjer i en særlig sårbar fase i livet, kan konsekvensene av normalisert ensomhet bli mye mer alvorlige. Blant annet forteller informanter om hvordan negative erfaringer fra tidligere relasjoner gjør det vanskelig å danne nye nære relasjoner og å stole på andre. Det kan også gjøre at de har vanskelig for å ta imot hjelp, eller at de støter fra seg mulige hjelpere.

Det krever en egen type sosial trening å forvalte og gå inn i nye relasjoner parallelt med at man bearbeider relasjonelle traumer. En beskriver hvordan hun har lett for å bli kjent med nye mennesker, men at det er noe annet å knytte vennskap:

*Jeg tror kanskje om det skal bli noe mer, så må man være sårbar og
det lærer jeg fortsatt hvordan man skal være. (tidligere beboer)*

Flere snakker også om at de er vant til stadig å være på vakt i relasjoner med andre. Det er utfordrende for dem å «slippe ned skjoldet» og vise sårbarhet. De knytter dette til det å leve med en skjult forhistorie som hindrer dem i å være helt ærlige, men også til redsel for avvisning om de skulle velge å fortelle om sine erfaringer. En informant har opplevd at folk ikke håndterer å høre hennes historie, og at flere har trukket seg unna. Derfor foretrekker hun å forholde seg til personer hun vet har lignende erfaringer som henne selv.

Å finne nytte og tilhørighet i det å møte andre med samme erfaringsbakgrunn er det flere som nevner. Her ser vi viktigheten av nettverksgruppene som to av bo- og støttetilbudene organiserer. Særlig løfter informantene fram at gruppene gir en følelse

av erfaringsfelleskap. Det å møte forståelse fra andre uten å måtte fortelle så mye fremheves som viktig, i tillegg til at det er lav terskel og få krav knyttet til å delta.

En rammefaktor alle har til felles, er at smitteverntiltak under korona på en eller annen måte har påvirket hverdagen deres etter at de flyttet ut fra bo- og støttetilbudet.

Altså dette her gjorde sånn at alt på en måte ble forsterket, alle følelsene og alle tanker. Jeg ble permittert fra jobb, jeg satt alene hjemme og alt var liksom stengt. Så jeg føler liksom det er ikke noe ting jeg kom på som kunne har blitt gjort bedre fordi hvis ikke det var korona og nedstenging så vet jeg ikke hvordan situasjonen hadde vært. (tidligere beboer)

Særlig de som flyttet ut fra bo- og støttetilbudet i 2020 eller 2021 forteller om at dette var noe som gjorde overgangen utfordrende. Smitteverntiltakene førte til at tilgangen til sosiale arenaer ble begrenset. Flere nevner også at nettverkstilbud drevet av bo- og støttetilbudene har vært stengt i denne perioden, og at dette har ført til økt isolasjon og ensomhet.

Flere av dem som beskriver at overgangen har vært vanskelig, og som har kjent mye på ensomhet, understreker at det bedrer seg over tid.

Nå er jeg veldig flink til å finne ut ting selv. Jeg er selvstendig. Jeg går på jobb også kommer jeg hjem. Når jeg har fri, så går jeg til venner og finner på ting. Men de dagene jeg ikke har lyst til å gå ut eller være med andre, så liker jeg å være alene. Det er ikke fordi at jeg er deprimert eller noe, jeg har alltid vært sånn. Jeg må ha tid til meg selv. Det kommer jo dager som er tunge, men da går jeg på jobb og prøver å fikse det, også går det jo over. (tidligere beboer)

Behovene deres endrer seg, de har fått nye nettverk, og de har vennet seg til at det å være på egen hånd er en del av livet deres nå. Andre forteller at dagene er fylt opp med aktiviteter, og at de får dekket sine sosiale behov gjennom venner, medstudenter, kolleger eller egen familie. Noen beskriver at de har brukt mye tid på å bli trygge på seg selv etter bruddet med familien, og at selvstendighet for dem innebærer å være sterk nok til å gjøre egne valg; om hvilke type relasjoner de inngår i, ønsker seg, hvorvidt de ønsker å finne en partner, om de vil ha barn eller ikke, og hva som er viktig å tenke på om de inngår i nye parforhold. Det er, kort sagt, også her store individuelle forskjeller.

Blant informantene som beskriver at de i stor grad lever det de kaller vanlige liv i dag, forteller flere at de har funnet nye fellesskap. Det kan være med samboer, samboers familie, egne barn, eller i ett tilfelle familien til en venn, som en informant blant annet tilbringer helligdager og ferier sammen med.

De av informantene som bor sammen med egne barn forteller at oppfølging av barna, deres barnehage, skole og fritidsaktiviteter fyller store deler av deres hverdag, og at omsorgsoppgaven kjennes meningsfull. Foreldrerollen er for dem en stor ressurs og kilde til glede. Oppdrageransvaret beskrives også som noe som gjør det mulig å løfte blikket og se framover. Vi ser med det viktigheten av å finne oppgaver som føles meningsfulle for den enkelte. Flere som ikke har barn legger mye tid i og energi i jobb, hus, trening eller andre aktiviteter som tar nok fokus til at de "slipper" å tenke for mye på egne utfordringer eller gir mening i hverdagen deres.

4.2.2 Kontakt med venner og nettverk fra tida før bo- og støttetilbudet

Det var litt tungt, og du begynner å savne folk og venner. Det å komme hjem og ta opp kontakt igjen med gamle venner når du ikke vet hva de har hørt om deg, hvilken historie de har blitt fortalt ... for jeg ble plutselig borte og hadde jeg ikke lov til å kontakte noen. Og de kunne ikke kontakte meg. Når jeg da kom tilbake så var det litt kleint; «hvor har du vært?» «hva har skjedd?» Og jeg kunne ikke fortelle så mye om hvor jeg har vært. (tidligere beboer)

Flere forteller at de i dag har kontakt med venner de har hatt siden før de kom inn i bo- og støttetilbudet. Ikke alle har fortalt til disse vennene at de har bodd i bo- og støttetilbudet, blant annet av sikkerhetshensyn. Flere har dermed hatt forklaringsproblemer og brukt en dekkhistorie da de skulle gjenoppta kontakten. Kontakt med tidligere venner og nettverk kan være en viktig del av bearbeidingen den enkelte går gjennom. Det kan utgjøre et viktig sosialt fellesskap og gi en forbindelse med fortiden. Det kan samtidig være miljøer som er tett knyttet til situasjonen informantene kommer fra og dermed være vanskelige å navigere, både av sikkerhetshensyn og av hensyn til egen emosjonelle trygghet.

Når man er så inne i det miljøet så blir det veldig sånn at man ikke klarer å skape sin egen identitet. Det er så mange forventninger til hvordan man skal være, hvordan man skal oppføre seg, all den stoltheten og mye skam. (tidligere beboer)

Det å vende tilbake til gamle nettverk kan gi noen utfordringer. Noen forteller hvordan de er redd for å bli avslørt. De er redde for at deres gamle nettverk skal finne ut om tiden i bo- og støttetilbudet, eller at deres nye nettverk skal oppdage at de har en skjult fortid. Noen beskriver dette som problematiske sider ved å ha en dobbel identitet. Mange har også unngått miljøer hvor de kan møte andre med samme etniske minoritetsbakgrunn, for å minimere risikoen for å bli oppsporet av familien. Dette kan for noen også ha vært knyttet til avtale med politiet som vilkår for sikkerhetstiltak. Flere vektlegger at det er tette bånd i diasporamiljøer i Norge, og at det derfor er vanskelig å ha kontakt med miljøer der man treffer personer med samme landbakgrunn som slekten. De føler blant annet på et stigma over å være den som har forlatt familien eller brutt ut av ekteskap. Dette kan være særlig utfordrende for personer med flere minoritetsidentiteter – for eksempel å være minoritetsnorsk og skeiv – og der det er snakk om særlig små og gjennomsiktige miljøer på tvers av kommunegrensene.

Flere forteller om hvordan de over tid har navigert risikoen ved å holde kontakt med samme etniske minoritetsbakgrunn og lagt mye energi i å holde avstand fra disse. Med tiden forteller en del at de etter hvert også tillater seg selv å kjenne på hva de er stolte av og knytter gode minner til fra sin bakgrunn. De nyanserer mellom kulturelle praksiser, normer og skambegrep som begrenser deres frihet på den ene siden, og på den andre siden tradisjoner som de har gode minner fra og som de ønsker å bringe videre:

Gjennom årene så har jeg blitt mye mer tilkoblet mine røtter, hvem jeg er og hvor jeg kommer fra [...] Det er et lite savn der. Man har lyst til å være med, men skille mellom det å skulle være inne i det miljøet igjen og samtidig ha grenser på hva som er for mye. [...] Jeg har jo veldig lyst til at barna mine skal lære seg kulturen, lage dumplings med moren min, kunne språket og det fine med kulturen da ... For jeg tror det tok noen år for meg å innse at det er mye fint med det, og at det ikke er noe jeg trenger å kaste bort selv om de dårlige tingene tok overhånd. (tidligere beboer)

To nevner hvordan det å oppdra egne barn har gitt dem nye perspektiver på egen bakgrunn, hva de selv har opplevd som positivt i oppveksten, og som de ønsker å videreføre.

4.2.3 Organisert fritidsaktiviteter

En annen måte å bygge sosiale relasjoner og finne aktiviteter som føles meningsfulle, er gjennom organiserte fritidsaktiviteter. Frivillige aktiviteter er basert på at en selv velger å bruke tid og energi på dem, og det er mange ulike faktorer som spiller inn på hvilke aktiviteter og fellesskap vi søker til. Det kan være interesser, preferanser og personkjemi, og, som vi har sett, økonomi.

Nettverksgruppene i regi av bo- og støttetilbudet tilbyr ulike aktiviteter, men dette er ikke tilgjengelig for alle. En utfordring vi har vært inne på tidligere er at det mangler et tilbud til menn. Blant de ulike tiltakene som er opprettet gjennom mentorordningen, er det bare Ressursvenn som rapporterer om at de har opprettet kontakter også for menn. En av mennene vi har intervjuet blant de tidligere beboerne forteller om at han i en periode har vært koblet til en ressursvenn. For å tilby mennene sosiale arenaer, leter de ansatte gjerne etter eksisterende nettverk for menn. Disse har ikke nødvendigvis det til felles at de har deltakere med erfaringer med å bli utsatt for vold.

Når hjelpere fra bo- og støttetilbudet eller i apparatet rundt dem snakker om menn, refererer de ofte til *skeive* menn. Leder for et av tilbudene forteller at de har brukt organisasjonen Skeiv verden mye i denne sammenhengen¹⁸.

En av de tidligere beboerne forteller om hvordan han savnet et tilsvarende sosialt tilbud som han kjente til at kvinnene har tilgang til, og at det var vanskelig å finne alternative arenaer hvor han kunne få innpass:

*Det var Røde kors-møter og samlinger de var på, så de ble lettere kjent med andre jenter som hadde de samme tingene da. Mens med meg så var det ikke noe sånt. Jeg dro til frivillighetssentralen og sånn, bare for å kunne gjøre et eller annet. Det var ikke så mye for oss. Det var eldresamlinger og sånne ting, altså man kan jo gjøre det selvfølgelig, men det faller liksom ikke innen din aldersgrense.
(tidligere beboer)*

Han forteller at han ikke har funnet sosiale nettverk hvor han føler at han passer helt inn. Alternativet slik han ser det i dag er festing og drikking sammen med yngre

¹⁸ Som tidligere nevnt føres det frem til 2023 ikke statistikk over skeive beboere. Seksuell orientering var ikke et tema under intervjuene, men det fremkommer heller ikke av disse at noen av mennene vi har intervjuet er skeive.

medstudenter, noe som ikke er aktuelt for ham. Han leter fremdeles etter en form for fellesskap og aktivitet hvor han føler tilhørighet.

Også andre tidligere beboere forteller om at de har prøvd ulike frivillige aktivitetstilbud som de av ulike årsaker ikke følte passet så godt for akkurat dem. En informant forteller om gode tilbud gjennom Røde kors, men at hun ikke ble fortrolig med å benytte dette.

Jeg var vel i kontakt med Røde kors, jeg fikk en sånn Røde kors-venn. Jeg husker ikke helt hva det heter. Hvor jeg rett og slett fikk en person som jeg kunne møte av og til på kafeer og sånne ting da, eller finne på ting som å dra på kino eller andre aktiviteter. Det var et kjempebra tilbud det også egentlig. Av og til så hadde de også sånne fellesgrupper, hvor flere kvinner dro sammen på bowling eller hva det måtte være. Synes det var et supert tilbud, det også. Jeg benyttet meg ikke av det veldig lenge da, jeg følte meg litt sånn ... følte det var litt kleint og følte litt sånn hjelpeløs. Jeg var litt sånn flau, men alt det er jo individuelt. (tidligere beboer)

Dette er skreddersydde tilbud med tanke på sikkerhet og omstendigheter. Det kan da oppleves som at man plasseres i en rolle som hjelpetrengende, noe ikke alle identifiserer seg som. Denne informanten refererer blant annet til at hun selv var i jobb på daværende tidspunkt, og at hun følte hun dermed ikke helt passet inn i målgruppen. Selv om tilbudene fyller en viktig funksjon, så kan de også ha sin naturlige grense.

Når det kommer til organiserte idrettsaktiviteter, forteller én hvordan han blant annet opplever en økonomisk barriere for å kunne velge aktiviteter ut fra egne interesser. En annen informant understreker også hvordan manglende tilgang på aktiviteter kan forsterke følelsen av ensomhet og manglende støtte:

Du har opplevd så mye, så blir du lagt til for deg selv, helt alene – du har ansvar for å gå på aktiviteter, du får ikke penger til det en gang. (tidligere beboer)

Det kan være relevant å se på muligheter for å legge bedre til rette for at beboere og tidligere beboere kommer i gang med fritidsaktiviteter etter eget ønske. Dette kan være både en økonomisk og praktisk tilrettelegging, og kan være knyttet til innretningen på eksisterende stønadsordninger og økonomisk handlingsrom.

4.3 Oppfølging fra hjelpeapparatet

Å styrke kontakten mellom beboer og ordinære tjenester inngår i bo- og støttetilbudets mandat. Flere ansatte beskriver hvordan det å ruste beboerne til å møte tjenestene på egen hånd er en sentral del av forberedelsene på livet etter bo- og støttetilbudet. Kontakt med hjelpeapparatet skal hjelpe dem å leve så normalt som mulig, men er også noe som viser det særskilte i situasjonen deres. Å forholde seg til ordinære tjenester er annerledes enn når de følges opp av bo- og støttetilbudet. De ansatte er tettere på og kan bistå i kontakten med hjelpeapparatet. Når de flytter ut, må de forholde seg til dette alene. En del er avhengige av flere deler av hjelpeapparatet for å få hverdagen til å fungere. Mange har også en sikkerhetssituasjon som plasserer dem i en sårbar posisjon. Videre skal se nærmere på tidligere beboeres erfaringer med oppfølging fra ordinære tjenester og frivilligheten etter utflytting.

4.3.1 Møter med tjenestene

Noen tjenester fremstår som særlig sentrale i vårt datamateriale, men tidvis utfordrende å få kontakt med. Særlig gjelder dette helsetjenester og NAV, men også andre aktører som Lånekassen og spesialisthelsetjenesten. Flere strukturelle faktorer bidrar til at disse tjenestene kan oppleves som mindre fleksible. Sperret adresse er en faktor som medfører store problemer for mange i møte med tjenester. Blant annet i kontakt med Lånekassen, hvor det gir seg utslag i problemer med å få studielån og stipend. Andre utfordringer som beskrives er begrensninger i åpningstider, lange telefonkøer, standardiserte behandlingsforløp eller krav til en viss type innsats fra brukers side. Disse utfordringene er også kjent fra tidligere forskning¹⁹. Dette er barrierer som i sin ytterste konsekvens medfører at brukerne ikke får tilgang på de tjenestene de har krav på.

Etter å ha levd med omfattende kontroll har mange tidligere beboere begrenset erfaring med å ta egne valg og ivareta egne behov. Psykologiske skadevirkninger etter traumer gjør det vanskelig å følge opp avtaler og å møte kravene stilt fra omverdenen, inkludert velferdstjenestene. Manglende kunnskap om samfunn og språk for dem som

¹⁹ Se for eksempel Helsetilsynet (2022) sin undersøkelse av NAV. Den peker på flere barrierer som fører til at de sosiale tjenestene ikke er tilgjengelige nok, herunder redusert åpningstid, møtetid uten avtale, lange telefonkøer og en digitalisering som ikke alle har tilgang til.

har kort botid i landet og/eller har bodd isolert fra omverdenen, skaper ytterligere barrierer. Det er dermed et behov for å bygge opp tillit for å våge å stole på hjelpere.

Jeg vet ikke hvordan det er for andre, men jeg åpner ikke opp for alle. [...] Hvis du f.eks. skal bli privat så må du ha [kontakt med] den personen i en god periode før du begynner å stole på han. Eller at du vet om den personen fra før av, da er det greit. Du vet at han eller hun er flink, [...], da kan det være greit. (tidligere beboer)

Det handler også om fleksibilitet når det gjelder hvilke vilkår brukere må forholde seg til for å beholde tilbudet, som at de ikke automatisk mister tilbudet om de ikke møter opp til en time, eller om de ikke oppnår progresjon som forventet i et standardisert forløp. Fra tjenesteyters side krever det gjerne et særskilt personlig engasjement eller et eget mandat som åpner å forholde seg fleksibelt til dette, og tenke alternativt i arbeid med denne målgruppa:

Nå har jo vi en fantastisk kontaktperson i NAV som for eksempel går på tur med noen av våre ... Det tror jeg er ganske unikt, men jeg skulle ønske flere hadde tenkt litt mer på den måten. At psykiatritjenesten, hvis det er veldig vanskelig med kontorsettinger, at man da kan møtes hjemme hos den det gjelder eller gå en tur for å bli kjent og for å trygge. Det er det liksom veldig rett på: «Hva er ditt problem og hvordan skal jeg hjelpe deg?». Sånn fungerer ikke for alle. (ansatt, bo- og støttetilbud)

Eksempler på strukturell tilrettelegging i tjenestene som kommer frem i materialet er en instruks om å prioritere denne målgruppen og legge bort andre oppgaver om det oppstår en akuttsituasjon, om mulig omgå krav til timeavtaler, og sette av tid for at brukere kan droppe inn på kort varsel.

Familievernkontoret er en av tjenestene bo- og støttetilbudene skal ha skriftlige rutiner for samarbeid med (Bufdir, 2020). De fungerer som samtalepartner og terapeut, men kan også henvise videre. De fleste av informantene forteller at de ikke har brukt tilbudet. Noen forteller at de kjenner til tilbudet, men ikke ønsker å prøve. Andre igjen har hatt noen få timer og ikke sett nytten av det. Samtidig beskriver mange at de føler seg alene med hvordan håndtere følelser og tanker rundt familien og det som har skjedd, noe som kan tilsi at tilbudet ikke treffer målgruppas behov, eller at det er behov for en tydeliggjøring av hva familievernkontoret kan bistå den enkelte med. En representant fra familievernet forteller at deres tilbud ofte ikke er fleksibelt nok for

denne målgruppen. Mange har behov for en åpen dør på kort varsel, og en mer langsiktig oppfølging. Mangel på fleksibilitet i familievernet kan i mange tilfeller være til hinder for dette:

Og det er klart at familievernet er jo et veldig presset system med ekstremt mye pågang og vi har også et veldig sånn strengt krav om at vi skal ha gjennomflyt, vi kan ikke sitte med de samme sakene år etter år sånn at det er på en måte en utfordring for oss å avslutte noen som ikke er klare for å bli avsluttet da. (ansatt, hjelpeapparatet)

Sitatet peker også på en faktor vi har vært inne på tidligere; informantenes psykiske helseutfordringer vedvarer ofte i lang tid. Det kan også gå lang tid før de klarer å ta tak i disse. Familievernkontoret kan ikke tilby langsiktig oppfølging, men kan henvise til DPS for psykisk helsehjelp ved behov. Et problem som tas opp av flere representanter fra hjelpeapparatet, er at tidligere beboere med store og sammensatte hjelpebehov av ulike årsaker faller mellom stolene i hjelpeapparatet. Også flere av de tidligere beboerne peker på at du kan risikere å få avslag på henvisning eller få avsluttet behandlingen til tross for uløste helseutfordringer, med den vedvarende trusselsituasjonen som begrunnelse.

Jeg fikk ikke tilbud fra DPS. Jeg fikk avslag der fordi jeg var på [spærret adresse]. Litt teit system da, sånn egentlig. De mente at for at jeg skulle få hjelp der, så måtte jeg bli ferdig med nåværende situasjon. (tidligere beboer)

Denne informanten hadde behov for psykisk helsehjelp, og ble henvist videre fra på familievernkontoret med begrunnelse i at de ikke kunne tilby mer hjelp. DPS på sin side av slo henvisningen med begrunnelse i at behandling ikke er hensiktsmessig så lenge årsaken, altså trusselsituasjonen, forblir uforandret. Informantene peker på sin side at det nettopp er nå, mens *situasjonen* vedvarer, at de trenger hjelp. Det ser ut til å mangle en relevant instans som kan gi hjelp i denne sammenhengen. Spørsmålet blir da hvor disse menneskene kan få hjelp, og hvem sitt ansvar det er å hjelpe dem.

De tidligere beboerne vektlegger hvor viktig det er å ha faste personer å forholde seg til i bo- og støttetilbudet, som de har bygd opp en relasjon til og som de kan stole på. Samtlige informanter trekker også frem gode kontaktpersoner i offentlige etater som helt avgjørende for at man får til gode tjenester, både under og etter oppholdet i bo- og støttetilbudet. Det beskrives som noe som gjør overgangen ved utflytting fra bo- og

støttetilbudet lettere og som bidrar til bedre ivaretagelse av sikkerheten til beboer. I intervjuene med bo- og støttetilbudets samarbeidspartnere ser vi også flere eksempler på at de gjennom et formalisert samarbeid styrker kompetansen til de ansatte. Det åpner igjen for utvidet handlingsrom eller skjønnsutøvelse for å yte tilpassete tjenester til nåværende og tidligere beboere.

Vi har en spesiell avtale med NAV at de får lov til å ha en liten ekstra jobb. Så de får minstestønad også får de lov til ha en liten ekstrajobb slik at de kan ta førerkort, ta opp et fag som privatist. Så vi har spesielle avtaler²⁰. (ansatt, bo- og støttetilbud)

Dette fremstår som et viktig tiltak, og det er positivt at slike tiltak kan utvikles gjennom formaliserte samarbeid. Samtidig viser sitatet til et økonomisk tiltak og har dermed en karakter som gjør at det ikke burde avhenge av en særavtale med et enkelt kontor eller for en spesifikk brukergruppe.

Mange av de tidligere beboerne lever med en trusselsituasjon som er uforutsigbar over lengre tid. Flere forteller om avveininger de gjør når det gjelder å fortelle utenforstående om sitt opphold i bo- og støttetilbudet og eventuelle sikkerhetstiltak. Flere velferdsyttere må i mange tilfeller være informert. Dette gjelder blant annet NAV, fastlege og/eller psykolog. I noen tilfeller beskriver tidligere beboere at de også har involvert arbeidsgivere, lærere eller andre representanter fra studiested i hensyn som må tas med tanke på at de har sperret adresse.

Det betyr både at ansatte i hjelpeapparat og andre offentlige tjenester må ha kompetanse om hvordan navigere dette. Samtidig kan det plutselig oppstå situasjoner som fordrer et tiltaksapparat som er i stand til å reagere raskt ved behov, det å da få raskt tak i de rette personene blir svært viktig. Svikt i rutiner kan også få alvorlige konsekvenser for de som lever med sikkerhetstiltak.

Egne kontaktpersoner trekkes derfor frem av ansatte som svært positivt og trygghetsskapende, i tillegg til at man jobber for gode avtaler med etatene på et mer

²⁰ Avtalen mellom bo- og støttetilbudet og NAV som denne ansatte viser til, gjelder beboere i bo- og støttetilbudet. Vi har ikke eksempler på lignende praksis når det gjelder tidligere beboere i våre intervjuer, uten at vi av den grunn kan utelukke at tilsvarende avtaler kan gjøres også for dem.

overordnet nivå og for et utvidet handlingsrom til å yte tilpassede tjenester til den enkelte.

4.3.2 NAV

De fleste informantene må forholde seg til NAV på et tidspunkt. NAV er en sentral aktør i kraft av å forvalte viktige stønadsordninger som har stor betydning for personenes økonomiske situasjon. Disse er blant annet dagpenger, arbeidsavklaringspenger, sykepenger, sosialstønad, barnetrygd og lignende. Andre funksjoner er blant annet hjelp til å komme inn i arbeidslivet, utdanning eller tilgang på bolig.

Det løftes frem som positivt å ha faste personer å forholde seg til i NAV. Stabilitet, forutsigbarhet, tilgjengelighet og tid vektlegges som viktige forutsetninger for gode møte med NAV-ansatte. Det gjelder særlig i overgangsfasen etter opphold i bo- og støttetilbudet, men også mange år senere. Flere oppgir at konsekvensene av ting de har opplevd og begrensninger de lever med fortsatt er fremtredende etter mange år.

Samarbeidet mellom NAV og bo- og støttetilbudet framheves som viktig for å tilby gode tjenester til nåværende og tidligere beboere. I tillegg har det stor betydning at de NAV-ansatte har kunnskap om vold i nære relasjoner. Ansatte beskriver et behov for å styrke denne grunnkompetansen, og at det oppleves som noe tilfeldig hvilken kunnskap på dette området som finnes på det enkelte kontor.

Flere av de tidligere beboerne opplever at det er et system som ikke forstår dem og livssituasjonen deres. En informant fra frivilligheten bekrefter at dette er noe de også erfarer i sin oppfølging av tidligere beboere. I en del tilfeller kan det være nyttig å ha med seg støttepersoner i møte med NAV:

*Hun ble veldig sint og hadde hatt så mange negative opplevelser med saksbehandlere hos NAV at det skulle ingenting til før hun bare dro fra møte da. Så sa hun jeg orker ikke å være på møtene alene, og jeg synes også de er hyggeligere med meg når du er med.
(ansatt, frivillig organisasjon)*

De frivillige hjelpeaktørene bistår, ifølge dem selv, ofte beboere i å navigere systemet. Ofte etablerer de sin relasjon til beboere rundt logistikken ovenfor NAV, i forbindelse med og etter utflytting fra bo- og støttetilbudet.

En i hjelpeapparatet beskriver at NAV-systemet er en kamparena for å få rettighetene sine, uavhengig av kulturell eller etnisk bakgrunn. Holdningene til saksbehandleren har samtidig mye å si for hvordan tilbudet blir, slik også sitatet under viser.

Og det er klart hvis du har med deg en ungdom som har problemer med å få tillit til folk så blir det krasj hvis du får en saksbehandler som er litt dømmende i stilen, ikke sant, eller kommer med noen kommentarer ... (ansatt, frivillig organisasjon)

Synlige minoritetsmarkører og generaliserte stereotyper gjør at de tidligere beboere blir enda mer sårbare i møte med disse holdningene. Dette kan igjen gå ut over tjenestene de har rett på²¹. Det vitner om at det i tillegg til kompetanse om vold i nære relasjoner, også er behov for annen kompetanse, blant annet om rasisme og minoritetsstress.

Det at noen bo- og støttetilbud har samarbeid og faste møtepunkter med NAV ser vi i datamaterialet har en positiv effekt ved at beboere og tidligere beboere har nettopp faste personer å forholde seg til. Det kan også gjøre at ansatte i NAV kan prioritere denne målgruppa ved behov. Det avlastar tidligere beboere i møte med systemet. Dette er imidlertid knyttet til samarbeid med spesifikke kontor, og får ikke nødvendigvis ringvirkninger for institusjonen som helhet. En utfordring i større byer er blant annet at bo- og støttetilbudene må forholde seg til flere ulike NAV-kontorer. En annen utfordring er at når en tidligere beboer flytter til en annen bydel eller kommune, så er det ikke gitt at kontoret der innehar den nødvendige kompetansen.

4.3.3 Frivillige lønnede – Røde Kors og SEIF

Både Røde kors-telefonen og SEIF tilbyr oppfølging til tidligere beboere i bo- og støttetilbudet. To av bo- og støttetilbudene har formaliserte avtaler med dem. Ansatte i disse organisasjonene skildrer et tilbud som ligner på oppfølgingen i bo- og støttetilbudene. Det omfatter alt fra hjelpetelefon og drop-in-samtaler på kontoret

²¹ Kosuta og Gulli (2021) viser i sin rapport «Invadert og forlatt» hvordan unge synlige minoritetsnorske menn ofte blir redusert til en stereotypi som voldelige, kriminelle eller utagerende, og de på grunn av dette ikke får den hjelpen de har behov for. Døving og Moe (red) (2022) viser også i sin rapport «diskrimineringserfaringer blant muslimer i Norge» hvordan muslimer opplever rasisme eller å bli diskriminert i møte med velferdsapparatet både på grunn av hudfarge, men også på religiøs identitet.

deres, til praktisk bistand og møter med offentlige tjenester sammen med tidligere beboere.

Muligheten for oppfølging hos Røde Kors-telefonen eller SEIF er ikke er kjent blant mange av de tidligere beboerne vi har intervjuet, heller ikke blant de som kjenner til disse organisasjonene fra bo- og støttetilbudet. En ansatt i en av organisasjonene vektlegger at deres tilbud er noe beboer selv aktivt må oppsøke. Dette kan påvirke hvilke brukergrupper de når fram til.

Som beskrevet i kapittel tre, flyttet rundt to tredjedeler av de tidligere beboerne vi har intervjuet ut av bo- og støttetilbudet for mindre enn fem år siden. Det tilsier at smittevernstiltak i forbindelse med korona har påvirket dem under og etter utflytting fra bo- og støttetilbudet. Dette kan være medvirkende til at vi mangler eksempler på frivillige organisasjoners innsats i overgangsfasen og etter bo- og støttetilbudet. Det er likevel et tankekors at det virker så tilfeldig hvorvidt og når de frivillige kobles på, og særlig de aktørene som får tilskudd til å følge opp akkurat denne gruppen.

En ansatt i en av organisasjonene stiller spørsmål om beboerne i realiteten vet hvilke valgmuligheter for oppfølging de har i overgangen og etter at de har flyttet ut av bo- og støttetilbudet. Hun sier det er problematisk at mange beboere ikke blir informert om denne muligheten, fordi det begrenser den enkeltes mulighet til å benytte seg av tilbudet.

I tillegg til informasjon er samarbeidsavtaler et viktig utgangspunkt for å kunne gi et reelt tilbud om oppfølging. Dette bekreftes av flere av representantene fra støtteapparatet. En viktig forutsetning for å komme i posisjon til å kunne tilby oppfølging er å komme tidlig i kontakt med beboerne:

Det vi ønsker da er jo å komme inn tidlig nok, sånn at de blir kjent med oss. Fordi [beboerne] får relasjonen til de få personene som på en måte er der i begynnelsen og kjenner historien. Hvis vi kommer etter ni måneder så har de allerede knyttet seg for mye til en person eller to. Så for oss er det viktig at de blir kjent med oss og at det ikke blir det brutale bruddet med botilbudet, også skal vi overta. (ansatt, frivillig organisasjon)

De understreker at tillitsbygging tar tid, og at det er svært vanskelig for beboerne å stole på dem dersom de ikke har fått god nok tid til å bygge relasjon til de frivillige.

Ved de tre bo- og støttetilbudene som ikke har formaliserte samarbeidsavtaler med Røde Kors eller SEIF, forteller lederne at de involverer frivillige aktører ut ifra vurderinger av den enkelte beboers behov. Dette gjelder ulike frivillige aktiviteter og tiltak rettet mot beboere og tidligere beboere i bo- og støttetilbudet. I tillegg til Røde Kors og SEIF, nevnes Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS) som en samarbeidspartner. Leder i et av bo- og støttetilbudene forteller hvordan de først og fremst er ute etter å identifisere varige ressurspersoner, framfor å forankre dette i et samarbeid med en organisasjon²², selv om det like gjerne kan være gjennom en organisasjon at de finner dem:

Vi har også gjennom årene brukt ressurspersoner, som er privatpersoner som vi har kjent fra tiltaket. For eksempel en kvinne som har leid ut et rom til en ungdom gjennom vårt tiltak. Og som har fungert som en, jeg vil ikke si reservemor, men de har spist middag sammen, gått og handlet sammen og det har oppstått et vennskap da. Da den ungdommen flyttet ut, så har vi spurt henne om hun vil ha noen av kvinnene vi har hatt i botilbudet, og som har da flyttet inn til henne. Da betaler de jo selvfølgelig husleie, men samtidig så er det en ressursperson for dem og vet at disse forholdene varer livet ut. Det er jo mer at jeg har lyst til å finne flere av disse type personene, og da man kanskje se til NKS eller andre frivillige aktører for å finne disse personene som ønsker å gjøre en forskjell. (ansatt, bo- og støttetilbud)

Vi har tidligere pekt på verdien av relasjonen mellom (tidligere) beboere og andre personer de har rundt seg i oppfølgingsarbeidet. Samtidig vil støtteapparatet rundt den enkelte beboer være mer sårbart for endring dersom dette er tuftet på positive relasjoner med enkeltpersoner. Dette må bo- og støttetilbud være bevisst og planlegge for. Nettverksgrupper kan være et godt eksempel på tiltak som kompenserer for denne sårbarheten.

4.4 Oppsummering

Etter oppholdet i bo- og støttetilbudet går alle våre informanter på skole eller er i jobb, og beskriver det som en viktig faktor i livet. Flertallet beskriver at de lever rolige liv, der dagene er fylt med innhold, en stabil døgnrytme og de har et sosialt liv. Sett ut fra ytre

²² Også fra tidligere forskning vet vi at samarbeidet mellom bo- og støttetilbudene og eksterne aktører er personavhengig og forankret i få, betrodde enkeltpersoner. Se for eksempel Nadim og Orupabo, 2014.

faktorer som dagaktiviteter, økonomi og bosituasjon, kan man si at det går bra med mange.

De forteller samtidig om psykiske utfordringer som preger dem. Noen har teknikker som hjelper dem i hverdagen, mens andre igjen forteller at de mangler disse slik at de fortrenger destruktive tanker og følelser. De fleste har ikke god råd, men de klarer å leve med det de har. De knytter framtidshåp og planer først og fremst til det å komme ut av frykten, eller det å ikke trenge å fortsette å skjule seg for familiemedlemmer. Andre beskriver derimot sin situasjon som at de ser tilbake på en vond periode fra et bedre sted i dag, og forteller om håp og mål for framtida som utdanning, arbeid, familie, eget hus eller reising.

Samtidig er livet deres helt annerledes fra hvordan folk flest lever. Livet de lever handler på mange måter om å starte på nytt. Det kan både være en frigjøring, men også altomveltende. Det å skape nye relasjoner, og samtidig måtte forholde seg til savn og kontakt med relasjoner fra livet før denne endringen er dilemmaer informanter må forholde seg til.

Vi ser også at de informantene som har helseutfordringer og som opplever at situasjonen deres fortsatt er veldig vanskelig, har til felles at de mangler nære relasjoner.

Kontakt med hjelpeapparatet oppleves for mange utfordrende. Oppsummert ser vi at tjenesteapparatet trenger kunnskap om bo- og støttetilbudets brukere og behov, og hvilke situasjoner de kan befinne seg i. Dette kan dreie seg om hvilke forutsetninger tidligere beboere har og hvilke hindre de møter for å benytte seg av ordinære tjenester, så vel som hvilke begrensninger eventuelle sikkerhetstiltak medfører. Helt konkret beskriver både bo- og støttetilbud og representanter fra det øvrige hjelpeapparatet behov for fleksibilitet hos tjenesteytere. Det er også eksempler på informanter som har sammensatte problemer og faller mellom flere stoler i hjelpeapparatet, der psykisk helsehjelp utpeker seg som en sentral utfordring.

Bo- og støttetilbudene har viktige oppgaver i reetableringen; som referanse for beboerne, gjennom å hjelpe til med å formidle eller oversette beboernes situasjon og eventuelle behov for tilpasninger til tjenesteapparatet, og gjennom bidra til kompetanseøkning hos samarbeidspartnere. Det framstår som hensiktsmessig å ha

dedikerte stillingsressurser innenfor ulike tjenester som er innviet i tematikken og som har et særlig ansvar for å følge opp aktuelle brukere. Dette kan være organisert som samarbeid med enkeltpersoner eller i kompetansenettverk, som et av bo- og støttetilbudene har gode erfaringer med. Et sentralt aspekt her er å finne et konstruktivt skjæringspunkt mellom behovet for nærhet og fleksibilitet fra tjenesteyter sin side, uten at det reduseres til enkeltpersoner som gjør det sårbart for endring.

Samtidig er det verdt å ta en vurdering på hvilken tilrettelegging som er nødvendig i møte med denne spesifikke målgruppen; hvilken tilrettelegging som kan sikres gjennom kompetanseheving hos tjenesteytere; eller hvorvidt det er mer fordelaktig å universalisere tiltakene. Dette vil vi komme tilbake til i kapittel 6.

5 Rammene for å leve så vanlig som mulig

Mål for fremtiden, først og fremst få min frihet tilbake. Så bli lærer, ha min egen familie, mann og barn. Bare ha et vanlig liv. (tidligere beboer)

For mange av informantene går livet på mange videre etter at de har flyttet ut fra bo- og støttetilbudet. De bygger seg opp ved å studere, jobbe og skape nye relasjoner, i den grad deres psykiske helse tillater dem det. Vi har i de foregående kapitlene sett hvordan det går med dem, hvordan livene deres ser ut, og hvem som hjelper dem i det nye livet deres. Noen opplever at de er fastlåst i en vedvarende trusselsituasjon, som beskrevet i sitatet over. Informanten beskriver hvordan sikkerhetstiltak, forårsaket av vold fra familien, er noe som stadig begrenser hennes frihet, tre år etter at hun flyttet ut av bo- og støttetilbudet. En vedvarende trussel fra familie eller andre nære relasjoner er grunnen til at informantene er i situasjonen, og legger noen rammer for hvordan det nye livet kan se ut.

I dette kapitlet skal vi se på hvordan informantene forholder seg til sikkerhetssituasjonen og trusselutøver(e). Med det som utgangspunkt trekker vi frem noen perspektiver på familiearbeid, dilemmaer i sikkerhetsarbeidet så vel som å peke på noen kunnskapsbehov i hjelpeapparatet.

5.1 Sikkerhet

Flere informanter lever fremdeles med sikkerhetstiltak på intervjudtidspunktet; fem har strengt fortrolig adresse på intervjudtidspunktet. Andre har gått over til mindre inngripende tiltak eller avviklet dem. Fire har tidligere hatt strengt fortrolig adresse. Tre av dem har siden nedskalert til fortrolig adresse, av disse har to nå avviklet all sperring av adresse. Én person har hatt fortrolig adresse som det strengeste tiltaket, og har nå avviklet det. Flere har eller har hatt voldsalarm, og én har på intervjudtidspunktet besøksforbud som beskyttelsestiltak.

Det er stor variasjon i hvor tett kontakt de ulike informantene har med politiet. Noen forteller om daglig kontakt mens andre tar sporadisk kontakt ved behov. Strengt fortrolig adresse er et meget inngripende tiltak, og kommer med en rekke begrensninger. Politiet må kontinuerlig holdes orientert om den enkeltes planer og aktiviteter. Eksempler på avgjørelser som må tas i samråd med dem er valg av ny

bolig, klarering av reiser og valg av studiested. De kan også være involvert ved inngåelse av nye parforhold, eller i samtaler med partner om adressesperre og hvilke mulige konsekvenser dette får for vedkommende. Det er dermed et sikkerhetstiltak som gir politiet en sentral rolle i livet til den enkelte.

Sikkerhetstiltak påvirker informantenes sosiale relasjoner og hvordan de beveger seg. Det er store utfordringer knyttet å leve med fiktivt navn og dekkhistorie. Som vi har sett forteller flere om frykt for at deres historie skal avsløres i møter mellom gamle og nye nettverk. Flere i utvalget peker på hvor vanskelig det kan være å håndtere dette. Ikke minst etterlyser de mer forståelse hos politi og andre tjenesteytere for hvilken helomveltning denne situasjonen er for dem og for livene deres.

Jeg skulle ønske at de forsto hvordan det var å skulle starte helt på nytt, kutte ut all kontakt, som [nesten 30], og begynne helt på nytt. Vi hadde en intervjurunde der vi skulle late som om jeg var en annen (...) jeg måtte øve på hva jeg skulle si hvis folk spurte hvor jeg var fra, og øve på at de sa navnet til meg. Det ble veldig mye greier og plutselig er du midt i ... Det er så surrealistisk, man ser seg selv utenfra. Jeg kommer fra et helt liv, jeg studerte, jeg hadde et forhold i [mange] år og bodde med vedkommende ... hentet tantebarn i barnehagen. Og plutselig så var jeg her. (tidligere beboer)

Sikkerhetssituasjonen er for veldig mange av informantene direkte knyttet sammen med deres familierelasjoner. Derfor skal vi videre se på informantenes relasjoner til familien, før vi går inn i en større refleksjon om familiearbeid.

5.2 (U)avklarte forhold til familien

Familien er sentral for hvordan vi definerer oss selv som mennesker, uavhengig av om det er en positiv relasjon eller en relasjon preget av fravær, vold eller svik. For mange av våre informanter er forholdet til familien knyttet til et traume. Brudd med familien kan også innebære tap av følelsen med hvem de er og hvor de hører til. Trangen til å være i kontakt med familien er dermed sterk for mange.

Fortsatt så er det mye savn. Det er mye tid som jeg aldri vil få tilbake. Hadde noen gitt meg tusen millioner kroner og sagt «Vil du ha pengene eller tiden?» Da ville jeg sagt tiden. (tidligere beboer)

Tiden i denne sammenhengen er den hun har mistet ved å flytte fra familien. Informantene forteller at de lever med savn, sorg og sinne knyttet til familie. Savn etter

relasjonen de hadde, sorg over å ikke ha dem som en del av sin fremtid, og sinne over den uretten familien har gjort dem og at de selv blir sittende med de største konsekvensene av bruddet.

Et gjennomgående tema blant informantene er behovet for en avklaring. De fleste forteller at de har tatt kontakt med hele eller deler av familien. Av de seks som i dag ikke har noen kontakt oppgir fire at dette er av eget valg.

Overgangen etter bo- og støttetilbudet fremheves som en særlig sårbar periode. Beboere som flytter ut kan oppleve å stå alene, og å miste støtten de har hatt. Det handler også om hvilke forutsetninger som har blitt lagt under tiden i bo- og støttetilbudet. Ensomhet, mangel på nære personer eller nettverk kan forsterke behovet for kontakt. I et tilfelle beskriver en informant hvordan isolasjonen han følte på i bo- og støttetilbudet i kombinasjon med at utflytningen kom brått på, nærmest presset han til å oppsøke familien igjen:

Ja, når jeg flytta.. Jeg begynte å få litt kontakt, jeg snakket litt med mamma fordi jeg ... Jeg drømte hele tiden om drittgreier, så likte jeg ikke livet. Jeg sa jo til deg, det er som om de tvinger deg til å gå tilbake. (tidligere beboer)

En konsekvens av disse sårbare situasjonene kan være kontakt uten at de selv eller familien er klar for det, eller at det har blitt jobbet godt nok med. «Man kan være mer tilbøyelig til å akseptere noe man i utgangspunktet ikke har lyst til, fordi at man savner familien» som en ansatt i bo- og støttetilbudet beskriver det. Det var tilfelle for en av våre informanter:

Jeg gjorde en feil med å opprettholde kontakten på starten. Da trenger du ikke det der bagasjen de kaster på deg etter at du flytter ut fordi altså ... ja. Så det tror jeg er et forferdelig dårlig valg. (...) Det er for tungt. De har hverandre rett og slett, familien din har hverandre, men du har ingen. Så du må tenke på deg selv og prioritere deg selv sånn sett. Så jeg ville nok sagt det hvis det var noen råd jeg hadde lyst til å gi. (tidligere beboer)

Kontakt kan medføre at gamle mønstre repeteres. Informanten i sitatet tok tidlig kontakt med familien, men opplevde at dette ble tungt og belastende. Hun kom fram til at det lureste var å bryte kontakten igjen, en beslutning hun fremdeles står ved noen år etterpå.

For mange av dem som opprettholder kontakt bærer denne på sin side preg av forholdsregler og kompromisser:

Vi snakker ikke om det som skjedde eller hvorfor. Det er fortsatt noen gnisninger der og litt vanskeligheter, også vet jeg at det vil komme problemer i fremtiden med det, med ektefeller og barn. Vi tenker ulikt. (tidligere beboer)

Det innebærer for mange av informantene et offer. De må redefinere forholdet til familien og hvilke forventninger de kan ha til dem. Mange beskriver strategier for å unngå konflikter i dialog med familien. Det kan bety å unngå visse tema, begrense hvilke kanaler kommunikasjonen går gjennom, at de forholder seg til et visst vedvarende press, eller at de holder kontakt på familiens premisser. Det er forskjell mellom hvorvidt informanter føler de har kontroll over situasjonen, eller hvorvidt maktbalansen med familien blir skjev. Noen klarer å sette grenser for seg selv, mens andre gjør ikke det. Vi ser at de som har større psykiske helseutfordringer, klarer det i mindre grad, slik som denne informanten:

Det er familien min, jeg kan ikke si nei. Hvis jeg ikke svarer, gjør de et problem av det og krangler med meg. Jeg skulle ønske vi hadde kontakt [bare] en gang i uken, men de forstår det ikke, de blir sinte og triste. (tidligere beboer)

Det å gi familien tid til å tenke og få en avstand til situasjonen er noe flere informanter peker på som en mulig forutsetning for positiv endring. Som en informant sier: «[far] fikk mange år til å roe seg. Også hadde teknologien kommet inn, og han så mange andre som har gjort det samme». Endringer i holdninger kan likevel komme med en bitter ettersmak. En informant forteller hvordan det er vanskelig å se friheten yngre familiemedlemmer nyter. Hun opplever det som en frihet som ble mulig på grunn av henne, men som hun ikke selv får ta del i:

Så det er jo mye som har skjedd, men [mine yngre slektninger] er så uredde. [...] De er veldig sånn at de kan snakke med meg om det er noe, men jeg har jo gått glipp av ... Og det er jeg litt sint og bitter for, at hvorfor måtte jeg flytte og gi opp livet mitt. (tidligere beboer)

At relasjonen med familien forblir utfordrende er likevel ikke ensbetydende med at kontakt med dem har en negativ effekt. En informant peker på at det er vanskelig for omgivelsene å forstå hva kontakten betyr:

Det er noe som mange ikke forstår, men det har hjulpet meg å ta kontakt med familien min igjen. Føler meg litt hel igjen. (tidligere beboer)

Det går an å ha positiv opplevelse selv om konflikten forblir uløst, eller at relasjonen til familien fortsatt er komplisert.

Flere informanter understreker at vedvarende kontakt med familien ikke nødvendigvis er et mål i seg selv, ei heller at de skal være informantenes næreste relasjoner. Siden familien er så tett knyttet til situasjonen de har vært gjennom, er det likevel i mange tilfeller kontakt med dem som gjør løsrivelse mulig. Det handler altså om en avklaring. En ansatt i det frivillige hjelpeapparatet beskriver det slik:

Du begynner å få et komplett liv. Du går ikke og føler på at du har tapt noe, altså, den tapsfølelsen er ikke der i så stor grad. [...] det betyr ikke at nå er alle lykkelig, men man sitter ikke akkurat med det store tapet. Man føler kanskje at det har vært verdt det. Det vonde man har vært gjennom og de valgene man har tatt. At det er mer forståelig da. (ansatt, frivillig organisasjon)

En av informantene som har fått en avklart relasjon til familien, er informanten som er skeiv. Hun beskriver at hun har forsonet seg med at det aldri vil bli mer kontakt. Familien aksepterer ikke henne og det er noe ikke hun vil kompromisere på. For henne har det å komme til denne konklusjonen fungert som en lukking av prosessen. Som en annen informant beskriver det:

[...] det blir liksom slik at – jeg må treffe dem, for da vil jeg kunne fortsette å klare å plassere meg selv som en som skal leve på egen hånd, men jeg vil at de skal se at det er bra med meg. (tidligere beboer)

Det å bli minnet på hvorfor man dro, kan også være til hjelp for å stå i det valget.

5.3 Perspektiver på familiearbeid

En form for reetablering skal vi jo få til, men for en suksessfull reetablering så må det (familiearbeid) på plass. (ansatt, bo- og støttetilbudet)

Relasjonen til familien er sentral i de tidligere beboernes fortellinger og bearbeidingsprosesser. Hjelpeapparatet, både frivillig og offentlig, er samstemte i at

familiearbeidet er sentralt²³. Samtidig er det flere som peker på at denne typen arbeid ikke ivaretas i dag, og at det mangler strukturer for et mer målrettet arbeid familiearbeid.

Flere tidligere beboere beskriver hvordan de skulle ønske noen fra hjelpeapparatet jobbet med familien i den tøffe perioden. Mange har ønsket å formidle til familien at de lever og at det går bra med dem. Men også i lys av hvor sentral familien er i deres prosesser, og hvor mange som tar kontakt på egen hånd, er arbeid rettet mot familien viktig:

Jeg er veldig lei meg på statens vegne for at det ikke er systematisert bedre. I det et ungt menneske får den massive beskyttelsen fra staten for å skjermes seg fra familien, så bør noen gå inn med en gang og jobbe med dem. (ansatt, familievernet)

Informanten påpeker at sikkerhet må komme først, men at uavhengig om man skal ha kontakt eller ikke så vil det å jobbe med familien/trusselen bidra til å bedre situasjonen. Informanten holder fram at arbeid med familien reduserer trusselen for den som har brutt, så vel som faren for at andre i familien kan oppleve lignende situasjoner.

Mange av informantene har tatt kontakt med familien uten støtte fra bo- og støttetilbudet, politiet eller andre aktører. Det å bruke det eksisterende hjelpeapparatet er for noen ikke aktuelt fordi det vil gjøre kontakten vanskeligere, det kan oppleves som «å strø salt i såret». En ansatt i hjelpeapparatet beskriver det som en utfordring at de unge ikke blir forberedt på situasjoner hvor de vil kunne oppleve særlig sterkt savn:

Veldig mange unge tar kontakt igjen med familien enten vi synes det er lurt eller ikke. Så vi må ha det med i fantasien vår at det kommer til å skje og forberede spesielt de unge på det [mens de bor i botilbudet]. Hva gjør du når lengselen etter lillebror blir så stor at du ikke klarer å holde deg unna lengre? Hva gjør du når bursdagen hans nærmer seg og du kjenner på sterk skyld for at du ikke er der?

²³ Flere viser til Stovnerprosjektet, et samarbeidsprosjekt mellom familievernkontoret og Stovner politistasjon med mål om å øke sikkerheten og livskvaliteten for unge utsatte for vold og kontroll av familien. Prosjektet arbeidet med 35 saker over en toårsperiode. En evaluering viser at de fleste sakene førte til styrking av den utsattes situasjon og til at den unge fikk veiledning om hvordan forholde seg i situasjoner som føles utrygge (Dullum, 2020). I rundt en tredjedel av sakene ble det gjenopprettet kontakt mellom den unge og familien.

Er det noen måte du kan trygge situasjonen på likevel for å få levert en presang? For disse situasjonene kommer. Det kommer dødsfall, bryllup og barnefødsler. Altså, situasjoner som gjør at man ikke klarer å holde seg unna lengre. (ansatt, bo- og støttetilbudet)

Men det kan også handle om tidligere erfaringer med familiearbeid, der de ikke har blitt gitt tilstrekkelige verktøy for å gjenoppta kontakten. Når det kommer til bo- og støttetilbudene, kan det ut fra beskrivelsene til de tidligere beboerne se ut til at det er ulik praksis mellom dem; i noen snakker man en del om kontakt og gir råd, mens i andre synes det som de i større grad retter seg mot individet og forholder seg til familien som et rent sikkerhetsspørsmål. De er redde for å gi råd som truer sikkerheten til beboeren.

Familie er et sammensatt tema og de ansatte må nødvendigvis manøvrere dette ut fra ulike hensyn. De forteller hvordan mange beboere utsettes for press fra familie, og vi får inntrykk av at mange er bevisste på å unngå å bidra til ytterligere press ved å gi oppmerksomhet til savnet eller behovet for kontakt. Uavhengig av praksis opplever noen tidligere beboere at ansatte har vært svært forsiktige når familien har vært tema for samtalen. Det varierer dermed i hvilken grad bo- og støttetilbudet oppleves som en relevant støttespiller for tidligere beboere som vurderer å gjenoppta kontakt med familien.

Som nevnt har flere informanter brukt familievernkontoret, over kortere eller lengre tid, men det har ikke har gitt dem utbyttene som de har håpet. En ansatt i familievernet forklarer hvorfor tilbudet i seg selv for mange ikke er nok:

Altså du kan møte dem en gang i uka i tre år uten at det skje noe som helst. Fordi det er ikke de som er problemet, det er ikke psykisk lidelse som de selv kan ta tak i og jobbe med, det er familieproblematikk, det er familievold og det er på en måte en utopi at disse unge skal klare å få det bedre av seg selv uten at noen jobber med helheten og konteksten og familien. (ansatt, familievernet)

Blant de vi har intervjuet fra frivillige organisasjoner er det delte meninger om de kan være en aktør som kan være med å ta kontakt med familien eller ikke. Den ene aktøren begrunner det at de ikke bistår i kontakt med familien av sikkerhetshensyn. Den andre vektlegger at de står i en posisjon der de både kan og ønsker være en støttespiller for beboere og tidligere beboere som ønsker å avklare forhold til familien. Vi hører ingen

eksempler fra de tidligere beboerne på at de har diskutert kontakt med familien med disse aktørene.

Der tidligere beboer har sikkerhetstiltak kan politiet være involvert i kontakt med familien. Flere av dem beskriver forhandlinger både om tildeling av sikkerhetstiltak, og hvordan de skal forholde seg til disse. De beskriver også ulikt handlingsrom og grad av medvirkning knyttet til avgjørelser om egen sikkerhet. En informant gir følgende eksempel på dialog med politiet:

Nå når jeg skal flytte skal de finne ut om jeg skal gå ut av [adressesperre]. De har snakket med familien min og alt er i orden, så jeg sa «Jeg stoler på deg, fordi det er du som har snakket med dem. Hvis du sier det går helt fint, så selvfølgelig. Jeg vil ikke være sånn i fengsel på en måte, jeg føler jo at jeg må passe på hele tiden.» Når jeg sa det så sa de at jeg skulle være på [et mindre inngripende tiltak]. Kanskje de følte at de kastet ballen til meg da. (tidligere beboer)

Informanten ser at politiet anstrenger seg for å finne en løsning hun kan leve med og legger opp til at hennes vurderinger skal være med for å finne den beste løsningen. Samtidig antyder hun en viss distanse og at maktforholdet mellom dem preger situasjonen. Hun har et avhengighetsforhold ovenfor politiet knyttet til egen sikkerhet. Det er også de som har kontakt med familien. Hennes reelle mulighet til medvirkning er begrenset både av hvilken informasjon hun har tilgang på og frykt for at familien skal skade henne.

Sikkerhetstiltak er frivillig i den forstand at politiet er avhengig av informantens samarbeid for å overholde vilkårene for tiltaket. For den trusselutsatte innebærer samtidig denne mer eller mindre opplevde valgfriheten et vanskelig motsetningsforhold. Dersom man ikke er enig alle premisene for et tiltak eller dersom man takker nei dette, så understreker politiet hvordan de ikke kan garantere for personens sikkerhet. Ansvarer bli dermed overført til den enkelte.

Vi ser eksempler på hvordan det å ta avgjørelser i strid med råd fra politiet, ofte kommer med store omkostninger. En tidligere beboer har mot politiets anbefalinger valgt å for en periode bosette seg i samme kommune som familien. Dermed kan ikke politiet garantere for sikkerheten, og vedkommende er innstilt på å ta konsekvensen av dette valget. Én forteller hvordan hun følte seg tvunget til å velge mellom å gjenoppta kontakt

med familien eller beholde adressesperren. For vår informant framsto det som et urettferdig ultimatum:

Jeg tok kontakt med familien min igjen [...] så da sa de at jeg måtte velge. [...] da kan de ikke beskytte meg lengre. Men jeg var jo fortsatt redd. [...] Da var det liksom sånn at hvis jeg befant meg i en farlig situasjon så måtte jeg ha ringt 112. Det synes jeg var litt ekkelt, jeg følte at jeg ble presset til å velge på en måte. (tidligere beboer)

Politiets sikkerhetsanbefaling kan tilsi at kontakt med familie bør unngås. Samtidig har vi sett hvordan kontakt med familie kan være nødvendig for den voldsutsatte, enten for å avklare forholdet, bearbeide bruddet, eller å forsone seg med dem. Vi får også høre eksempler på at politiet har tatt høyde for informantens sårbarhet i samtaler om vilkårene for sikkerhetstiltak, og at de sammen har kommet fram til kompromiss som lar informanten beholde en grad av kontakt. Det viser at det også finnes et rom for skjønnsutøvelse, og at det er mulig å gjøre et sikkerhetsarbeid som i større grad tar høyde for behovet for familiearbeid.

Familiearbeid står sentralt i materialet vårt som et sentralt behov blant tidligere beboere. Samtidig håndteres det ulikt mellom ulike tjenestetilbydere. Det kan dermed se ut til at familiearbeid faller mellom ulike stoler, som konsekvens av ulike faglige tilnærminger mellom bo- og støttetilbudene, og mellom øvrig hjelpeapparat som frivillige, politi og familievernkontor.

Gjennom datamaterialet ser vi at botilbudet retter seg mot en selvstendigjøring av individer, en selvstendigjøring som ikke har fokus på følelser og relasjonen til familien. Tilbudet bærer preg av at det er traumbasert og dermed individfokusert. Psykisk helsetilbud skal være noe som hjelper den unge med å bearbeide traumet. Vi har få informanter som har tilgang på eller benytter seg av psykisk helsehjelp, men hører om flere eksempler på at de ikke får tilgang så lenge situasjonen vedvarer.

Det mangler et systematisk arbeid rettet mot familien til beboere og tidligere beboere, med en mer omforent forståelse av viktigheten av familiearbeid og innretning på dette. Det er en utfordring at ingen jobber med familien uavhengig om vedkommende vil ha kontakt eller ikke.

5.4 Dilemmaer og utfordringer knyttet til sikkerhetstiltak

Hva er det du trenger for å få hverdagen til å fungere?

Jeg trenger å få min frihet tilbake – føle meg trygg og fri som alle andre gjør. (tidligere beboer)

Vissheten om at politiet vurderer at du er utsatt for mulig risiko er en del av rammene for hverdagen til mange tidligere beboere. For noen av dem normaliseres dette og sikkerhetstiltak blir en betryggende del av daglige rutiner som ikke preger hverdagen i særlig grad. På den andre siden mister de en del av sin frihet, og må involvere politiet i viktige avgjørelser i sitt liv

Vi har vært inne på noen dilemmaer knyttet til sikkerhetstiltak og kontakt med familie. Det er også fortellinger om hvordan informanter må håndtere det å leve med sikkerhetstiltak ovenfor venner, medstudenter eller arbeidsgivere. I tillegg til at de opplever å måtte ta mange vanskelige valg knyttet til egen sikkerhet, som å selv avgjøre om de skal videreføre voldsalarm, eller å selv få ansvar for å bevise at trusselsituasjonen er reell.

En tidligere beboer forteller at hun flere år etter utskrivning, på grunn av vurdering av at risikoen for ny vold er høy, stadig følges opp av politi og representanter fra bo- og støttetilbudet. Hun beskriver at tiltakene først og fremst er på systemnivå, og ikke noe hun forholder seg aktivt til i hverdagen, men at hun tvert om opplever at hun lever et forholdsvis vanlig liv som er lite påvirket av sikkerhetsarbeidet. Informanten beskriver at hun har sporadisk kontakt med politiet ved behov, men at det er bo- og støttetilbudet som har kontakt med aktuelle offentlige etater for å sikre adressesperring. Dette er noe de styrer uten at hun føler behov for å informeres eller involveres. Vi opplever at dette eksempelet skiller seg ut i vårt materiale. Det er snakk om oppfølging over mange år som gjennomføres i tett samarbeid mellom politi og bo- og støttetilbud, og er en organisering av arbeidet vi ikke hører om fra andre informanter.

Samtidig som det er viktig at voldsutsatte blir gjort kjent med hvilken risiko ulike valg innebærer, ser vi det som problematisk om det fra politiets side skapes et inntrykk av at alternativene enten er omfattende tiltak eller ingen tiltak. Det er også en utfordring når mye av ansvaret legges på dem selv, med lite til ingen veiledning:

Jeg synes det er bra at unge blir ivaretatt, men jeg synes at de tillegges alt for stort ansvar når det gjelder å ta vare på egen sikkerhet. De skal flytte inn i en sikra bolig, de skal kutte kontakten med nettverket, de skal slutte å ha aktiviteter på sosiale media, de skal bytte telefonnummer, navn, ha sperret adresse, gå rundt med voldsalarm, skifte identitet, altså flytte til en annen kant av landet liksom. Også er det ingen som gjør noe med utøversiden da, som er jo foreldre, brødre, onkler og tanter, og hvem enn det er sant. Jeg synes det er en uting. Ikke bare i forhold til disse, men i forhold til alle som er utsatt for familievold da. Det settes for mye innsats inn mot at den utsatte skal beskytte seg og veldig lite innsats imot å irettesette utøvere og få dem til å innse sitt ansvar og skyld, og regulere dem sånn at det ikke gjentas. (ansatt, familievernet)

Uavhengig av hvilke sikkerhetstiltak de har per i dag er løpende risikovurderinger fremdeles en del av hverdagen for de fleste av våre informanter. Noen beskriver at de bruker betydelige krefter på å holde identitet og adresse skjult. En beskriver det som at «... man mister fullstendig sin frihet, og later som om man er fri for at folk ikke skal oppfatte en som unormal».

Det kan oppstå en særlig utfordring for skeive i reetableringsprosessen, knyttet til å holde sikkerhetstiltak og dekkhistorier hemmelig. En informant skildrer utfordringer med å unngå å møte igjen kontakter hun knyttet i bo- og støttetilbudet, som kjenner henne under et annet navn. Hun knytter dette til at miljøene er såpass små og oversiktlige. Denne ekstra sårbarheten bør være en del av samtalen både med politiet knyttet til sikkerhetstiltak og med ansatte i bo- og støttetilbudet som en del av forberedelsene til utflytting fra bo- og støttetilbudet.

Tidligere forskning²⁴ har vist eksempler på at beboere med barn opplever særlige sikkerhetsutfordringer; at det er vanskelig for barna å skjule adresse for jevnaldrende og å ikke kunne invitere på besøk eller gå på besøk til andre, og det kan oppstå risiko for å bli oppsporet gjennom tv-spill eller dataspill. Vi går ut fra at dette stadig er aktuelle problemstillinger å forholde seg til i sikkerhetsarbeidet. To av de tidligere beboerne vi har intervjuet som bor med egne barn, lever med sikkerhetstiltak. De beskriver ingen særskilte sikkerhetsutfordringer. Tvert imot forteller de at deres barn lever liv som i liten grad er preget av sikkerhetstiltak:

²⁴ Se Bye et al, 2016.

Det har ikke preget [dem] mye mer enn at de ikke har blitt tatt bilder av i skolen og sånn. Men for noen år siden fikk de lov. Og det gikk bra [...]. Ellers kan de for eksempel dra hvor de vil med venner, [...] dra på ulike aktiviteter. De [...] er ikke mye preget av den sikkerheten. De har et helt normalt liv. (tidligere beboer)

Vi har ikke tilgang til barnas opplevelse av situasjonen, men det at hun selv opplever barna som skjermet og relativt upåvirket kan peke på at hun og bo- og støttetilbudet har gjort godt arbeid med å skape normalitet for barna til tross for vedvarende sikkerhetstiltak.

Flere skildrer imidlertid situasjoner hvor de opplever å være i en fastlåst situasjon over tid uten å få hjelp. En informant lever på sperret adresse, noe som gir sterke begrensninger i hverdagen. Hun forteller at hun stadig utsettes for psykisk vold og trusler uten at dette får konsekvenser for voldsutøver. Hun opplever at tiltaket er begrensende, uten at det gir henne reell beskyttelse. For at hun skulle ha følt seg trygg, mener hun tiltakene burde rette seg mot voldsutøver, i dette tilfellet en tidligere partner: «... at han blir behandlet som en farlig mann». Flere beskriver det som svært urettferdig at det er de som må ta belastningen av sikkerhetstiltak, mens trusselutøverne går rundt uten begrensninger på sin frihet.

Utrygghet og frykt elimineres ikke nødvendigvis av strenge sikkerhetstiltak. Flere av de tidligere beboerne beskriver hvordan reetablering for dem innebærer å lære seg å leve med frykt, knyttet til et vedvarende trusselbilde og en situasjon som er uavklart over lengre tid. Noen lever, som vi har sett i kapittelet om helse, med så sterk frykt at det skaper psykosomatiske plager, og flere etterlyser også hjelp til å bearbeide traumer.

Informantene beskriver ulike strategier for å håndtere det å leve med sikkerhetstiltak. Én av de tidligere beboerne forteller om at hun på et tidspunkt tok avgjørelsen at hun må forholde seg til risikoen, men at hun ikke ønsker å la frykt styre livet hennes. Hun har derfor blant annet besluttet å ikke bruke voldsalarm, selv om hun har tilbud om dette:

[...] det påvirket jo dagen min, så jeg lærte meg at «dør jeg så dør jeg», men jeg skal ikke leve i frykt og gå med alarm og sånt. (tidligere beboer)

Mange har på ulike måter søkt å gjøre frykten håndterbar, flere forteller om lignende valg om ikke å leve i frykt. Noen knytter dette til å velge å stole på at hjelpeapparatet fungerer, noen finner det beroligende å tenke på at omgivelsene vil gripe inn om de skulle bli angrepet i offentligheten.

På spørsmål om hva de trenger for å føle seg trygge i hverdagen, trekker flere fram vissheten om at de har personer som kan gripe inn om noe skulle skje. Informantene har imidlertid ulik oppfatning av hvor mange det er trygt å involvere. Mens noen føler seg trygg ved at for eksempel arbeidsgiver er informert om sikkerhetstiltakene, finner andre trygghet i å vite at ingen andre enn ansatte i bo- og støttetilbudet og politiet kjenner deres situasjon. Mens noen er trygge fordi de har brutt kontakt eller bor på betryggende avstand fra familien, sier andre at det å ha kontakt med familien, under trygge forhold og på egne premisser, har dempet redselen.

Å leve med sikkerhetstiltak handler om å kontinuerlig navigere sosiale relasjoner, hjelpeapparatet og egen trygghet. Det er et mål at de tidligere beboerne gradvis skal gjenoppbygge egen selvstendighet og dette er en prosess som er knyttet til tid. Samtidig så lever de med sikkerhetssituasjoner og -tiltak som på mange måter hemmer deres mulighet til å leve helt selvstendig.

5.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist noen av dilemmaene og utfordringene med sikkerhetstiltak og hvordan det legger noen rammer for informantenes mulighet til å leve selvstendige liv. Vi har også vist hva det kan innebære å skulle redefinere sitt eget forhold til familien. (U)avklarte forhold til familien handler om hvordan informanten har det med det som har skjedd, hvordan de forholder seg til familien, men også om betydningen av kontakt der denne opprettes.

For å få et avklart forhold til familien kan det være nødvendig å snakke med dem igjen etter bruddet. For mange innebærer en form for kontakt også en anerkjennelse av at familien aldri fullt ut kommer til å respektere deres valg. Mange gjenopptar kontakt på egen hånd, noen ganger i strid med politiets sikkerhetsanbefalinger. Flere opplever sterkt savn etter familien og samtidig frykt for at noe kriminelt skal skje om de oppsøker dem, og føler seg alene i denne situasjonen. Mangel på tilgang til støttepersoner som er innvidd i deres situasjon kan forsterke denne følelsen.

Familiearbeid står frem som et sentralt behov blant tidlige beboere. Samtidig håndteres det ulikt mellom ulike tjenestetilbydere og kan se ut til å falle mellom ulike stoler. Det er et tydelig behov for mer koordinert innsats og omforent forståelse mellom ulike aktører om betydningen og innretning av familiearbeidet.

6 Det går bra, men ...

Datamaterialet vårt viser et mangfold av livshistorier og erfaringer. Noen sliter med å finne mening og innhold i hverdagen, mens andre har oppnådd målene sine om utdanning, jobb, bolig og meningsfylte relasjoner. Likevel er «det går bra» et gjennomgående svar på spørsmål om hvordan de har det. Dette forstår vi i lys av at de prøver å fortsette å gå videre uansett hvordan de har det, men også som tegn på takknemlighet over å ha mottatt et tilbud som har hjulpet dem videre.

Mange informanter bruker betegnelsen at de er eller har vært i en *situasjon*, som vi tolker som en beskrivelse av et liv i unntakstilstand. Det handler om en distanse mellom det som var og det som er nå. En situasjon er likevel ikke en tidsbestemt fase. På ene side kan det referere til det som var før, altså volden og/eller bruddet med familien. Det er noe de de skaper en distanse til gjennom forsøk på å leve vanlige liv. På en annen siden kan det vise til konsekvenser de fortsatt lever med i dag. Man kan fortsatt føle seg utrygg, med emosjonelle og helsemessige utfordringer.

Hvordan situasjonen forstås av hjelpeapparatet varierer også og kan henge sammen med ulike forståelser av reetablering. Vi har sett hvordan hjelpebehov ikke følges opp som konsekvens av situasjonen de er i, blant annet i eksempelet med tilgang på psykisk helsehjelp.

Traumer kan kreve langvarig oppfølgingsarbeid. I et kort perspektiv er det snakk om flere år. I et lengre perspektiv kan det være snakk om hele livsløp. Det fremstår som uklart hvor ansvaret for en slik oppfølging ligger. Det fremstår også som at denne brukergruppen kan falle mellom ulike stoler når det kommer til noen sentrale tema for deres egen situasjon, nemlig i skjæringspunktet mellom familiearbeid, psykisk helsehjelp og sikkerhet.

For noen har ikke (deler av) hjelpen i bo- og støttetilbudet vært det de trengte, og de må leve med konsekvensene av det i etterkant. Sårbarhet er noe som kan akkumuleres over tid. Kombinasjon av å stå uten nettverk og støttestrukturer, med langvarige sikkerhetstiltak og kontinuerlig risikovurdering, faktorer som oppholdstillatelse, rettssaker, håndtere familien som trussel samtidig som man bryr seg om dem og

ønsker dem det beste; dette er forhold som påvirker den enkeltes selvstendighet og mulighet til å leve et normalt liv.

6.1 Selvstendig og avhengig

Jeg trenger ikke hjelp akkurat nå, for de har hjulpet meg med det meste. Nå er det min tur. (tidligere beboer)

Vi blir selvstendige i relasjon til andre. Uten noen å forhandle om nærhet og avstand med er vi bare alene. Veien til selvstendighet kan derfor være lang for dem som opplever å ha mistet mange av sine næreste relasjoner. Mange må begynne sitt nye liv med blank CV eller ved å ta opp skolegang på ny. De blir dermed satt mange hakk tilbake på sin egen vei mot økonomisk selvstendighet. For dem som lever med strenge sikkerhetstiltak vil en ny selvstendighet måtte forhandles innenfor rammene som politiet setter og begrensningene som sikkerhetstiltakene gir.

Selvstendighet er det stikkordet som går igjen flest ganger i de ansatte i bo- og støttetilbudenes tanker om hva som er det største målet med oppholdet i bo- og støttetilbudet. Noe er fysisk, konkret og målbart gjennom hvorvidt man for eksempel jobber, studerer eller håndterer sin egen økonomi på en grei måte. For å klare seg selv understreker de imidlertid også viktigheten av at beboerne finner ut hvem de er, stoler på seg selv og er trygge i å ta egne valg. Selvstendighet i denne sammenhengen innebærer altså også en indre trygghet og selvtillit, og en tro på at man har ressursene til å møte det som måtte komme.

Begrepet selvstendighet brukes på flere måter blant de tidligere beboerne. Noen beskriver sin selvstendighet i relasjon til familien, gjennom å kunne stille krav til den og dermed bryte en avhengighet. For andre har en rigid selvstendighet i form av stolthet og motvilje mot å vise seg sårbar vært noe å avlære for å kunne kjenne tillit, avhengighet og kunne inngå i nye, nære relasjoner. På samme måte som at bo- og støttetilbudene for noen kan være et sted å lære selvstendighet og å stå på egne bein, kan de for andre være et sted å utvikle evne til tillit og sårbarhet.

Både tidligere beboere og ansatte understreker hvor viktig det er å få mest mulig av det praktiske på plass i en tidlig fase slik at beboerne kan få gode vilkår for bearbeiding av traumer og en positiv selvutvikling. Det mest sentrale er at de tidligere beboerne får stabilisert seg og kan ta tak i uheldige reaksjonsmønstre. Det er snakk om

motstandsdyktighet, å bli bevisst egne grenser og å kjenne seg selv bedre så man kan møte nye relasjoner mer avklart.

Tidsperspektivet på selvstendighet og vellykket reetablering kan være langt. De fysiske strukturene som kommer på plass rundt beboerne og samtalene i bo- og støttetilbudet hjelper, men det er først en stund etter utflytting at de selv kan se effektene. Det ser vi blant annet i beboeres beskrivelse av en slags transformasjon av den de var før. Andre, som over lang tid må prøve å skape et liv innenfor rammene av uavklarte familieforhold og sikkerhetstiltak, uten trygge, nære personer, opplever seg som fastlåst. Situasjonen går ikke over, transformasjonen uteblir.

Vi har sett hvordan relasjonen til ansatte i bo- og støttetilbudet er viktige for flere av informantene. Gjennom å være innviet i deres traumatiske opplevelser og som en samtalepartner i en omveltende og krevende periode i livet, får de ansatte en unik posisjon i beboeres liv. Her kan det være relevant å se parallellene til begrepet livsvitne, og hvordan denne funksjonen beskrives innenfor psykologisk tradisjon (Thorsen og Tretteteig, 2019). Et livsvitne beskrives som en person som står deg nær over lengre tid, og som bekrefter og opprettholder din unike verdi som menneske ved å være der og ved å være vitne til det du går gjennom. Ved å tape forbindelsen til et livsvitne, mister du også en del av deg selv. Hjelpere som går inn som terapeutisk samtalepartner med personer som har opplevd brudd og dermed tap av ett eller flere livsvitner, vil fort kunne få en funksjon som livsvitne for den som har opplevd tap. Ansatte i bo- og støttetilbudet får i mange tilfeller denne funksjonen i informantenes liv. Sett fra dette perspektivet er det ikke overraskende at mange av de tidligere beboerne legger såpass stor vekt på relasjonen med sin primærkontakt, og at oppfølging fra bo- og støttetilbudet i mange tilfeller oppfattes som ensbetydende med oppfølging fra den enkelte ansatte.

Som vi har sett forteller flere tidligere beboere at de holder igjen og ikke tar kontakt så ofte som de ønsker. Det kan vise viktigheten av relasjonene, og forstås som en sårbarhet. Samtidig kan det også forstås som en gryende selvstendighet, der de i større grad legger ansvaret for egen oppfølging på seg selv.

Relasjonen til kontaktpersonene kan også si noe om behovet for oppfølging etter utflytting. Sagt på en annen måte, nærheten i relasjonene eller hvor isolert man føler

seg påvirker hvor forlatt man føler seg og om man er i stand til å håndtere en slik overgang alene. Som vi har sett gjør de ansatte vurderinger på selvstendighet og hvem som trenger mer oppfølging. En utfordring kan da være knyttet til hvem som leses som selvstendige og kanskje ikke får den oppfølgingen de har behov for. Det kan igjen forsterke en følelse av å være alene, og heve terskelen for å ta kontakt eller be om hjelp.

Hvem som leses som mer selvstendig har blant annet en kjønnets dimensjon, noe som vektlegges av mennene i utvalget. Det har vokst opp med en forventning til at de skal være selvstendige og til at de kan fikse ting selv. Situasjonen med så mange sikkerhetstiltak, som gjør dem avhengig av hjelp, oppleves som belastende. Noen av dem skildrer at forventninger om selvstendighet hos hjelpeapparatet, manglende rom for å uttrykke sårbarhet. Mangel på hjelpetilbud som på en god måte adresserer deres behov bidrar til at reetableringsprosessen blir ytterligere begrensende og utfordrende for dem. Vi ser også hvordan støtteapparatet møter dem med en større forventning om selvstendighet: De er i større grad overlatt til seg selv i å klare oppgaver som kvinner vi har snakket med beskriver at de har fått bistand til, enten det gjelder økonomi, helse, eller utflytting. Når menn forstås som selvstendige forsvinner mye av det miljøterapeutiske arbeidet.

6.2 Likeverdig tilbud?

*Jeg tenkte «Hva er det som er galt med meg? Hvorfor må jeg spørre og grave etter den hjelpen, mens en annen person får det på fatet?»
(...) De sier at når begeret er fullt, så trenger man trenger bare en liten dråpe for at det skal renne over. Det er sånn vippepunkt – den følelsen at man er mindre verdt. Da skal det ikke så mye til før man avslutter det livet eller at man finner på noe som ikke er så bra.
(tidligere beboer)*

I tilskuddsbrevet fra Bufdir spesifiseres det at bo- og støttetilbudet skal tilby tilpassede tjenester til familier med barn og til menn. Datamaterialet vårt viser at man lykkes med å gi et godt tilbud for familier med barn. En faktor som trekkes fram, er at de ofte etablerer seg med tanke på å bli værende på samme sted over lengre tid. Det å ha et langsiktig perspektiv gjør det enklere å bygge opp strukturer og nettverk rundt dem.

Menn er en minoritet i bo- og støttetilbudet. Vi ser i datamaterialet en forståelse av menn som sekundære brukere, eller som ikke-brukere av bo- og støttetilbudet. En

informant sier at han er *takknemlig* for at bo- og støttetilbudet hjalp ham, fordi han forstår at tilbudet ikke er for menn. Eksemplet med informanten som bodde på krisesenter og etter hvert fikk støttehjelp fra bo- og støttetilbudet viser hvordan de er ikke-brukere. Det fantes ikke noe bo- og støttetilbud til ham. Dette er unge menn som har blitt utsatt for vold og kontroll fra familien og som har måttet bryte med denne. Forståelsen av at mannen som sekundær bruker ser vi ved at de får et dårligere tilbud. Det handler om at menn ikke har fysisk tilgang til de delene av bo- og støttetilbudene som gir mulighet for fellesskap med andre beboere. Det handler også om manglende tilgang til nettverk og aktiviteter for menn, og om utilstrekkelig kunnskap om hvordan kjønn spiller inn på tilbudet og hjelpeapparatet forståelse av dem. Menn leses som selvstendige. Ansvaret legges på dem selv i å be om hjelp, og ofte får de ikke hjelp når de ber om det. De opplever generelt ingen rom hvor de kan få være menn som er voldsofre.

En ansatt i bo- og støttetilbudet sier at de føler at de ikke kommer godt i gang med arbeidet med gutter før de flytter. Hun forstår det som at «det er ekstra sårt for å motta hjelp fordi de har en sånn stolthet». Hun illustrerer det med et eksempel på en beboer som hadde vært hos en terapeut og sa: «Hva var det jeg sa? Dette hjelper jo ikke». Våre informanter påpeker samme utfordringer: at hjelpa ikke nytter. Grunnen til at de slutter er ikke på grunn av stoltheten sin, men på grunn av at hjelpeapparatet ikke har kunnskap til å hjelpe dem. De blir misforstått, og de blir stående uten den hjelpen de trenger.

En kvinne og mann i en nær relasjon, som har vært knyttet til samme situasjon og med samme sikkerhetstiltak beskriver å ha fått forskjellige liv etter oppholdet i bo- og støttetilbudet. Flere år etter situasjonen er han fortsatt ensom og har få personer i sitt liv, usikker på valg av utdanning og lengter etter en økonomisk selvstendighet som synes å ligge langt frem i tid. Hun, på sin side, har stort nettverk og har bygget seg opp. Hun har et avklart forhold til familien, har fullført utdanning, er i jobb og har ambisjoner for hvor hun vil i livet. Han oppgir å ha blitt nektet psykisk helsehjelp, mens hun på sin side takket nei til å gå i behandling. Vi finner også beskrivelser av at de blir behandlet helt forskjellig av hjelpeapparatet, hvor han blir mistenkt for å være kriminell og utøver, mens hun får mer sympati og hjelp.

Mennene i utvalget viser forståelse for at det er flest kvinner som er voldsutsatte fra menn, og at tilbudene er tilpasset dem. Samtidig utløser det å ikke bli lest som voldsutsatt med behov for oppfølging stor frustrasjon over systemet. Datamaterialet vårt viser at det å være mann er et hinder for få god og likeverdig hjelp fra både bo- og støttetilbudet og hjelpeapparatet, og er noe som hemmer vellykket reetablering som tidligere bruker av bo- og støttetilbudet.

Selv om mennene i vårt utvalg er utsatt for vold, forteller de at de tvert imot i noen tilfeller heller blir lest ut fra en stereotypi om menn som voldsutøver. Dette viser hvordan forståelser av kjønn påvirker hvordan hjelpetilbud blir utformet og hvilken hjelp de som har behov for det får tilgang på. Kjønn blir mer synlig enn voldserfaringer. Informanten som fikk møte og tilbringe tid med andre voldsutsatte kvinner, beskriver at det var av stor betydning for ham. I disse møtene var de først og fremst voldsoffer, og kjønn var en faktor som var med på å belyse voldserfaringen.

Når ansatte i bo- og støttetilbudene snakker om beboere så snakker de om kvinnene. På spørsmål om menn snakker de primært om skeive menn. Det kan være flere grunner til at skeivhet tematiseres: Det kan blant annet være at det er en andel skeive blant mennene som får tilbud om plass. En annen kan være knyttet til denne kjønnede forståelsen av hvem som er offer og hvem som er utøver. Hvis mannen i utgangspunktet ikke blir sett som et voldsoffer, så må det være noe ved ham som bryter med normen for hva en mann skal være. Det er menn som bryter med hetero-normen som har større sannsynlighet for å være et voldsoffer.

Vi ser også hvordan skeivhet i tilknytning til kjønn gir utslag i motsatt retning hos en skeiv kvinne i vårt utvalg. Hun beskriver å ha blitt møtt med en standardisert problemforståelse blant de ansatte som hun ikke passer inn i:

[...] alle tenker at det er en muslimsk jente som har fått en norsk kjæreste, så har familien funnet ut av det og så må de flytte ut – det er ikke historien til alle oss. Jeg føler den må kastes i søpla, det er så irriterende [...]. Jeg følte jeg ble satt i den båsen, og så måtte jeg virkelig kjempe meg ut av det, så jeg syns det er en viktig sak – det er gutter som sliter med det her, det er skeive mennesker som sliter med det her konseptet, og det må være en måte man kan møte disse menneskene på som ikke er bare er den derre.. ja. (tidligere beboer)

Hun som kvinne blir lest som voldsoffer, uavhengig av hennes skeive identitet. Samtidig peker hun på hvordan en stereotyp oppfatning av hennes muslimske bakgrunn påvirker hvordan hun ble møtt. Hun savnet samtidig en forståelse i hjelpeapparatet av særlige utfordringer for skeive som skal bygge et nytt liv, noe hun også har tatt opp i dialog med ansatte i bo- og støttetilbudet.

Vi ser et tydelig behov for mer kompetanse om vold og sikkerhetstiltak sett i sammenheng med kjønnsroller og normer, identiteter og flerkulturell kompetanse. Med flerkulturell kompetanse mener vi ikke først og fremst kjennskap til den enkelte kultur og syn på ære, men heller som en erfaring med å se den enkelte brukers sammensatte behov, og ikke feil-attribuere årsaksforhold.

6.3 Kompetansebehov og samarbeid mellom tjenester

Bo- og støttetilbudene legger til grunn en fleksibel og individuelt tilpasset oppfølging av beboerne. Det gir store variasjoner i og mellom tilbudene, og har også som konsekvens at noen ikke får den oppfølgingen de har behov for. I etterkant møter de et hjelpeapparat som fremstår som rigid og lite fleksibelt. Overordnet ser vi et behov for mer fleksibilitet og tilrettelagt tjenesteyting fra det ordinære hjelpeapparatet. Samtidig ser vi nytten av et godt samarbeid og rutiner mellom bo- og støttetilbudene og hjelpeapparatet som også ivaretar behovet for fleksibilitet. Dette vil kunne bidra til en mer omforent forståelse av oppfølgingsarbeidet, så vel som å styrke kompetansen på tvers av tjenestene.

Samtidig så er dette et behov som ikke nødvendigvis er knyttet til akkurat denne gruppen i seg selv. Flere av utfordringene vi har pekt på underveis vil være gjeldende for flere også utenfor gruppen bo- og støttetilbudet jobber med. Til eksempel så kan vi se på den nevnte særavtalen mellom et bo- og støttetilbud og NAV der tidligere beboere mulighet til å tjene penger uten avskrivning når man er på minstestønad. Dette er et godt og viktig tilbud. Behovet for å ikke få avkortet biinntekt opp til et visst nivå vil likevel gjelde for veldig mange flere enn akkurat denne målgruppen. Vi har tidligere sett hvordan minstesats på AAP eller andre stønader plasserer folk under fattigdomsgrensa. Å kunne spe på med egen inntekt opp til – for eksempel – en andel av statens grunnbeløp uten at stønadsbeløpet avkortes vil være et viktig tiltak for

økonomisk selvstendighet for alle som av ulike grunner lever på minste stønadssatser fra NAV.

Vi har allerede pekt på et behov for mer kompetanse om vold og sikkerhetstiltak i sammenheng med kjønnsroller og normer, identiteter og flerkulturell kompetanse i hjelpeapparatet. Denne kompetansen og en mer sømløs og langsiktig oppfølging i kjølvannet av traumer vil være viktig for mange voldsutsatte også uavhengig av oppfølging fra bo- og støttetilbudet. Samtidig skal det ikke gå på bekostning av særskilte behov for særlige utsatte grupper eller personer. Et viktig første utgangspunkt i all videreutvikling av tjenester er dermed å vurdere når det dreier seg om særskilt tilrettelegging for individer, når det er på gruppenivå for å sikre likeverdige tjenester, og når det beste tiltaket er å universalisere tilbudet. Neste steg blir å vurdere skjæringspunktet mellom rutiner og utøvelse av skjønn. Der skjønn kan være sentralt for å kunne møte behovet til den enkelte, kan fravær av rutiner føre til at noen ikke får den oppfølgingen de har behov for. Samtidig kan rutiner med lite rom for skjønn også på sin side føre til at flere personers behov ikke blir dekket eller møtt.

Et annet område der det utpeker seg behov for mer kompetanse er sikkerhet. At tjenestetilbydere skal kunne ivareta personenes sikkerhet uten at det går på bekostning av tilgangen på tjenestene man har krav på og behov for, forutsetter kunnskap om dette temaet. De tidligere beboerne vi har intervjuet viser til flere eksempler på at svikt i rutiner har ført til utfordringer for dem, og for noen av dem førte det til at de måtte flytte til en annen kommune og begynne på nytt igjen. Det er et behov for sikkerhetsveiledning hos flere tjenester, når det gjelder hvordan forholde seg kravene om dokumentasjon, som vanligvis ligger til grunn for tildeling av tjenester. Dersom ansatte ikke har fått den kompetansen de behøver eller har erfaring med dette, kan det føre til at personer ikke får oppfølging i det hele tatt. I verste fall kan det få alvorlige konsekvenser. Flere tidligere beboere forteller hvordan svikt fra tjenesteyters side har skapt en risiko for at tidligere beboeres oppholdssted blir avslørt. I noen tilfeller har de vært nødt til å flytte for å ikke kunne bli oppsporet. Det kan skje når offentlige instanser sender brev til gammel adresse med nytt navn, når informanter blir lest opp ved feil navn ved studiestart, eller at lønns- eller brukersystemer som for eksempel Lånekassen, gjør dem mulige å oppspore.

Lovgrunnlaget de ulike tjenestene jobber ut ifra kan utgjøre en begrensning, men også her er det rom for å utøve skjønn. NAV og helsetjenester er eksempler på instanser som har strenge krav til dokumentasjon, der kravene i noen tilfeller må omgås når brukere av ulike årsaker ikke kan gi dem attestene som normalt ligger til grunn for deres vedtak.

Bo- og støttetilbudene setter beboere og tidligere beboere i kontakt med hjelpeapparatet og som vist tidligere er de sentrale for å øke kompetansen hos hjelpeapparatet. I et tilfelle beskriver bo- og støttetilbudet og NAV-kontoret hvordan de har funnet en samarbeidsform som muliggjør en større fleksibilitet i tjenesten. Samtidig som dette er en viktig og positiv erfaring, så er den knyttet til et spesifikt bo- og støttetilbud.

Det kan være verdt å se på ulike måter å organisere både kompetanse og en tilrettelagt oppfølging slik at det ikke avhenger av hvilket bo- og støttetilbud en blir tilbudt plass ved, eller at man kan flytte til en annen kommune eller bydel uten at det går ut over oppfølgingen fra tjenestene. Et alternativ kan være at brukere med særskilte sikkerhetsbehov får oppfølging av en egen enhet, eller at de – etter ønske – kan fortsette oppfølging hos sine faste saksbehandlere selv om de flytter til en annen kommune eller bydel.

Datamaterialet viser at bo- og støttetilbudene jevnt over er flinke til å ivareta sikkerheten, men også der kan det skje ting som setter informantenes i fare. Eksempler er ansatte som har brutt taushetsplikten i samtale med andre beboere, ved at de blant annet har snakket om beboere og tidligere beboere, deres tidligere og nye navn. Et annet eksempel fra samme botilbud er at ansatte har delt kontaktinformasjon til tidligere beboere. Vi har også beskrivelser i vårt materiale av en informant som har valgt å ikke ha kontakt med bo- og støttetilbudet på grunn av frykten for hvordan de håndterer informasjon om dem²⁵.

I tillegg til manglende kunnskap om sikkerhet, så beskriver noen informanter manglende kompetanse på miljøterapeutisk arbeid. De forteller om ansatte som brukte mye tid på å snakke om seg selv og privatlivet, og at de ikke så og respekterte behovene til beboere. Andre eksempler er at muslimfiendtlige holdninger uttrykkes.

²⁵ Situasjonen ble fulgt opp mens prosjektet pågikk.

Det kan for eksempel være diskusjoner med beboere knyttet til livsvalg, til eksempel bruk av hijab, og oppfordring til å ta av denne for å frigjøre seg.

Et annet kompetansebehov er knyttet til voldsutsatthet og ettervirkninger. Reviktimisering er kjent fra voldsforskningen, at barn og unge utsatt for vold har økt risiko for nye voldshendelser senere i livet²⁶. En informant har opplevd omfattende kontroll og vold i et nytt forhold etter oppholdet i bo- og støttetilbudet. Hennes erfaring er at apparatet rundt dem som har opplevd vold relativiserer denne og legger alt ansvar på voldsutøver. Hun savner mer refleksjoner om vold i et strukturelt perspektiv, i sammenheng med likestilling og makt. Det er kun en informant som tar opp denne problemstillingen i vårt materiale. Fortellingen resonnerer likevel med hvordan ansatte og andre tidligere beboere snakker om vold. Det snakkes hovedsakelig om på et individuelt og ikke et strukturelt nivå.

Det er en overrepresentasjon av voldsutsatte blant NAVs brukere (NAV, 2023). Det er dermed viktig å ivareta og styrke kompetansen om vold i hjelpeapparatet og etablere gode rutiner for samarbeid tjenestene imellom, uten å gå på bekostning av rommet for skjønnsutøvelse. Kompetanse om vold må, som vi har vært inne på, henge sammen kompetanse om kjønn, makt og identiteter. Det handler om å se hvilke sårbarheter offeret kan bære med seg, hvilke sårbarheter som kan ligge i tradisjoner og kulturer, og hvilket ansvar den enkelte da kan ta for å unngå de samme mønstrene i nye relasjoner. Det handler om å se den enkelte brukers sammensatte behov, uten å feilattribuere årsaksforhold. Det handler også om å gjenkjenne vold i nære relasjoner, uavhengig hvilken situasjon det forekommer i eller hvem som er utsatt, slik at ingen blir møtt med stereotypier og alle skal få tilgang på de tjenestene de har rett på, uavhengig av kjønn, synlig minoritetsidentitet eller annet.

²⁶ Se for eksempel NKVTS sitt prosjekt: «Vold, helse og reviktimisering – En longitudinell studie»

7 Oppsummering og videre anbefalinger

Muligheten til å leve et så normalt liv som mulig er en kompleks prosess som avhenger av mange faktorer. Det handler om traumer og ettervirkningene av disse, om nettverk og tilhørighet, psykisk helse, språkferdigheter og trygghet på at man får dekket grunnleggende behov både på et fysisk og emosjonelt plan. Det er dermed utfordrende å favne alle de ulike erfaringene. Ulikhetene i de organisatoriske og faglige rammene for bo- og støttetilbudene gir seg også uttrykk i ulike overgangsprosesser. Blant annet har de ulike boformene betydning for overgangsprosessene og hensyn som bør ivaretas under denne.

Likevel ser vi at det er noen overordnede tendenser i materialet. Vi ser blant annet hvordan veldig mange av utfordringene under oppholdet i bo- og støttetilbudet vedvarer også etterpå. For noen vedvarer de over lang tid. Det er de som har minst nettverk, som føler på mest ensomhet og har størst psykisk helseutfordringer ved utflytting som har størst utfordringer også i ettertid, og hvis situasjon føles mest håpløs.

For mange av brukerne handler det om fortsatte og sammensatte utfordringer knyttet til ensomhet, dårlig psykisk helse, et uavklart forhold til familien og sikkerhet. De har dermed sammensatte hjelpebehov i skjæringspunktet mellom familiearbeid, psykisk helsehjelp og sikkerhetsarbeid. I disse komplekse sakene er det stor risiko for å falle mellom stolene i et spesialisert hjelpeapparat.

Basert på datamaterialet kan vi dermed si at det er noen overordnede faktorer som hemmer eller fremmer muligheten til å leve et så normalt liv som mulig. Elementer som fremmer denne muligheten, er blant annet:

- Nære, trygge personer som for eksempel en bestevenn, partner eller søsken.
- Tilgang på nettverk som bygger på felles erfaringer og som vet hva de har vært gjennom. Ikke minst handler dette om noen å markere større hendelser og merkedager med, da savnet etter familien kan bli ekstra sterkt.
- Opplevelsen at man har «vunnet/fått» noe etter bruddet og at de klarer å beholde det. For eksempel kan være åpen skeiv eller kan være sammen med egenvalgte kjæreste.

- Tilgang til god psykisk helsehjelp.
- Trygghet, inkludert et sikkerhetsarbeid som tar høyde for familiearbeidet.
- Kunnskap til å møte hjelpeapparatet og å navigere dette.
- Kompetanse og engasjement hos ansatte i hjelpeapparatet: De som bygger opp kompetanse på tema, utviser skjønn og legger til rette for tilrettelagt oppfølging, og som ivaretar sikkerheten til de det gjelder.

På samme måte ser vi flere faktorer som hemmer muligheten til å leve et så normalt liv som mulig:

- Ensomhet. Vi ser tydelig at de som mangler nære relasjoner og trygge nettverk er dem det går dårligst med, både helsemessig og med tanke på økonomi og utdanning/jobb.
- Manglende kunnskap om sammensatte identiteter blant bo- og støttetilbudene og hjelpeapparatet som gjør at man ikke lykkes med å gi et likeverdig tilbud. Som konsekvens forsterkes sårbarheten hos menn, hos skeive eller hvis man har tillegg utfordringer knyttet til rus eller psykisk helse.
- Manglende apparat for å jobbe med familien. For mange vil uavklarte forhold til familien hemme muligheten til å bygge seg et nytt liv.
- Manglende innsats for å dempe trusselnivået, altså arbeid rettet mot trusselutøveren, fører med seg sikkerhetsmessige og helsemessige konsekvenser for tidligere beboere.
- Endringer i bo- og støttetilbudet. Tap av kontaktpersoner, hvis det ansettes personer en ikke får like god kontakt med, eller at det ansettes personer uten tilstrekkelige ferdigheter, kan ha store konsekvenser for beboere og tidligere beboere.
- Manglende kompetanse i hjelpeapparatet til å gi den tilpassede oppfølgingen brukere med særskilte sikkerhetsbehov har behov for.

Med dette som bakgrunn ønsker vi å presentere noen anbefalinger. Noen er på et mer overordnet nivå mens andre er på tjeneste- eller oppfølgingsspesifikt nivå.

En generell betraktning er at noen anbefalinger som kommer frem av materialet er av universell karakter, og ikke knyttet spesifikt til beboere og tidligere beboere i bo- og støttetilbudet. Det er for eksempel et gjennomgående behov for å styrke tilbudet for psykisk helsehjelp på generelt grunnlag, slik at flere kan få tilgang til et bedre og mer langsiktig tilbud. Et annet eksempel er behovet for å styrke beboeres økonomiske trygghet. Dette bør ikke knyttes til en spesifikk gruppe, men heller at sikre at minstestønader på NAV ikke plasserer personer under fattigdomsgrensen. Det burde også være mulig å tjene et beløp inntil for eksempel en del av statens grunnbeløp uten at dette avkortes.

En annen generell betraktning er at bo- og støttetilbudet er et omfattende tilbud som gir tett oppfølging til voldsutsatte, og som andre voldsutsatte ikke får tilgang på. Anbefalingene vi presenterer her kan dermed ha en overføringsverdi til tjenester som jobber med alle voldsutsatte. Vi ser blant annet hvordan boform har en betydning for tiden i bo- og støttetilbudet, men også for selvstendigjøring i ettertid. Fremfor å definere hva som fungerer bedre enn det andre, er det mer relevant å anerkjenne disse forskjellene og tilpasse oppfølgingen deretter.

Generelt:

- Familiearbeidet bør styrkes i hele landet
 - Det er behov for mer koordinert innsats og omforent forståelse mellom ulike aktører om betydningen og innretning av familiearbeidet.
 - Det må jobbes med trussel-/voldsutøvere, både for å redusere belastningen på voldsutsatte og for å forebygge videre voldsutøvelse.

I bo- og støttetilbudene

- Arbeide for mer likeverdige tjenester for alle, uavhengig av kjønn, synlig(e) minoritetsidentitet(er) eller annet. Tilbudet til menn bør styrkes.

- Økt kompetanse om sammensatte identiteter og minoritetsstress, om rus som sårbarhetsfaktor, men også som konsekvens.
- Etablere eller styrke eksisterende nettverksgrupper for tidligere beboere. Bo- og støttetilbud som ikke har slike grupper, bør vurdere lignende løsninger. Det bør også vurderes tilsvarende tiltak for tidligere beboere som bor steder der bo- og støttetilbudet ikke finnes.
 - Det er et særlig behov for å styrke tilbudet til menn, enten ved å opprette egne alternativer, tilrettelegge for at de kan delta i eksisterende nettverksgrupper og/eller aktiviteter, eller skape andre møteplasser mellom (tidligere) beboere, uavhengig av kjønn.
- Mulighet for oppfølgingsarbeid også etter den normerte tiden på ni måneder i tilfeller der beboere har ønske og behov for det, med tydelig avklaring på hvilken rolle ansatte i bo- og støttetilbudet skal ha.
- Å legge bedre til rette for at beboere og tidligere beboere kommer i gang med fritidsaktiviteter etter eget ønske. Dette kan være både en økonomisk og praktisk tilrettelegging, og kan være knyttet til innretningen på eksisterende stønadsordninger og økonomisk handlingsrom.
- Det er behov for tydeligere rutiner og «overgangsritualer» ved utflytting. Vi anbefaler faste ritualer som er like for alle, som gir positive opplevelser rundt overgangen og er egnet til å fange opp utfordringer eller personer som har behov for mer oppfølging enn antatt. Det kan for eksempel være felles avskjedsmiddag i kollektivet og besøk fra sin kontaktperson i ny leilighet.

Frivillige organisasjoner:

- Styrke/gjenetablere kontakten med de frivillige organisasjonene som har som mandat å følge opp tidligere beboere etter endt opphold. Dette er viktig for å kunne tilby oppfølging for tidligere beboere som har flyttet til en annen kommune, og at det er like godt tilbud ved alle bo- og støttetilbudene.

- Sikre at beboere får nødvendig informasjon om frivillige organisasjoner og tilbud før utflytting, også utover de organisasjonene som har mandat til å følge opp denne gruppen.

Hjelpeapparatet

- Tjenesteapparatet trenger kunnskap om bo- og støttetilbudets brukere og behov, og hvilke situasjoner de kan befinne seg i.
- Egne kontaktpersoner i hjelpeapparatet og avtaler med etatene på et mer overordnet nivå gjør kontakten med tjenester for tidligere beboere enklere og bedre.
- Styrke tidligere beboeres økonomiske trygghet. Ideelt sett burde minstestønader på NAV ikke plassere personer under fattigdomsgrensen, sekundært burde det være mulig å tjene et beløp inntil, for eksempel, en del av statens grunnbeløp uten at dette avkortes. I fravær av universell tilgang på dette, kan en midlertidig løsning være å utvikle særavtaler med enkelte NAV-kontor.
- Utadrettet arbeid mot aktører som ikke inngår i samarbeidsrelasjonene til bo- og støttetilbudene, men som har systemer som kan medføre en sikkerhetsrisiko eller at personer mister tilgang på andre tjenester som konsekvens av å ikke kunne bruke dem. Det kan for eksempel være Lånekassen og Bank-ID.

8 Referanser

BLD - Barne- og Likestillingsdepartementet (2007) *Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 – 2011)*

www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/planer/2007/handlingsplan_mot_tvangsekteskap_2007.pdf

Braun, V., og Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology* 3(2), s 77-101.

Bredal, A. og Orupabo, J. (2008) *Et trygt sted å bo. Og noe mer: Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap* (ISF-rapport 2008: 7) Institutt for samfunnsforskning https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/177609/R_2008_7_web.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Bråten, B. og Lillevik, R. (2021) *Noen å høre til. Mentorordninger for unge som har brutt med familien sin*. Fafo-rapport 2021(32)

Bråten, B. Elgvin, O., Flatø, H. og Lillevik, R. (2021) *Samtale og strid. Frivillige organisasjoners arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap*. Fafo-rapport 2021:16

Buudir, 2020 *Faglig plattform for nasjonalt bo- og støttetilbud for unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold*. <https://ny.buudir.no/siteassets/tilskudd/nasjonalt-bo--og-stottetilbud-for-unge-utsatt-for-tvangsekteskap-og-aeresrelatert-vold/faglig-plattform-for-nasjonalt-bo--og-stottetilbud-for-unge-utsatt-for-tvangsekteskap-og-aeresrelatert-vold.pdf>

Buudir (2022a, 10. januar) *Botilbud for personer utsatt for tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll*. Hentet fra <https://www.buudir.no/vold/aeresrelatert/botilbud/>

Buudir (2022b) *Årsrapport 2021 - Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll*
<https://www2.buudir.no/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00005480>

Buudir (2023) *Årsrapport 2022 – Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll*
https://www2.buudir.no/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00005778&_gl=1*1vrns61*_ga*NTExMDAzOTI5LjE2NjY2MzcyMTE.*_ga_E0HBE1SMJD*MTY4NDg4MDI4OS45MC4xLjE2ODQ4ODAwMDAuMC4wLjA

Bye, M. Eggebø, H. og Thunem, G. (2016) *Sikkerhets- og familiearbeid for unge utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold*. KUN-rapport 2016: 3
www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/sikkerhets_-_og_familiearbeid.pdf

Dullum, J. (2020). *Sikkerhet gjennom familiearbeid. Et samarbeidsprosjekt mellom politi og familievern ved Stovner politistasjon*. Velferdsforskningsinstituttet NOVA: Rapport 17/2020

Eggebø, H. (2020) Kollektiv kvalitativ analyse. *Norsk sosiologisk tidsskrift* 4(2), s 106-122.

Helsetilsynet (2022) *Landsomfattende undersøkelse av tilgjengelighet til sosiale tjenester i NAV* Rapport fra Helsetilsynet 5/2022.
www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/rapporter2022/helsetilsynetrapport_5_2022.pdf

Jahnsen, S.Ø (red.) (2022) *Krisesenter – kommunenes arbeid og oppfølging i reetableringsfasen*. Rapport nr. 20-2022, NORCE Helse og samfunn

JD – Justis og beredskapsdepartementet (2017) *Retten til å bestemme over eget liv - Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)*
www.regjeringen.no/contentassets/e570201f283d48529d6211db392e4297/handlingsplan_rettet-til-a--bestemme-over-eget-liv.pdf

Nadim, M. og Orupabo, J. 2014 *Miljøterapi med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold: Oppfølging i det nasjonale bo- og støttetilbudet*

NAV (2023) *Vold i nære relasjoner og menneskehandel - Om NAV-ansattes ansvar og plikter ved oppfølging av personer som er utsatt for vold i nære relasjoner eller menneskehandel*.
<https://www.nav.no/samarbeidspartner/vold-i-naere-relasjoner>

NKVTS (2020) *Vold, helse og reviktimisering – En longitudinell studie*.
www.nkvts.no/prosjekt/vold-helse-og-reviktimisering-en-longitudinell-studie/

Rambøll, 2011 *Sluttrapport. Evaluering av det nasjonale bo- og støttetilbudet for ungdom utsatt for tvangsekteskap*. Oslo: Rambøll

Thorsen, og Tretteteig (2019) «Å miste sine nærmeste: å tape et «vi» og seg selv». *Tidsskriftet Aldring og Helse* vol 23, nr. 3, Nasjonalt senter for aldring og helse.
www.aldringoghelse.no/wp-content/uploads/2020/08/tidsskriftet-ah-3-2019-200dpi-web.pdf